

Bariş Araştırmaları ve çatışma özümleri Dergisi

Journal of Peace Research and Conflict Resolution

- *Turkey's Role Within Regional Security Complex Theory: A Contextual Analysis on Turkish Foreign Policy After September 11, 2001 Terrorist Attacks*
Neslihan YAVUZ, Bariş ÖZDAL
- *Batı Balkanlar'da Yabancı Terörist Savaşçılar ve Dini Aşırılık Yanlısı Gruplar Sorunu*
Murat Necip ARMAN
- *U.S. Role in Settling Ethnic Territorial and Ecological Conflicts in Central Asian Countries*
Kaan DİYARBAKIRLIOĞLU
- *Güncel Gelişmeler Işığında Türkiye'nin Suriye Politikası ve PKK-PYD İlişkisi Bağlamında Yeni Askeri Stratejisi*
Yunus KARAAĞAÇ, Hasan ACAR
- *Sırp Milliyetçiliği Fay Hattında Bosna-Hersek Siyasetinin Krizi*
Sündüs ADAŞ, Emrah KONURALP

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/yalovabaccd>

Cilt 8. Sayı 2.

2020

CICR

YALOVA UNIVERSITY
Center for International Conflict Resolution

e-ISSN 2147-544X

BARIŞ ARAŞTIRMALARI VE ÇATIŞMA ÇÖZÜMLERİ DERGİSİ
JOURNAL OF PEACE RESEARCH AND CONFLICT RESOLUTION

Kısa Adı/ Abbreviated Title: BACAD

e-ISSN 2147-544X

Cilt (Volume)/ Sayı (No): 8(2) / Temmuz 2020

Derginin Sahibi (Owner)

Yalova Üniversitesi

Editör (Editor)

Elif YILDIRIM, Yalova Üniversitesi

Yabancı Dil Editörü (Foreign Language Editor)

Mahmut Kadir İŞGÜVEN, Yalova Üniversitesi

Yayın Kurulu (Editorial Board)

Doç. Dr. Zelha ALTINKAYA, Yalova Üniversitesi

Prof. Dr. Barış ÖZDAL, Uludağ Üniversitesi

Prof. Dr. Uğur ÖZGÖKER, İstanbul Arel Üniversitesi

Prof. Dr. Hasan KÖNİ, İstanbul Kültür Üniversitesi

Doç. Dr. Sezgin KAYA, Uludağ Üniversitesi

Adres (Address)

Yalova Üniversitesi Çınarcık Yolu üzeri 2.km İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kat:1

YALOVA/Merkez 77200

Web

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/yalovabaccd>

DERGİ HAKKINDA/ ABOUT THE JOURNAL

Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, öncelikle Türkiye'deki barış çalışmaları alanında tespit edilen eksikliklerin giderilmesini ve barış çalışmalarının ve çatışma çözümlerinin akademik bir disiplin olarak yerleşik hale getirilmesini hedeflemektedir. Bu bağlamda dergi, barış çalışmaları üzerine yoğunlaşan ve devletlerin ve toplumların yaşadıkları çatışmaları bilimsel temelde açıklamaya çalışan makaleler için bir platform oluşturmaktadır. Meydana gelen tarihi çatışmaların, diplomatik gelişmelerin ve çeşitli sorunların siyasal, sosyolojik, kültürel, ekonomik ve diğer boyutları ve tarihsel arka planları, çalışmaların odak noktasını oluşturmaktadır. Buradan hareketle Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi farklı disiplinlerden istifade ederek ortak bir bakış açısının geliştirilmesini amaçlamaktadır.

Yayın dili, ***Türkçe ve İngilizce*** olan dergi; İktisat, İşletme, Kamu Yönetimi, Uluslararası İlişkiler, Hukuk, Siyaset Bilimi, Tarih, Sosyoloji, Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları gibi sosyal bilimler alanında yapılan çalışmaları kapsamakta ve ***Ocak ve Temmuz*** aylarında olmak üzere ***yılda iki kez*** yayınlanmaktadır.

Journal of Peace Research and Conflict Resolution primarily aims to address the shortcomings identified in the field of peace studies in Turkey and to establish peace studies and conflict resolution as an academic discipline. In this context, the journal creates a platform for articles that focus on peace studies and try to explain the conflicts experienced by states and societies on a scientific basis. Political, sociological, cultural, economic and other dimensions and historical backgrounds of historical conflicts, diplomatic developments and various problems constitute the focal point of the studies. Thus, the Journal of Peace Research and Conflict Resolution aims to develop a common perspective by benefiting from different disciplines.

Journal, which is published in ***Turkish and English***; covers studies in social sciences such as Economics, Business, Public Administration, International Relations, Law, Political Science, History, Sociology, Gender Studies and is published ***twice a year***, in ***January and July***.

İNDEKSLER / INDEXES

Akademik Araştırmalar İndeksi
Acarindex.com

BU SAYININ HAKEMLERİ (REFEREES OF THIS ISSUE)

Dr. Öğr. Üyesi Öner Akgül	<i>Ahi Evran Üniversitesi</i>
Dr. Öğr. Üyesi Fatma Zeynep Özkurt	<i>Nişantaşı Üniversitesi</i>
Doç. Dr. Sezgin Kaya	<i>Bursa Uludag University</i>
Dr. Öğr. Üyesi Altuğ Günar	<i>Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi</i>
Dr. Öğr. Üyesi Barış Gürsoy	<i>Aydın Adnan Menderes Üniversitesi</i>
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Nazmi Üste	<i>Dokuz Eylül Üniversitesi</i>
Dr. Ergenekon Savrun	<i>Ufuk Üniversitesi</i>
Dr. Öğr. Üyesi Halil Emre Deniz	<i>Hakkari Üniversitesi</i>
Dr. Elif Nur Alper	<i>Yalova Üniversitesi</i>
Dr. Öğretim Üyesi Kaan Diyarbakırlıoğlu	<i>Yalova Üniversitesi</i>

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

Turkey's Role within Regional Security Complex Theory: A Contextual Analysis On Turkish Foreign Policy After September 11, 2001 Terrorist Attacks

Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi Bağlamında Türkiye'nin Rolü: 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları Sonrası Türk Dış Politikası'nın Analizi

Neslihan Yavuz-Barış Özdal

1-33

Batı Balkanlar'da Yabancı Terörist Savaşçılar Ve Dini Aşırılık Yanlısı Gruplar Sorunu

The Foreign Terrorist Fighters and Religious Radical Groups Issue in the Western Balkans

Murat Necip Arman

34-53

US Role In Settling Ethnic Territorial And Ecological Conflicts In Central Asian Countries

ABD'nin Orta Asya'daki Etnik, Bölgesel Ve Ekolojik Çatışmalardaki Rolü

Kaan Diyarbakırlıoğlu

54-75

Güncel Gelişmeler Işığında Türkiye'nin Suriye Politikası ve PKK-PYD İlişkisi Bağlamında Yeni Askeri Stratejisi

Turkey's Syria Policy in Light of Current Developments and New Military Strategy in the Context of PKK-PYD Relationship

Yunus Karaağaç- Hasan Acar

76-101

Sırp Milliyetçiliği Fay Hattında Bosna-Hersek Siyasetinin Krizi

Crisis of the Bosnia and Herzegovina Politics in the Fault Line of Serbian Nationalism

Sündüs Adaş-Emrah Konuralp

102-126

TURKEY'S ROLE WITHIN REGIONAL SECURITY COMPLEX THEORY: A CONTEXTUAL ANALYSIS ON TURKISH FOREIGN POLICY AFTER SEPTEMBER 11, 2001 TERRORIST ATTACKS

* Neslihan YAVUZ
** Barış ÖZDAL

Abstract

This paper aims to analyse Turkish Foreign Policy (TFP) in the post September 11, 2001 Terrorist Attacks period. In this regard, while examining security relations between Turkey and the neighbouring states, it employs Regional Security Complex Theory (RSCT) which takes the geography as complexes that are shaped through securitization processes based on historic friendship and hostility relationships. Further it examines the RSCT conceptualisation of Turkey as an insulator state which is excluded from all encircling RSCs and also separating them from each other. In this regard, while analysing the impacts of security and conflict related issues in the surrounding RSCs on foreign policy making processes in Turkey, the viability of the insulator state role attributed to Turkey in the international conjuncture is also evaluated through utilising prospective scenarios.

Keywords: Turkish Foreign Policy, 9/11 Terrorist Attacks, Regional Security Complex Theory, International Terrorism.

BÖLGESEL GÜVENLİK KOMPLEKSİ TEORİSİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE'NİN ROLÜ: 11 EYLÜL 2001 TERÖR SALDIRILARI SONRASI TÜRK DIŞ POLİTİKASI'NIN ANALİZİ

Öz

Çalışma, 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları sonrası Türk Dış Politikası (TDP)'ni analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda Türkiye'nin etkileşimde bulunduğu yakın çevresiyle kurduğu güvenlik ilişkileri incelenirken kuramsal çerçeve olarak, dünya coğrafyasını komşu devletler arasındaki tarihi dostluk ve düşmanlık ilişkilerine dayalı güvenikleştirme süreçleri üzerinden şekillenen kompleksler biçiminde ele alan Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi (BGKT)'den yararlanılmıştır. BGKT'nin Türkiye'yi kendisini çevreleyen komplekslerin arasında, bu kompleksleri ayıran "yalıtkan" bir devlet olarak ele alan anlayışı da çalışma kapsamında özellikle irdelenmiştir. Bu bağlamda Türkiye'yi çevreleyen kompleksler içinde güvenlik ve çatışma ekseninde yaşanan gelişmelerin politik karar alıcıların siyasa belirleme sürecinde etkili olup olmadığı da analiz edilirken, Türkiye'ye atfedilen yalıtkan devlet rolünün uluslararası konjonktür içinde sürdürülebilir olup olmadığı da ileriye dönük bazı senaryolar üzerinden irdelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Türk Dış Politikası, 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları, Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi, Uluslararası Terörizm.

* Lect., T.C. İstanbul 29 Mayıs University School of Foreign Languages & Graduate Student, Turkish National Defense University, Atatürk Institute of Strategic Research, Department of International Relations and Regional Studies, e-mail: nyavuz.29mayis.edu@gmail.com. ORCID: 0000-0002-0427-1380

**Prof. Dr., Bursa Uludağ University, Faculty of Economics & Administrative Sciences, Department of International Relations & President of Association for Research on Diplomacy (DARD), e-mail: barisozdal@gmail.com ORCID: 0000-0001-5460-6655.

Introduction¹

Turkey's exceptional geopolitical position on the intersection of different continents and regions enables it to interact with a variety of actors located in different regions, each having specific security dynamics within. Hence, the concept of national security has been one of the most important components of TFP since the founding of the Republic of Turkey. Besides the relations between Turkey and its neighbours, the development in the international system has also affected the security perceptions and policy making processes in TFP. This paper particularly aims to analyse the impacts of September 11, 2001 Terrorist Attacks on TFP, in relation to the crises and changes within the surrounding geography.

In order to assess the securitization practices that Turkey shares with the neighbouring states and regions we employ *Regional Security Complex Theory* (RSCT) framework which categorises the states in a given geographical area as a regional cluster, namely *Regional Security Complex* (RSC), based on security interdependencies. Initially, we aim to portray Turkey's geopolitical position in the international setting according to the *descriptive* frame provided by RSCT. In this respect we try to provide a retrospective outlook over the major events that have taken place in Turkish domestic politics and in the international system, particularly in the regions encircling Turkey. Second, we apply the *predictive* approach of the theory to forecast scenarios in relation to *insulator* state status which excludes Turkey from all surrounding regions. Thus, Turkey's regional status in the post September 11, 2001 Terrorist Attacks conjuncture is evaluated through a number of prospective scenarios in order to foresee Turkey's engagement with the neighbouring RSCs.

---

¹ This article is mainly derived from the theoretical part of the master thesis “*11 Eylül 2001 Sonrasında Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi Bağlamında Türk Dış Politikası'nın Analizi*”/ “*An Analysis on Turkish Foreign Policy after September 11, 2001 Terrorist Attacks within the Context of Regional Security Complex Theory*” which was supervised by Prof. Barış ÖZDAL and successfully defended at the Atatürk Institute of Strategic Research International Relations and Regional Studies Department International Relations Programme on June 25, 2020.

1. Theoretical Framework

First introduced by Barry Buzan from Copenhagen School in 1983, the concept of RSC is based on the claim that it provides an alternative to the inadequacy of the approaches that evaluate the relationship between international security and anarchy through the structural features of the international system. Buzan argued that these theories were insufficient to explain the effects of the special conditions on state behaviour in the international system in which states are the main actors.

Underlining that the threats that come from neighbouring countries are prioritized in the understanding of national security in general, RSCT takes the state as an actor over the nature of its historical relations with the other political structures within its surrounding geography. RSCT opens an intermediate field of study on the vertical line descending from the international system to the actor at the bottom. Additionally, by framing clusters of states that are mutually connected with each other based on security issues within a given geographical area regions are classified as the RSCs.

3

According to Buzan, who defines security complexes as "*a group of states whose primary security concerns link together closely that their national securities cannot be considered apart from one another*" the reasons that connect actors within the complex can be "*geographical, political, strategic, economic, historical and cultural*".² According to this definition the possibility of security complexes to be shaped was linked with the regional and geographical circumstances.

Furthermore in 1998, the book *Security: A New Framework for Analysis*, which considered regions as sub-systems to be analysed in order to foresee comparative studies between regions, updated the definition of RSC. The main features of classical complex classification, in which the perception of security is concentrated on political and military fields, were as being "*composed of two or more states*", "*constituting a geographically coherent grouping*", having "*deep and durable security interdependence*" among each other, "*either positive or negative*". According to this expanded definition, the basic structure of a security complex is based on the location of the units in it, the friendship-hostility patterns between and how the power is

---

² Barry Buzan, *People, States and Fear*, Sussex: Wheatsheaf Books, 1983, p. 106.

distributed among them.³ Buzan and his colleagues, who utilise the constructivist point of view of the Copenhagen School by concentrating on the friendship and hostility relations between the units in a complex, also benefit from the neo-realist understanding with taking the distribution of power among the units into consideration.

Nevertheless, RSCT gained a deeper conceptual content with the study *Regions and Powers: The Structure of International Security* by Buzan and Waever in 2003, which points out that Post-Cold War international security was interpreted through three different theoretical perspectives, namely neo-realist, globalist and regionalist, all of which have deficiencies in explaining the actual phenomena. While neo-realism aims to explain the structure and operation of the system by predicting a two-level analysis framework, as system and unit⁴, the globalist approach on the other hand, ignores international security as a whole, underestimating the role of geography and dependence on the area. At this point, RSCT tries to implement an understanding that covers and complements both the neo-realist and regionalist approaches of security and territoriality.⁵ Suggesting that neo-realist and globalist approaches highlight the global level and underestimate the role of the lower levels, RSCT also aims to adapt the global level understanding of neo-realism to its own multi-level analysis scheme: unit, region, interregional and global.⁶ Although the territorial state remains as the main actor whose security is considered, the security problems arising from the geography are prioritized for RSCT. As “*most political and military threats travel more easily over short distances... insecurity is often associated with proximity*” and “*most states fear their neighbours more than distant powers*”.⁷ In this respect, the regional level provides a common level of analysis where national and global security are intertwined.

³ See Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, Colorado: Lynne Rienner Publishers Inc, 1998, pp. 13-15.

⁴ Barry Buzan, Ole Waever, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, New York: Cambridge University Press, 2003, p. 28.

⁵ *Ibid.*, p. 11.

⁶ *Ibid.*, pp. 29-30.

⁷ Buzan, Waever, de Wilde, *op. cit.*, p. 11.

The historical basis of the theory depends on the 16th century Europe, where the first example of the regional security complex began to take shape with the birth of the sovereign state. Further, observing the transformations the system has since had, RSCs have been thought to have gone through three different stages, including the Cold War Period between 1945-1989 and recently Post-Cold War years, from 1990 up to today.⁸

The interactions between the old European powers which started to display an international system of equal states are considered to be reflecting the general characteristics of security and interdependence relations of security complexes. This European-centred system has turned into a global-international system by the 20th century which was assisted by the rapid spread of technology, as well as the new forms of interdependence and inter-state relations.⁹ Therewithal, the anarchic structure of the international system with the realization of the interactions in a more competitive context led to two major wars which were the natural outcome of the expansion of the system and likewise, they also became the reason for the shifting power distribution within the system.

5

Moreover, through the decolonization process, new security dynamics among the increasing number of actors in international system paved the way for the formation of new RSCs during the Cold War.¹⁰ However, these structures are called *unstructured complexes*, since the weak security dynamics in these regions impeded the security relations between constituting states to be fully defined and in addition, although they are geographically located out of the two blocks, they could not stay outside the struggle between these two poles. These under-operational structures, depending on their formation potential, have been identified either as *pre-complexes*, which have mutual security dependencies contrary to low interaction between countries or *proto-complexes* which differ from the surrounding regions in terms of security features, yet where regional dynamics are not strong enough.¹¹

---

⁸ Buzan, Waever, op. cit., p. 14.

⁹ James E. Dougherty, Robert L. Pfaltzgraff, *Contending Theories of International Politics: A Comprehensive Survey*, London: Longman, 2001, p. 110.

¹⁰ Buzan, Waever, op. cit., p. 16.

¹¹ See. Ibid., pp. 62-64.

Another factor that restricted the formation of RSCs during the Cold War Period was the power projection of the superpowers to strategically important regions, in order to gain clout over each other. This strategy, which is called *overlay*, was mostly actualized by having military assets in the region and making the countries of the region a part of the bipolar power struggle, therefore leaving the security dynamics between the local countries obscure.¹²

The period which has been going on since the end of the Cold War, however, offers a new environment where the visibility of RSCs has increased. By the dissolution of Union of Soviet Socialist Republics (USSR), the third world countries that evaded the competition of superpowers acquired autonomy to some extent and besides, the new security issues superseded the military security concerns that had been on the agenda since 1970s.¹³

Furthermore, by the 1990s, the United States of America (USA)'s claim to be the only hegemonic power in a unipolar world began to become apparent. With the effect of this new era in which liberal democracy declared its victory over the socialist planner-state model in general, the belief that economic interest is a motivating factor in regional integration begun to gain strength. In this period when the neo-functional theory, which applies an economic perspective of regionalism based on inter-state integration became popular, regionalism in international security studies focused on the idea that transnational and intra-country conflicts might spill over the borders and turn into regional problems affecting all neighbouring countries.¹⁴

Contrary to the regional approaches which emphasise regional integration in international relations, as within the scheme of the European Union (EU), RSCT claims that RSCs are by-products of the anarchic structure of the international system.¹⁵ Regional integration, since it transforms the region into an integral unit¹⁶

---

¹² Buzan, Waever, de Wilde, op. cit., p. 12.

¹³ Buzan, Waever, op. cit., pp. 17-18.

¹⁴ Louise Fawcett, "Regionalism from a Historical Perspective", *Global Politics of Regionalism*, ed. Mary Farrell, Björn Hetne, Luk Langenhove, London: Pluto Press, 2005, p. 25.

¹⁵ Buzan, op. cit., p. 111.

¹⁶ Buzan, Waever, de Wilde, loc. cit.

within the international system, makes a sub-system analysis impossible as it brings order to the regional anarchic structure. Besides, regions are the sum of geographically clustered units, and although they are part of a larger system, they have a separate structure of their own. In this respect, although they have an analytical and ontological basis, they have no effects as actors in the system.¹⁷ On the other hand, the integration of only a limited number of states in a region causes changes on the balance of power in that complex.¹⁸

Nevertheless, sometimes a group of states within the complex can seek for cooperation against a state, which is perceived as a threat. At this point, the importance of friendship and hostility patterns arising from long-term interaction becomes apparent. According to RSCT, the main feature of a local regional complex is either friendships, shaped by cultural affinity as a result of being located within the area encompassed by the same civilization, or long-term interdependencies that emerged out of long-lasting hostility interactions throughout the history. Explaining the concepts of friendship and hostility from a social constructivist perspective, the theory suggests that, since they are socially constructed, the borders and the number of the members in a RSC can be changed and restructured depending on the prioritization and securitisation preferences of regional actors.¹⁹ In this context, it seems possible that two states, who see each other as threats due to historical or ideological reasons, can also opt for cooperation that goes beyond the perceptions of friendship and hostility, according to their security priorities.

As well as the interactions between regional actors, the main basis for security policies within a complex is the form of polarization, where the behaviour of smaller states is determined by the behaviour of regional powers. Sometimes acting with a global power outside the region may also be preferred by a regional power as a strategy to create pressure on the rival state. This situation, which brings the intervention of a global power into the regional security dynamics, constitutes the point where regional security coincides with global security. In this context, RSCT claims to create both descriptive and predictive frameworks of analyse in regional security studies. In the

---

¹⁷ Ibid., p. 27.

¹⁸ Buzan, Waever, de Wilde, loc. cit.

¹⁹ See. Buzan, Waever, op. cit., pp. 45-48.

descriptive plane, it aims to be able to conduct empirical studies within a matrix, which covers the internal affairs of the regional countries, inter-country relations and the region's possible relations with other regions, along with the interplays of the global powers with the region. The purpose of the predictive approach on the other hand, is to use the theory to forecast scenarios that are likely to happen. Assuming that complexes can change in time, depending on internal or external factors in relation to the evolving security perceptions, the predictive analysis aims to deduce the possibilities of transformations within a complex by considering intra-regional security discourses and interactions between different regional complexes as well.²⁰

As it can be interpreted from the information conveyed above, RSC theorists divide the post-Cold War world map into geographical regions, ranging from widely spread continental super-complexes to regional complexes and sub-complexes. Interregional boundaries in this context are generally determined by geographical features and the interaction between them is also observed to be low. Sometimes the border between these regions is created by an *insulator* state, which has similar security issues with the surrounding regions, but nonetheless, lacking the power to combine them as a single unit.²¹ Although it is possible to find geographical location of an *insulator* confusing in terms of its position when compared to the member states, the inclusion or exclusion of a state to a complex is not only based on its geographical location. As the theory takes RSCs as socially constructed structures, the criterion of being a member in any complex is completely focused on the mutual security interactions among the states. Consequently, while Turkey, Mongolia, Myanmar, Nepal, Afghanistan and additionally the African Sahel region states are exemplified as *insulators* due to their intersectional locations between different RSCs, the term *insulator* state is accepted as an underdeveloped concept by the theoreticians themselves.²²

2. Evaluating Turkey within Regional Security Complex Theory

---

²⁰ See. Ibid., pp. 43-67.

²¹ Ibid., p. 41.

²² Ibid., p. 483.

RSCCT defines Turkey as an actor which experience security issues associated with all encircling regions and yet, extracted from them. Having situated between regions with specific security problems different from each other, Turkey interacts with all these complexes, however the interactions between the complexes are expected to be limited. Moreover, although Turkey is depicted as an *insulator* between Middle East, Europe and Post-Soviet RSCs, Turkey's insulating role between Middle East and Europe is particularly highlighted.²³ From this perspective, classification of Turkey as a different entity with a distinct identity distinguishing from all neighbouring states, is not only rooted in its geographic location but also the historical and political circumstances it has experienced.

More broadly, Turkey's adjoining position between industrialized Europe and the oil-rich Middle East, in addition to its location as a junction of major air, land and sea routes leaves it open to the effects of all developments in both near and distant geographies, as well as of the changes in the international or regional balances of power.²⁴

9

Beyond constituting a geographic and cultural intersection, the historical process which shaped today's Turkey started with the 17th century Westphalia Peace Treaties, after the reflections of modern nation-state concept began to spread all over the world and this process has been decisive for Turkey's exceptional status. First considering European RSC as a composition of nation-states which are remainders of the empires which had originated in the Middle Age, Turkey might have as well be directly or indirectly included in the European RSC, like the Balkan states which emerged along by the disintegration process of the Ottoman State. However, besides the multidirectional expansion strategy which targeted all the regions around the Ottoman State, the fact that Ottomans never grounded their security concerns fully on European states accounts for the main difference in its relations with the region. This expansion strategy characterises the Ottoman State as a super-power in its era, which has a

---

²³ See. Ibid., p. 187, 258, 392.

²⁴ Mustafa Aydın, "Determinants of Turkish Foreign Policy: Historical Framework and Traditional Inputs", *Middle Eastern Studies*, 1999, Vol. 35, 152-186, p. 165.

complex of its own, and reflects its power to the surrounding geography including Europe. Moreover, this fact marks the Ottoman State as an external threat to Europe.²⁵ On the other hand, the same discussion can be applied for Turkey and the present-day states founded on the Middle Eastern territory of the Ottoman State. As its peripheral location to the region limits the number of states which Turkey can establish security relationships, it also has averted Turkey from becoming a part of the Middle East. Additionally, unlike its Middle Eastern neighbours, the fact that modern Turkey was established free from colonial experience and it adopted a Westernised administration model refusing the Ottoman heritage, led Turkey to keep its interactions with the region in a limited scale. In relation to this, the RSCT theorists Buzan and Waever regards the motto '*Peace at home, peace in the world*', on which the foreign policy of Turkey was based on, as an indicator of the passive attitude that is required for an *insulator* state. On the other hand, Turkey's efforts in keeping the interactions with the surrounding regions at minimal levels to avoid taking part in conflicts, in addition to its pursuit of an European identity albeit having a problematic relationship with the region is also underlined by the RSCT.²⁶

This passive attitude seemed to be functional regarding Turkey in the Interwar Period, when it expended its energy for restructuring and as well as the Cold War Era, whereby Turkey needed shelter under NATO. On the other hand, Turkey could no longer maintain its uninvolved foreign policy conduct, since it was affected by the disintegration of the USSR which had long constituted a real and potential physical threat to Turkey, than it had to any other European NATO members.

After the Soviet disintegration, Turkey has experienced the surrounding instability with Iraqi invasion in Kuwait in the Middle East, the clashes between newly independent states and the sub-ethnic local groups aspiring for political recognition in the Caucasus and with a similar ethnic conflict environment, that took shape in the Balkans after disintegration of Yugoslavia. In this period, another significant event in

---

²⁵ Buzan, Waever, op. cit., p. 348.

²⁶ See Ibid., p. 392-393.

the international system was the impersonation of the USA as the global hegemon in the absence of a rival super-power.

However, from the beginning of the Post-Cold War years up until September 11, 2001 Terrorist Attacks, having limited ability to pursue new initiatives in foreign policy led Turkey to continue its traditional alliance with the USA. As a result, developing close relations with the USA was considered as an asset that can assist Turkey's impact in regional and international politics. Besides, this period was also significant as Turkey faced certain security problems with its neighbours Greece and Syria. On the other hand, these problems remained at bilateral level since both countries belong to different complexes. To sum, in 1990s, when Turkey fell far from portraying an affiliated image with any of the surrounding regions, Turkey's *insulator* role seemed compatible. On the other hand, Turkey's attempts to increase its visibility in regions like the Balkans and Central Asia, highlighting the historical and cultural links in order to strengthen its international role during this period, is perceived as a challenge to its insulating role.²⁷

11

However, while Turkey is claimed as an *insulator* excluded from all surrounding regions, it's noteworthy that RSCT also describes Turkey as a regional power.²⁸ At this point, Şaban Kardaş objects the solid framework applied by RSCT, arguing that excluding Turkey from RSCs due to its incapacity to bind different regions into a single unit makes it hard to understand the current empirical data. Kardaş suggests that since Turkey is affected by the security issues in different complexes and while it must be taken into account by the countries from different complexes, there should be no inconvenience in defining Turkey as member to multiple RSCs. According to Kardaş Turkey should be analysed as a multi-regional or inter-regional power as it acts as a regional power in all these regions separately.²⁹

Furthermore, Turkey's multi-regional identity in foreign policy has become more apparent since September 11, 2001 Terrorist Attacks. Through the democratization and economic liberalization process in the 2000s, Turkey begun to enlarge its

---

²⁷ Ibid., p. 394.

²⁸ Ibid., p. 31.

²⁹ Şaban Kardaş, "Turkey: A Regional Power Facing a Changing International System", *Turkish Studies*, 2013, Vol. 14, 637-660, pp. 646-647.

perspective which had before prioritized security in international relations. In order to promote regional security and prosperity, Turkey adopted a new strategy which emphasises political cooperation with neighbouring countries.³⁰ During this period, Turkey's rise as a regional power and its confidence imposing that it would be able to act more independently in its foreign policy put Turkey's *insulator* identity more open to discussion. These arguments can be analysed more clearly by comparatively examining the circumstances that Turkey faced and the reflexes it accordingly developed before and after the terrorist attacks.

3. The Impact of September 11, 2001 Terrorist Attacks on the International System

The 9/11 Terrorist Attacks have transformed the traditional security perceptions worldwide when they revealed the capacity of terrorist organizations to perform more advanced and violent strikes. While proving that nothing and nobody can be physically safe against terrorism in the modern world, attacks also became the onset of a new period in international system by triggering the Global War on Terrorism³¹ practices.

Assessing the attacks in relation to RSCT which is based on territoriality, Buzan and Waever regard this new form of non-territorialized terrorism as an example of how “*international security is generated by the specific interplays of regional and global security dynamics*”.³² In other words, Al Qaeda, which was forged by the altered security dynamics after the Gulf War, demonstrates how a regional issue can turn into a novel security phenomenon on global-scale in the case of the Middle East.

The response of the USA and its NATO allies to these non-territorialized attacks however targeted Afghanistan, where the lack of legitimate state mechanism gave a hand to terrorist enterprises. The Operation Enduring Freedom was also supported by Turkey and its active engagement in ISAF (International Security Assistance Force)

---

³⁰ Kadri Kaan Renda, “Turkey’s Neighbourhood Policy: An Emerging Complex Interdependence?”, *Insight Turkey*, 2011, Vol. 13, 89-108, p. 99.

³¹ See “President Bush Discusses Global War on Terror”, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2006/09/20060929-3.html> (Accession: 23.04.2020).

³² Buzan, Waever, op. cit., p. 450.

hinted Turkey's ascending profile in international relations for the following years ahead.

However, President George W. Bush manifested the intention to extend the borders of its mission onto the three *rouge states* of the international system, namely Iraq, Iran and North Korea. Bush accused these states of creating an Axis of Evil against the world peace by trying to develop Weapons of Mass Destruction (WMDs). Moreover, Bush Doctrine, under the cloak of 2002 National Security Strategy, introduced the term *pre-emptive war* which would be utilised as a justification for Operation Iraqi Freedom. Nevertheless, the operation did not attain the necessary international support, even from the most of European states and further, notable NATO allies rejected providing any contributions arguing that the organization would loop in a 'logic of war' while the peaceful solution efforts by the UN still continued.³³

The operation neither bring the promised freedom and prosperity for Iraq nor any evidence for Iraqi WMDs, but resulted in further chaos and civil casualties, in addition to accounts of abusive treatment and torture on prisoners in Abu Ghraib Prison and Guantanamo Bay. Hence, while the unipolar American hegemony came under question, the re-emergence of Sunni-Shia sectarian tension during the restructuring phase of new Iraqi state mechanism, *inter alia*, paved the way for DAESH (al-Dawla al-Islamiya fil Iraq wa al-Sham). At this point we can trace the similarities in the formation processes of Al Qaeda and DAESH. Since the penetration of the USA, as a superpower to the region by the 1990 Gulf War is attributed to the emergence of Al Qaeda³⁴ through a narrative based on victimization of Muslim world; a similar environment was created by the second intervention of the USA between 2003-2011 Iraq War.

President Barrack Obama, who took over the office in 2009 under a burden of negative image in foreign policy, deteriorated relations with the Islamic world and a stagnated economy, also did not hesitate to describe the emergence of DAESH as an undesired

---

³³ Dominic McGoldrick, *From 9-11 to the Iraq War 2003: International Law in an Age of Complexity*, Portland, Oregon: Hart Publishing, 2004, p. 14.

³⁴ Buzan, Waever, op. cit., pp. 209-210.

result of the occupation in Iraq.³⁵ During Obama's two-term presidency, albeit trying to maintain leadership status, the foreign policy strategy of the USA was determined by multiple cooperation, seeking solutions to supra-state problems, peaceful approach to new emerging powers in the international system and modernization of international institutions.³⁶

However, the Arab Spring became the critical point where Obama's Middle East policy put under test. The anti-regime protests which sparked in Tunisia spread to different countries in the Middle East over the time, eventually turning into serious internal conflicts in Libya and Syria. With the lessons learned from the Iraq War and due to its economic vulnerability, the USA waited for its Arab and European allies to take the initiative to intervene in violence in Libya and Syria.³⁷ The hesitation in intervening in international crises during this period started to erode the irresistible super-power perception befitted the USA. Even though the USA remained the biggest military and economic power, the financial burden of Afghanistan and Iraq Wars and the discontent caused by military losses revealed that the overseas operations as a way of power demonstration were not sustainable. Consequently, when hegemonic collapse scenarios began to be vocalized and scholars like Joseph Nye, who evaluated the state power through resources and capacities, argued that the USA would lose his superpower status in the near future as the other states in the system increase their power, yet not in a pattern of absolute destruction or collapse, but a relative decrease.³⁸

Donald Trump, who was elected as the 45th President at the beginning of 2017, after a controversial campaign and election process, fixed his foreign policy agenda on the restoration of USA to its former power and he has revealed that the USA would endeavour to return to its hegemonic status by the slogan "Make America great again".

---

³⁵ "Obama: ISIS Unintended Consequence Of Invading Iraq, Which Is Why We Should Aim Before We Shoot", https://www.realclearpolitics.com/video/2015/03/16/obama_isis_unintended_consequence_of_invading_iraq_why_ch_is_why_we_should_aim_before_we_shoot.html (Accession: 30.03.2019).

³⁶ Stewart Patrick, "The Evolving structure of World Politics", *International Relations Since the End of Cold War: New and Old Dimensions*, ed. Geir Lundestad, Oxford: Oxford University Press, 2013, 16-41, p. 23.

³⁷ Fawaz A. Gerges, "The Obama Approach to the Middle East: The End of America's Moment", *International Affairs*, 2013, Vol. 89, 299-323, p. 308.

³⁸ Joseph S. Nye, "The Future of American Power: Dominance and Decline in Perspective", *Foreign Affairs*, 2010, Vol. 89, 2-12, p. 11.

In this context, it is also necessary to assess the current power configuration in the international system. Buzan and Waever claims that during the period between the end of the Cold War and September 11, 2001 Terrorist attacks, the USA was the only superpower while the EU, Russian Federation (RF), China and Japan were great powers on a 1 (super-power) + 4 (great power) pattern. Additionally, they argue that the international system may continue within this configuration for a while, depending on the rise of the EU or China to super-power position and on the other hand, this configuration may turn into a 2 (super-power) + x (great power) or, in the case of an American power decline, into a 0 (super-power) + x (great power) pattern.³⁹

As it is inferred from the information we have conveyed, since 2001, whether the USA can maintain its dominant superpower position has been under question. On the other hand, it is also observed that the economic concerns led the USA administration to change the understanding of overseas intervention. With the 2015 National Security Strategy Document of Obama Period, the USA announced that instead of costly wide-ranging field operations, it would rather cooperate with allies or new local forces reinforced with training, equipment and technological support when necessary.⁴⁰ Particularly in the Middle East after the Arab Spring, the practices such as supplying technological equipment and intelligence to the allied states, the training of local paramilitary forces as in the cases of as Syria and Libya and providing air support to local forces and even to the Iranian Revolutionary Guards who fought against DAESH in Iraq proves that with the new strategy of *surrogate warfare* the USA will continue to project power in accordance with its interests.⁴¹

However, it is discerned that it has not been easy for the USA to benefit from the advantages of being a single pole in the absence of a second super-power that could create balance. For this reason, the current situation is considered as the continuation

---

³⁹ Buzan, Waever, op. cit., p. 446.

⁴⁰ “The National Security Strategy of the United States of America (2015)”, p. 9. https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy_2.pdf (Accession: 14.12.2019).

⁴¹ Andreas Krieg, “Externalizing the Burden of War: The Obama Doctrine and US Foreign Policy in the Middle East”, *International Affairs*, 2016, Vol. 92, 97-113, pp. 106-107.

of bipolarity in the neo-realist perspective since RF is still considered a strong state in terms of military power.⁴²

As a matter of fact, RF's ability to stand against the USA-West alliance and put forward its own agenda in company with Iran as in Syrian Crisis case on one hand and the increased military presence of China in Asia on the other, prove that the global power struggle still continues in geopolitically important zones.

4. Turkish Foreign Policy after September 11, 2001 Terrorist Attacks

The transformation process of the international system, which was prompted by the September 11, 2001 Terrorist Attacks, chronologically coincided with the beginning of a new era in Turkish domestic politics. After a decade determined by frequently changing coalition governments, the newly emerged Justice and Development Party gained majority with November 2002 elections with its conservative-democratic discourse. Along with the dynamism it brought to domestic politics, the JDP government also signalled change in TFP. In this context, TFP was redesigned according to the new foreign policy approach, which was framed in 2001dated book *Strategic Depth* by Ahmet Davutoğlu. As a politician with academic origin, Davutoğlu served as foreign policy advisor, foreign ministry and prime minister respectively between 2003 and 2016.

Another prominent feature of the TFP in this period was the application of *soft power* as a successful foreign policy instrument. During this period, going beyond the conventional definitions of national interest, Turkey acted as a mediator in regional and international crises. Besides cooperating with international organizations, it was also actively engaged in humanitarian assistance and peacekeeping missions.⁴³

Initially, the new *strategic-depth* approach carried out through principles such as *rhythmic diplomacy, zero problems with neighbours, multi-dimensional and pro-*

---

⁴² Georg Sorensen, "International Relations Theory after the Cold War", *The Eighty Years Crisis: International Relations 1919-1999*, ed. Tim Dunne, Michael Cox, Ken Booth, Cambridge: Cambridge University Press, 1998, 83-100, p. 98.

⁴³ Ziya Öniş, "Multiple Faces of the New Turkish Foreign Policy: Underlying Dynamics and a Critique", *Insight Turkey*, 2011, Vol. 13, 47-65, pp. 62-63.

active foreign policy seemed successful. Especially in the Middle East, the foreign policy rhetoric based on the idea of a common civilization enabled Turkey to cultivate a sense of regional leadership. However, as matters got worse in the course of time, the optimism that had been enjoyed by TFP circles gradually vanished.

The first significant impact of the September 11, 2001 Terrorist Attacks on Turkey was the decision of overseas operations by the Bush administration within "Global War on Terror" initiative. After opening the Incirlik Air Base for coalition forces, Turkey also took part in ISAF mission in December 2001, by providing military personnel. Having cultural ties with Afghanistan, Turkey was also earnestly involved in the rebuilding process of new Afghan state after the military operation.⁴⁴ During this period Turkey outshined as a model country in the Muslim world with its democratic, secular and Western identities. By the same token, Turkey's support enabled the USA to prove that the military operation was carried out against terrorism, not Islam.⁴⁵ However, things turned bitter between Turkey and the USA after the military intervention decision to Iraq.

17

Remembering the Gulf War experience, which gave autonomy to Iraqi Kurds, made Turkey adopt an active approach considering that an inevitable intervention might result in independence for Kurdistan Regional Government (KRG). In addition, the concerns about a possible Iraqi division between Shiite and Sunni populations would give Iran an upper hand in the region made Iraq's territorial integrity more important for Turkey. In order to stay in the game, Turkey started negotiations with the USA after the request on using Turkish-Iraqi border for military operation. The March 1, 2003 motion, which aimed to allow the USA military presence in Turkey and also authorise Turkish troops beyond the border, was however rejected, due to the lack of the required majority in Grand National Assembly of Turkey.

Aside from the strained relations between Turkey and the USA after the rejection of the motion, circumstances of the intervention in Iraq brought new security problems

---

⁴⁴ Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs Official Website, "IV. Turkey's International Security Initiatives and Contributions to NATO and EU Operations", http://www.mfa.gov.tr/iv_-european-security-and-defence-identity_policy-esdi_p_en.mfa (Accession: 29.10.2019).

⁴⁵ Ömer Taşpınar, "The Anatomy of Anti-Americanism in Turkey", Brookings Institution, 2005 <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/taspinar20051116.pdf> (Accession: 16.11.2019).

for Turkey. With the lack of state authority in Northern Iraq, PKK regained strength and Turkish firms operating in Iraq became target of the terrorist attacks due to the internal turmoil and instability in the country.⁴⁶

However, the relations between Turkey – the USA, which had been shaped by both constant interests and variable factors since the beginning, entered a recovery phase through mutual diplomatic initiatives by 2005. Despite of the disagreements on other regional issues about Syria, Iran and Palestine, the relations eventually began to improve with *Shared Vision and Structured Dialogue to Advance the Turkish - American Strategic Partnership Document*.⁴⁷

On the other hand, the rejection of the March 1 Motion strengthened Turkey's image in the Middle East. Along with contributing to the diplomatic opening towards the region, the democratic image of Turkey allowed further approximation to the EU.⁴⁸ While Turkey continued the reform process required for accession, the belief that the Aegean and Cyprus problems between Turkey and Greece would finally reach a solution marked the beginning of a new phase in the relations. However, in 2005, when some EU members attempted to extend the negotiation process claiming to have found the reforms insufficient, the positive Turkish sentiment towards EU membership began to reverse and led the reform process slow down accordingly.⁴⁹

The deadlock in Turkey-EU relations has been also interpreted as a result of EU's underappreciation of Turkey's strategic position in the new conjuncture. Turkey's central position, which enabled it to become a part of the West during Cold War, lost its significance for its European NATO allies since the EU was based on economic grounds rather than security.⁵⁰

---

⁴⁶ Andrew Mango, *Turkey and the War on Terror*, Abingdon, Oxon: Routledge, 2005, p. 77-78.

⁴⁷ Füsün Türkmen, "Turkish-American Relations: A Challenging Transition", *Turkish Studies*, 2009, Vol. 10, 109-129, p. 125.

⁴⁸ Ramazan Gözen, "Causes and Consequences of Turkey's Out-of-War Position in the Iraq War of 2003," *The Turkish Yearbook of International Relations*, 2005, Vol.36, 73-99, p. 87.

⁴⁹ Çiğdem Nas, "Turkey and the European Union: A Stumbling Accession Process under New Conditions", *Turkey in the 21st Century: Quest for a New Foreign Policy*, ed. Zeynep Oktav Özden, Burlington: Ashgate, 2011, 159-184, pp. 164-165.

⁵⁰ Paul Kubicek, "Turkey's Inclusion in the Atlantic Community: Looking Back, Looking Forward", *Turkish Studies*, 2008, Vol. 9, 21-35, pp. 32-33.

On the other hand, while the course of relations between Turkey and the West followed a fluctuating pattern after September 11, 2001 Terrorist Attacks, commentaries about the potential of religion and civilization as new sources ideological polarization in the international system became more widespread. With the Al Qaeda alleged terrorist attacks carried out in Madrid in March 2004, the doubts towards Islam and foreigners further increased in the West.

During this period, while Turkey promoted collaboration through Alliance of Civilizations Initiative in global plane, it also began attempting to develop relations with all neighbouring states that it long had mutual problems. Turkey not only tried to repair its bilateral relations but also adopted an active approach to the problems that had potential to turn into international crises in the Middle East, the Balkans, and the Caucasus. Through *zero problems* strategy, the current problems with KRG, Syria and Armenia were frozen, and a method of cooperation diplomacy was put into conduct with all neighbours.

19

Nevertheless, the relations with the Gulf States also improved during this period. As the West adopted a suspicious manner towards Arabian capital after the September 11, 2001 attacks, the wealth accumulating in the Gulf, in parallel to the rise in oil prices, channelled to Turkey which was seeking foreign investment to reduce the impact of the 2001 economic crisis.⁵¹ Therewithal, the need of diversifying its energy resources also led Turkey improve relations with its neighbour Iran. During the moderate President Mohammad Khatami period in Iran, two states favoured focusing on partnership on economic interests and regional security, thereby leaving ideological differences aside.⁵²

On the other hand, the region that has generated the most serious security problems for Turkey since September 11, 2001 has been the Middle East. By 2003, Turkey was targeted by Al Qaeda affiliated cells with a series of terrorist attacks and in the following course it struggled against the instability in Iraq. Moreover, falling far from

⁵¹ Nuri Yeşilyurt, "11 Eylül Olayı Ertesinde AKP Dönemi: Orta Doğu'yla İlişkiler", *Türk Dış Politikası III*, ed. Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2013, 401-462, p. 453.

⁵² Bayram Sinkaya, "Rationalization of Turkey-Iran Relations: Prospects and Limits", *Insight Turkey*, 2012, Vol. 14, 137-156, p. 139.

meeting the expectations of a peaceful democratic transition, the Arab Spring added up to the intrinsic disorder in the region.

However, at its very beginning the Arab Spring demonstrations brought the discussion that Turkey could be taken as a model for other Middle Eastern countries with its experience with democracy as a Muslim country. In addition to the increasing economic power in the 2000s, factors such as JDP's religious and cultural affinity of the Middle East, the support for the Palestinian cause and consequent distance with Israel are thought to have made Turkey an attractive example for the region.⁵³

However, in the end, the Arab Spring has only brought democratic change to Tunisia. A similar transition attempt led by Muslim Brothers organization in Egypt was interrupted by a military *coup d'état* after the new government failed to turn over the bad trend in the economy. Another reason was the withdrawal of Western support to democratization process, presuming the relations between Egypt and Israel would deteriorate in the long run. Further, Saudi Arabia and the United Arab Emirates, which saw the Muslim Brothers Movement as a threat for their own regimes, are claimed to provide financial support to opposition groups and the press during the anti-government protests⁵⁴ that brought the short-lived democracy trial at an end. Following the coup, Turkey's condemning statements against the undemocratic practices in Egypt have strained relations between two states.

The Arab Spring protests that started in Libya on the other hand, resulted in international intervention after the long-lived Muammar al-Qaddafi regime tried to halt the opposition with the use of violence. Due to the economic assets and investments owned by Turkish firms in the country, the case of Libya has since required attentive monitoring. After the Qaddafi regime, the relations between two states continues with the newly established National Transitional Council.

---

⁵³ Alper Yılmaz Dede, "The Arab Uprisings: Debating the Turkish Model", *Insight Turkey*, 2011, Vol. 13, 23-32, p. 28.

⁵⁴ İsmail Numan Telci, *Devrim Sonrası Mısır Dış Politikası: Dönüşüm Arayışından Meşruiyet Çıkamazna*, İstanbul: SETA Kitapları, 2018, pp. 9-10.

Eventually, when the anti-regime protest turned into a civil war in Syria, Turkey was affected by the spilling turmoil as well. From the very beginning of the Syrian Crisis, Turkey adopted an open-door policy towards Syrian refugees in accordance with its humanitarian stance towards Arab Spring. However, having gained the military and political support of the RF in the absence of an international consensus of diplomatic solution, the Syrian Regime has further advanced. As a result of the security problems created by the terrorist organizations and regime brutality in Syria, Turkey still continues to tackle the economic and social burden of sheltering millions of refugees.

In the meantime, Turkey militarily confronted the direct physical threat of DAESH at the south-eastern border. While providing support to the Global Coalition against DAESH, the Operation Euphrates Shield, launched through Syrian border, cut the organizations contiguity with Turkey in August 2016. Although the Iraqi Army declared victory against DAESH in 2017, the clashes between the organization and the Syrian Democratic Forces which was supported by the international coalition continued. At this point, there appeared frictions between Turkey and the Western partners of the coalition about the counterterrorism methods applied on the ground. The assistance provided to armed Syrian Kurdish groups under the pretext of alliance against DAESH was protested by Turkey since these groups were identified as PKK affiliates. However, as the search for international support against the increased activities of these armed groups had been inconclusive; Turkey resorted to military operations to clear out this “terror corridor”.

DAESH presences in the region have also provided the international actors such as the RF and Iran a partial legitimacy to act within the Syrian borders and support the Syrian regime. RF is considered to ensure its military presence in the Mediterranean by its USSR remainder base in Tartus in return of its backup to Bashar al-Assad. On the other hand, Iran, which grounds its regional foreign policy on sectarian politics, sees the Syrian regime as a natural ally to break off the Sunni circle surrounding it geographically. Iran stands by Syrian regime in terms of political, economic, and military support since the beginning of the crisis. In addition, it is known that Iranian-backed Lebanese Hezbollah militia and similar Shia militant groups trained by the

Iranian Intelligence and Revolutionary Guards have been fighting along with Syrian Armed Forces since 2015.⁵⁵

In conclusion, since September 11, 2001, a series of sequential events -particularly the Arab Spring- have reversed the TFP initiatives aiming to foster a stable environment in which all regional actors could peacefully coexist and prosper.

5. A Future Outlook on Turkey's Role within RSCT

Yet at the end of 1990s, RSC theorists Buzan and Waever, distinguished Turkey as an *insulator* that did not prefer to adopt its attributed "relatively inactive" role due to its foreign policy vision.⁵⁶ Analogously, the term between September 11, 2001 Terrorist Attacks and the Arab Spring in 2011 was a period during which Turkey tried to open a ground for itself through diplomacy in the international system. In this context, this active approach overlaps with the RSCT characterization of Turkey as a power that "... seems to challenge this, by playing an increasingly active role from its insulator position".⁵⁷ Besides, forcing to move the RF, Syria and Greece from different complexes to strategically act together and by that means, create a new strategic area of its very own is specifically underlined as an alternative that can be developed out of the *insulator* position. However, Turkey was not assessed as strong enough to bring these three states together in the same plane and therefore blur the borders between the surrounding RSCs.⁵⁸

While this opinion, which was asserted in 2003 -a time when the impacts of the September 11, 2001 Terrorist Attacks had not yet taken form- may sound reasonable for the context it was uttered, in the following period it has lost its validity due to the changes that took place not only in the RSCs around Turkey but also in the nature of its relations with neighbours. When compared to earlier years, Turkey in 2000s is seen as stronger and more influential in regional politics. Through conducting a strategy that prioritised finding solutions to historical *securitization* issues through diplomatic

---

⁵⁵ Aron Lund, "Not Just Russia: The Iranian Surge in Syria", <http://carnegie-mec.org/diwan/63650> (Accession: 05.12.2019).

⁵⁶ Buzan, Waever, op. cit., p. 394.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Ibid., p. 485.

means, Turkey seems to have focused on holistic security understanding and regional stability applying a *de-securitizing* policy.

Firstly, the foresight that Turkey and the RF would maintain Cold War traditions is rooted in competitive attitudes that two states are likely to undertake in order to create spheres of influence in Caucasus and Central Asia. RF's increased military and political influence in the Caucasus, Central Asia and finally the Middle East under Putin's Presidency has been interpreted as adoption of a Neo - Eurasian foreign policy based on the ideal of establishing an Eurasian Alliance against the USA-led Atlantic Alliance.⁵⁹ RF's active foreign policy approach is also seen as a sign implying that it is in quest of the USSR super-power legacy.

On the other hand, the need for integration to the global economy makes Turkey an attractive economic partner for RF. In this sense both states have opted to give priority to well-structured economic relationship based on mutual dependence, especially on energy. By 2000s, the transfer of RF's rich energy resources to foreign markets has become one of the main points in mutual relations. However, since the RF perceives any other energy transmission routes as alternatives to the energy monopoly it tries to create on Europe, it has increased its grip on Caspian states as other energy suppliers. RF's intervention in Georgia in 2008 for example, can be interpreted as a result of the strategic struggle between the RF and the regional states.

Although the RF has adopted an aggressive foreign policy strategy based on the power maximization against the possibility of containment by the USA, the fact that unlike the Cold War years, Turkey oversees the balance in its relations with the USA and the RF minimizes the possibility of a crisis between Turkey and the RF unless both target each other on national security issues. However, regarding the current and potential issues of confrontation between two states, while an alliance is not likely to be in the making, the relations can be described as peaceful and cooperative⁶⁰.

---

⁵⁹ Selim Kurt, "Neo-Avrasyacı Perspektiften Rusya Federasyonu'nun Güvenlik Algısı", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2018, Vol. 14, 91-125, p. 93.

⁶⁰ Şener Aktürk, "Toward a Turkish-Russian Axis?: Conflicts in Georgia, Syria and Ukraine and Cooperation over Nuclear Energy", *Insight Turkey*, 2014, Vol. 16, 13-22, p. 22.

On the other hand, the changes in relations with Greece constitute the other pillar of the given scenario. Despite being in a slowdown phase in the negotiation process for the long-term crises in Turkey - Greece - Cyprus triangle, the period which was marked by escalation of the tension as in 1990s seems unlikely to recur.

Although problems like the determination of Aegean continental shelf, the status of islets with uncertain sovereignty and the Exclusive Economic Zones (EEZ) in the Eastern Mediterranean constitute the main problems between Turkey and Greece, both sides do not seem willing to meet on a ground of negotiation, which is perceived as a kind of concession that disrupts the status quo in favour of the other party.

Nevertheless, the scenario including Syria as the third actor in the speculative region suggested by Buzan and Waever should be assessed considering the anticipated victory of the Syrian Regime. In such a case, the support for PKK and the allocation framework on Euphrates and Tigris Rivers seem likely to regenerate the previous crises between two states whose bilateral ties are seriously corrupted. Furthermore, yet the alliance between the RF and Syria appears to be problematic for Turkey, the willingness of Greece to join these two states against Turkey should also be taken into consideration within probable scenarios.

Yet another scenario that had been put forward by RSC theorists for Turkey is that it would be more linked to the Middle East due to the interdependencies developed with the region. However, Turkey is not seen able to intertwine Middle Eastern security dynamics with other regions.⁶¹ On the other hand, with recent studies on RSCT, different comments on the argument have also emerged. Robert Stewart-Ingersoll and Derrick Frazier prefers to classify Turkey as a member of the Middle East RSC referring to its stronger interactions with the region by 2000s.⁶²

Although Turkey has been experiencing occasional problems with a number of states and non-state actors in the region, it also shares common security concerns with all the states in the Middle East in general. Along with economic and cultural ties it has, the

---

⁶¹ Buzan, Waever, op. cit., p. 258.

⁶² Robert Stewart- Ingersoll, Derrick Fraizer, *Regional Powers and Security Orders*, Abingdon, Oxon: Routledge, 2012, p. 45.

security of the regional energy resources is also a matter of concern for Turkey. In this sense, not only the local problems arising from the security dynamics within the region but also interference of external forces is a critical component of regional affairs. With the growing energy need of a growing economy in 2000s, Turkey sought for establishing strong ties with the resource-rich regional countries to avoid the risks of being dependent on a single supplier. The energy security agenda also led cooperation between Turkey and KRG in order to take advantage of the energy resources in northern Iraq, as well as Kirkuk and ensure the safety of Ceyhan Pipeline.⁶³

On the other hand, the current Middle Eastern balance of power seems to be shaped around the polarization between the USA-backed Gulf States and Israel on one side and Iran on the other. Thus, as a medium-sized power, inclusion of Turkey to the Middle Eastern RSC may naturally generate a new pole in the region. However, Turkey refrains from any initiatives that may endanger the stability and considers the maintenance of the regional *status quo*. In this context, when the geographical distinction that caused Turkey to become surrounded by different regions constitutes a disadvantage that requires much energy and caution, on the other hand its peripheral location provides the opportunity to limit the security interdependencies with any of these RSCs and prevents the possibility of absorption into the regional conflict dynamics.

However, after September 11, 2001 Terrorist Attacks, the events that have taken place in the Middle East not only affected Turkey but also its relations with the EU. Except for the sub-complex formed by the Balkan states, the European continent resembles a security community with the long-resolved security problems among European states.⁶⁴ While being located at the intersection of Asia and Europe results in geographical exclusion of Turkey from the European RSC, however the EU accession may bring Turkey the membership to this complex, depending on the positive outcome of the process. For EU on the other hand, Turkey's membership means adjoining of the external borders with the Middle East and its alarming security dynamics.

---

⁶³ Ahmet Kasım Han, "Turkey's Energy Strategy and the Middle East: Between a Rock and a Hard Place", *Turkish Studies*, 2011, Vol. 12, 603-617, pp. 610-611.

⁶⁴ See. Buzan, Waever, op. cit., p. 375.

Beyond cultural and religious differences, the fact that the Middle East has a reputation of instability and chaotic environment constitute the underlying concerns of the EU. In addition to this, the prevailing refugee mobility to the West, which is caused by the Arab Spring has become a security problem for Europe, although these refugee flows have been largely absorbed by Turkey.

As a result, Turkey's accession adventure which was grounded on the discourse of 'centre-country' that would build a bridge between Europe and the Middle East⁶⁵ does not seem to be tempting for the EU. It is clear that the EU, which perceived Turkey as a physical barrier rather than a bridge between Europe and the Middle East during the Cold War⁶⁶, does not want to give up the comfort provided by Turkey as a buffer zone.

Unlike the USA or RF, the fact that the EU as a political entity lacks the motivation or the capacity to develop such policies to project its power to different geographies highlights the boundaries of Europe with the other RSCs. While Turkey's EU admission may bear the possibility of solution to the problems between Turkey and Greece under the supranational EU framework, it may also result in the linking of the security issues which Turkey experiences with the Post - Soviet or the Middle Eastern RSCs into Europe. In this case the role attributed to Turkey as an *insulator* between the different regions alters into being a conductor, transmitting varying security dynamics between different RSCs.

Moreover, in an environment where the presence of NATO was under discussion and the decision of Iraq intervention further underlined the divergences between the allies, the USA announced that it would focus on an expanding its vision to the East and the South. Istanbul NATO Summit in June 2004 concerted the outline for dialogue with the Middle East with the foundation of Istanbul Cooperation Initiative. This initiative, along with the acceleration of the Mediterranean Dialogue process, which was initiated earlier, granted Turkey the possibility of playing a more prominent role in the Alliance

---

⁶⁵ Soner Çağaptay, *The Rise of Turkey: The Twenty-First Century's First Muslim Power*, ABD: The University of Nebraska Press, 2014, p. 129.

⁶⁶ Bill Park, *Modern Turkey: People, State and Foreign Policy in a Globalized World*, Abingdon, Oxon: Routledge, 2012, p. 39.

due to its central location between the West and the region. Turkey, perceiving the formation of a "zone of peace" around itself crucial in order to progress in domestic democratization, economic development and de-securitization, actively supported NATO's expansion initiatives, in relation to its identity as a security and stability exporting country.⁶⁷

Similarly, the earlier inclusion of Turkey to the Euro - Mediterranean Partnership (EUROMED) by the EU signalled that the Union regarded Turkey as a neighbour rather than a prospective member. In 2008, the EUROMED initiative paved the way for Union for the Mediterranean (UfM), which intends cooperation among Mediterranean states. In addition to the political openings on the Mediterranean, the discovery of rich hydrocarbon reserves in the east of the sea further increased the strategic importance of the region.

The economic and strategic value of the discovered natural energy resources has made the allocation of these resources in a convenient and fair manner in accordance with the EEZ frameworks an important issue for the Eastern Mediterranean. On the other hand, the absence of an organization or regime to bring the regional countries together on a common ground has created an environment in which the processes of determination and declaration of maritime jurisdictions are carried out through bilateral negotiations. But the current situation becomes more complicated for finding a reconciliation ground between Turkey, Turkish Republic of Northern Cyprus and Greek Administration of Southern Cyprus due to international recognition issues between the parties.⁶⁸ Especially for Turkey, which is already at odds with Greece on the Aegean and Mediterranean continental shelf terms, the EEZ negotiations among Greece, Greek Cypriots and other riparian states should be monitored with great vigilance. The neglectful attitudes of Greece and Greek Cypriots towards the principals of the 1982 United Nations Law of the Sea Convention that ensures the proclamation

---

⁶⁷ Tarık Oğuzlu, *NATO Ortaklıkları ve Türkiye: Barış için Ortaklık, Akdeniz Diyalogu, İstanbul İşbirliği Girişimi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013, p. 30.

⁶⁸ Hasan Sencer Peker, Kübra Öztürk Oktay, Yavuz Şensoy, "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanları ve Enerji Kaynakları Çerçevesinde Türkiye Enerji Güvenliği", *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 2019, Vol. 8, 85-106, p. 97.

of continental shelves and EEZs in accordance with international law⁶⁹ has recently become a crucial issue on TFP agenda.

Besides, the activities of the multinational oil companies that have been licensed to investigate potential energy resources in the declared EEZs, as well as the inclusion of European oil companies within the scope of the European Border Surveillance System (EUROSUR) and the border surveillance duties of FRONTEX on prevention of illegal immigration to Europe pose common securitization issues for both the EU and other riparian states in the Mediterranean.

In this context, with reference to the roles played by securitization processes of the regional actors in the formation of the RSCs, it is plausible to note that the Mediterranean, which is a common geographical area for three continents, has the potential to turn into a new complex by bringing together the states belonging to different RSCs at the security domain. In such a case, its central position in the region can bring Turkey a complex member status within the Mediterranean RSC that is likely to occur.

While the RSCT emphasizes the securitization practices stemming from historical friendship and hostility patterns in formation of the regions, emergence of a Mediterranean or Eurasian RSC, based on energy geopolitics, may be anticipated for the future. In case of a new security dynamics formation, developing security strategies in advance would be wise for Turkey as a regional power. Other prospects would be the revision of the RSCT component which categorizes Turkey as an *insulator* or development of an inter-regional state status that would be characterized by Turkey's exceptional condition.

Conclusion

By the turn of the new millennium, Turkey pursued a cooperative approach towards its neighbouring states with the advantage of its economic growth and an active foreign policy vision. However, a series of sequential events after September 11, 2001

---

⁶⁹ See Yücel Acer, "Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Hukuku", *Doğu Akdeniz'de Hukuk ve Siyaset*, ed. Sertaç Hami Başeren, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 2013, pp. 307-326.

Terrorist Attacks reversed the TFP initiatives aiming to create a stable environment in its region. By employing RSCT framework, the present analysis aims to highlight the impact of the attacks on TFP in relation to the crises and events that has taken place in the RSCs neighbouring Turkey. In this context, besides examining the *insulator* state role attributed to Turkey in RSCT, Turkey's regional status is also evaluated through a number of future scenarios.

Considering the role played by the securitization practices of regional actors in the formation of RSCs in addition to the recently emerging security dynamics in the international system, it is notable that the Mediterranean Region or Eurasian landmass may bring states from different complexes together on their security relations and turn into new RSCs. It should be taken into account that, in such a new complex transformation process Turkey may become a member of these complexes with its central geographic location. Hence, as a regional power, it is crucial for Turkey to develop further strategies in case of a new security dynamics formation. Another possibility would be the revision of the RSCT and introduction of a new inter-regional state status regarding Turkey's exceptional position.

References

- “IV. Turkey's International Security Initiatives and Contributions to NATO and EU Operations”. Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs Official Website. http://www.mfa.gov.tr/iv_-european-security-and-defence-identity_policy-_esdi_p_.en.mfa (Accession: 29.10.2019).
- “Obama: ISIS Unintended Consequence of Invading Iraq, Which Is Why We Should Aim Before We Shoot”. https://www.realclearpolitics.com/video/2015/03/16/obama_isis_unintended_consequence_of_invading_iraq_which_is_why_we_should_aim_before_we_shoot.html (Accession: 30.03.2019).
- “President Bush Discusses Global War on Terror”, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2006/09/20060929-3.html> (Accession: 23.04.2020).

- “The National Security Strategy of the United States of America (2015)”. s. 9. https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy_2.pdf (Accession: 14.12.2019).
- Acer, Yücel. “Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Hukuku”. *Doğu Akdeniz’de Hukuk ve Siyaset*. ed. Sertaç Hami Başeren. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 2013, 307-326.
- Aktürk, Şener. “Toward a Turkish-Russian Axis?: Conflicts in Georgia, Syria and Ukraine and Cooperation over Nuclear Energy”. *Insight Turkey*. C. 16. S. 4 (2014): 13-22.
- Aydın, Mustafa. “Determinants of Turkish Foreign Policy: Historical Framework and Traditional Inputs”. *Middle Eastern Studies*. C. 35. S. 4 (1999): 152-186.
- Buzan, Barry, Ole Waever, Jaap de Wilde. *Security: A New Framework for Analysis*. Colorado: Lynne Rienner Publishers Inc, 1998.
- Buzan, Barry, Ole Waever. *Regions and Powers: The Structure of International Security*. New York: Cambridge University Press, 2003.
- Buzan, Barry. *People, States and Fear*, Sussex: Wheatsheaf Books, 1983.
- Çağaptay, Soner. *The Rise of Turkey: The Twenty-First Century’s First Muslim Power*. Lincoln: The University of Nebraska Press, 2014.
- Dede, Alper Yılmaz. “The Arab Uprisings: Debating the Turkish Model”. *Insight Turkey*. C. 13. S. 2, (2011): 23-32.
- Dougherty, James E., Robert L. Pfaltzgraff. *Contending Theories of International Politics: A Comprehensive Survey*. London: Longman, 2001.
- Fawcett, Louise. “Regionalism from a Historical Perspective”. *Global Politics of Regionalism*. ed. Mary Farrell, Björn Hettne, Luk Langenhove. London: Pluto Press, 2005, 21-37.
- Gerges, Fawaz A. “The Obama Approach to the Middle East: The End of America’s Moment”. *International Affairs*. C. 89. S. 2 (2013): 299-323.

- Gözen, Ramazan. "Causes and Consequences of Turkey's Out-of-War Position in the Iraq War of 2003". *The Turkish Yearbook of International Relations*. C.36 (2005): 73-99.
- Han, Ahmet Kasım. "Turkey's Energy Strategy and the Middle East: Between a Rock and a Hard Place". *Turkish Studies*. C. 12. S. 4 (2011): 603-617.
- Kardaş, Şaban. "Turkey: A Regional Power Facing a Changing International System". *Turkish Studies*. C. 14. S. 4 (2013): 637-660.
- Krieg, Andreas. "Externalizing the Burden of War: The Obama Doctrine and US Foreign Policy in the Middle East". *International Affairs*. C. 92. S. 1 (2016): 97-113.
- Kubicek, Paul. "Turkey's Inclusion in the Atlantic Community: Looking Back, Looking Forward". *Turkish Studies*, C. 9. S. 1 (2008): 21-35.
- Kurt, Selim. "Neo-Avrasyacı Perspektiften Rusya Federasyonu'nun Güvenlik Algısı". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. C. 14. S. 28 (2018): 91-125.
- Lund, Aron. "Not Just Russia: The Iranian Surge in Syria". <http://carnegie-mec.org/diwan/63650> (Accession: 05.12.2019).
- Mango, Andrew. *Turkey and the War on Terror*. Abingdon, Oxon: Routledge, 2005.
- McGoldrick, Dominic. *From 9-11 to the Iraq War 2003: International Law in an Age of Complexity*. Portland, Oregon: Hart Publishing, 2004.
- Nas, Çiğdem. "Turkey and the European Union: A Stumbling Accession Process under New Conditions". *Turkey in the 21st Century: Quest for a New Foreign Policy*. ed. Zeynep Oktav Özden. Burlington: Ashgate, 2011, 159-184.
- Nye, Joseph S. "The Future of American Power: Dominance and Decline in Perspective". *Foreign Affairs*. C. 89. S. 6 (2010): 2-12.
- Oğuzlu, Tarık. *NATO Ortaklıkları ve Türkiye: Barış için Ortaklık, Akdeniz Diyalogu, İstanbul İşbirliği Girişimi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.

- Öniş, Ziya. "Multiple Faces of the New Turkish Foreign Policy: Underlying Dynamics and a Critique". *Insight Turkey*. C. 13. S. 1 (2011): 47-65.
- Park, Bill. *Modern Turkey: People, State and Foreign Policy in a Globalized World*. Abingdon, Oxon: Routledge, 2012.
- Patrick, Stewart. "The Evolving structure of World Politics". *International Relations the End of Cold War: New and Old Dimensions*. ed. Geir Lundestad. Oxford: Oxford University Press, 2013, 16-41.
- Peker, Hasan Sencer, Kübra Öztürk Oktay, Yavuz Şensoy. "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanları ve Enerji Kaynakları Çerçevesinde Türkiye enerji Güvenliği". *Güvenlik Bilimleri Dergisi*. C. 8. S. 1 (2019): 85-106.
- Renda Kadri Kaan, "Turkey's Neighbourhood Policy: An Emerging Complex Interdependence?", *Insight Turkey*, C. 13. S. 1 (2011): 89-108.
- Sinkaya, Bayram. "Rationalization of Turkey-Iran Relations: Prospects and Limits". *Insight Turkey*. C. 14. S. 2 (2012): 137-156.
- Sorensen, Georg. "International Relations Theory after the Cold War". *The Eighty Years Crisis: International Relations 1919-1999*. ed. Tim Dunne, Michael Cox, Ken Booth. Cambridge: Cambridge University Press, 1998, 83-100.
- Stewart- Ingersoll, Robert, Derrick Fraizer. *Regional Powers and Security Orders*. Abingdon, Oxon: Routledge, 2012.
- Taşpınar, Ömer. "The anatomy of Anti-Americanism in Turkey". Brookings Institution. 2005. <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/taspinar20051116.pdf> (Accession: 16.11.2019).
- Telci, İsmail Numan. *Devrim Sonrası Mısır Dış Politikası: Dönüşüm Arayışından Meşruiyet Çıkmazına*. İstanbul: SETA Kitapları, 2018.
- Türkmen, Füsun. "Turkish-American Relations: A Challenging Transition". *Turkish Studies*. C. 10. S. 1 (2009): 109-129.

Yeşilyurt, Nuri. “11 Eylül Olayı Ertesinde AKP Dönemi: Orta Doğu’yla İlişkiler”.
Türk Dış Politikası III. ed. Baskın Oran. 2. bs. İstanbul: İletişim Yayıncılık,
2013, 401-462.

BATI BALKANLAR'DA YABANCI TERÖRİST SAVAŐCILAR VE DİNİ AŞIRILIK YANLISI GRUPLAR SORUNU

*Murat Necip ARMAN

Öz

2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşında yabancı terörist savaşçı konusu çok tartışılmıştır. Literatürde farklı rakamlar da bulunmakla birlikte en az 146 ülkeden 53.781 savaşçının Suriye'de savaştığı saptanmıştır. Batı Balkanlar'dan da yaklaşık 900 yabancı terörist savaşçı Suriye'de savaőtmiştir. Bu çalışmada bu yabancı terörist savaşçı hareketliliğinin nedenleri incelenmiştir. Sonuç olarak küresel ölçekte hakikate ilişkin ontolojik sorunlar, dünyada aőrı sağın yükselişe olması, dini aőrılığın son yirmi yıldır bölgede etkin olması ve Rusya Federasyonu'nun bölgede Avro-Atlantik entegrasyonu engellemek için izlediği stratejinin bu hareketlilikte önemli rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yabancı Terörist Savaşçılar, Dini aőrılık, DEAŞ, Batı Balkanlar, Suriye İç Savaőtı.

THE FOREIGN TERRORIST FIGHTERS AND RELIGIOUS RADICAL GROUPS ISSUE IN THE WESTERN BALKANS

Abstract

The issue of foreign terrorist fighters in the Syrian civil war has long been on the agenda of the global media. Although their real number is widely speculated in the involved literature, it is estimated that there were 53.781 foreign terrorist fighters with 146 different national origins, out of which 900 have joined to the throngs of them from the Western Balkan states. The study examines the reasons of foreign terrorist fighters' mobility and concludes that a set of ontological problems regarding the truth in global scale, the rise of radical right throughout the world, religious extremism, which has held its sway in the region along the last two decades, and the Russian Federation's strategies to undermine integration of the region in the Euro-Atlantic structures have given momentum to this mobility.

Keywords: Foreign terrorist fighters, religious radicalism, DAESH, the Western Balkans, Syrian civil war.

---

* Doç. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın İktisat Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, mnarman@adu.edu.tr., ORCID 0000-0002-6873-206X.

Giriş

Bu çalışmada 2013 yılından sonra Irak ve Suriye’de terör faaliyetlerinde bulunan DEAŞ isimli terör örgütüne Batı Balkanlardan katılan yabancı terörist savaşçılar sorunu tartışılacaktır. Bu kişilerin katılım nedenlerinde çeşitli motivasyonlar olabileceğini kabul ederek analiz düzeyi küresel ölçekte tutulmuş ve küresel siyasetteki gelişmelerin bu bölgedeki katılıma ne ölçüde etki ettiği sorusunun cevabı aranacaktır. 1990’lar boyunca genellikle Ortadoğu bölgesi olmak üzere çeşitli bölgelerden Batı Balkanlar’a yönelik bir yabancı terörist savaşçı akını varken, 2010’larda bu akın tersine dönmüş ve bölge savaşçı alan değil gönderen haline dönüşmüştür. Bu konunun da anlaşılabilmesi için dini aşırılık ve dini aşırılık yanlısı gruplar gibi kavramların incelenmesi gereklidir. Bu nedenle dini aşırıcılık olgusuna da bir tali araştırma sorusu olarak bu çalışmada değinilecektir.

Bu çalışmada Hırvatistan Batı Balkan kavramına dâhil edilmemiştir. Bu konuda Florian Bieber’in Hırvatistan hakkında kullandığı ‘Restern Balkans’¹ metaforunu kabul ettiğimizi belirtmeliyiz. Keza 2009’da NATO, 2013’te Avrupa Birliği (AB) üyesi olan Hırvatistan, İstikrar ve Ortaklık Antlaşması ve koşulluluk gibi enstrümanları layıkıyla kullanarak başarılı bir Avrupalılaştırma sürecini yaşamış ve pek çok yönden Batı Balkan devletlerinden ayrılmıştır. Bu nedenle de çalışma Bosna Hersek, Makedonya, Sırbistan, Karadağ, Kosova ve Arnavutluk ile sınırlı tutulmuştur.

Çalışmada öncelikle tüm dünyadan Suriye ve Irak’a yönelik yabancı terörist savaşçı konusuna değinilerek Batı Balkanlar’ın dini aşırılık konularında dünyanın geri kalanıyla benzeşen ve ayrışan bir durumunun olup olmadığı anlaşılmaya çalışılacaktır. Daha sonra Batı Balkanlarda özellikle savaş ve çatışma ile geçen 1990’lardan sonra dini aşırıcılığı besleyen faktörlerin olup olmadığı, var ise bu nedenlerin hangilerinin içsel hangilerinin dışsal olduğu anlaşılmaya çalışılacaktır. Son olarak DEAŞ’ın mutlak hezimetinin ardından ülkelerine dönmeye çalışan Batı Balkan kökenli yabancı terörist savaşçılara ilişkin yapılan akademik çalışmaların sonuçları değerlendirilmeye çalışılacaktır.

---

¹ Bieber Batı anlamına gelen Western sözcüğü yerine dışında anlamına gelen “Restern” sözcüğünü kullanarak Hırvatistan’ı bir “Restern Balkan” devleti olarak tanımlamıştır. Florian Bieber, *The Rise of Authoritarianism in the Western Balkans*, Palgrave Publishing, Switzerland, 2020, s. 3.

1. Kavramsal Çerçeve

Bu çalışma 2011'de başlayan Suriye İç Savaşı'na katılmak için Batı Balkanlardan giden gönüllüler konusunu tartışmak amacıyla kaleme alınmıştır. Bu konuda çalışmada kullanılan kimi kavramların farklı güvenlik çalışmaları literatüründe farklı kullanımları olduğu tarafımızca saptanmıştır. Bu duruma istinaden çalışmanın başına hangi kavramın çalışmada hangi manada kullanılacağına ilişkin bir kavramsal çerçeve bölümü koyma gereği duyulmuştur.

Batı Balkanlar: Batı Balkanlar kavramı bu çalışmada Bosna Hersek, Makedonya, Sırbistan, Karadağ, Kosova ve Arnavutluk'u içine alan bir coğrafi bölgeyi tanımlamak için kullanılmıştır.

Yabancı terörist savaşçı: Bu konuda Birleşmiş Milletler (BM) tarafından yapılan ilk düzenleme 11 Eylül saldırılarının hemen ardından ABD'nin konuyu BM Güvenlik Konseyi'ne (BMGK) getirmesi ile alınan 1373/2001 numaralı karardır. Kararda tüm üye devletler, başka bir devlette terörist faaliyetlerde bulunmak, planlamak, eğitim almak / vermek, bu amaçları finanse etmek amacıyla fon oluşturmaya çalışmak için seyahat eden yahut seyahat planı yapan kişileri cezalandırmaya çağırılmıştır. Yabancı terörist savaşçı kavramı ise ilk defa 2170 sayılı kararda geçmiş ancak kararda sadece DEAŞ ve El Nusra üyeleri yabancı terörist savaşçı olarak tanımlanmıştır. Ancak daha sonra alınan 2178/2014 numaralı kararda ise “terör eylemlerini planlama, hazırlama veya eylemlere katılma amacıyla vatandaşı olmadığı bir devletin ülkesine giden veya silahlı çatışmalar da dâhil olmak üzere terörist eğitim alan veya eğitim veren kişiler”² yabancı terörist savaşçı olarak tanımlanmıştır. Literatürde “yabancı savaşçı”³, yahut

² Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 2178 Sayılı Kararı. (2014). <http://unscr.com/en/resolutions/doc/2178>

³ Örnek olarak: Francesco Marone, Lorenzo Vidino, Destination Jihad: Italy's Foreign Fighters, ICCT Report March 2019. The Law Library of Congress Treatment of Foreign Fighters in Selected Jurisdictions, Global Legal Research Center, 2014. Elena Pokalova, “Driving factors behind foreign fighters in Syria and Iraq”, Studies in Conflict & Terrorism, Vol. 42. No. 9, 2019, pp. 798-818. Richard Barrett, Beyond the Caliphate: Foreign Fighters and the Threat of Returnees, The Soufan Center, The Global Strategy Network, 2017. <https://thesoufancenter.org/wp-content/uploads/2017/11/Beyond-the-Caliphate-Foreign-Fighters-and-the-Threat-of-Returnees-TSC-Report-October-2017-v3.pdf> “yabancı savaşçı” kavramını kullanmışlardır. Alexander Meleagrou-Hitchens, Seamus Hughes, Bennett Clifford, The Travelers: American Jihadists in Syria and Iraq, Program on Extremism, The George Washington University, 2018 ise “savaş gezgini” ifadesini kullanmıştır.

“savaş gezgini” gibi ifadeler de yer almakla birlikte bu çalışmada BMGK’nın verdiği isim olan “yabancı terörist savaşçılar” kullanılacaktır.

DEAŞ: Literatürde İslam Devleti, İŞİD, IS, ISIS, ISIL, veya DAESH gibi farklı kullanımları bulunmakla birlikte bu çalışmada örgütün ismi, ilk kuruluşunda kendisini tanımladığı isim olan “al-Dawla al-Islamiyya fi al-‘Iraq wa al-Sham” (Irak ve Şam İslam Devleti: DEAŞ) biçiminde kullanılacaktır.

Dini aşırılık yanlısı gruplar: Bu noktada dini aşırılık yanlısı gruplardan kimi kastettiğimizi ortaya koymak zorundayız. Benmelech ve Klor’un Suriye’de savaşan yabancı terörist savaşçıların sosyo-ekonomik yapıları ile ilgili araştırmasının sonuçları bu grubu tanımlayabilmek için aydınlatıcı olabilir. Bu araştırmanın gösterdiğine göre sanılanın aksine ekonomik sorunlar ülke değiştirip bilinmeyen bir coğrafyada savaşmak için bir etken olarak görünmemektedir. Aksine bu çalışma DEAŞ saflarında savaşan bu kişilerin vatandaşı oldukları ülkelerde büyük bir ekonomik sorun yaşamadıklarını göstermektedir. Ancak özellikle Ortadoğu kökenli Avrupalı savaşçıların yaşadıkları Avrupa ülkesinde izole bir hayat sürdükleri ve yaşadıkları topluma entegre olmadıkları sonucu ortaya çıkmıştır.⁴ Benzer bir sonuca Pokalova da ulaşmış ve yakalanan yahut eve dönen yabancı terörist savaşçıların ekonomik koşulları ile örgüte katılma isteği arasında anlamlı bir ilişki saptayamamıştır.⁵ Bu çalışmada dini aşırılık yanlısı gruplar, DEAŞ örneğinde anlatılacağı üzere kendi yaşamını yoruma kapalı dini kurallara göre yaşayan, başkalarının da aynı kurallarla yaşamaları için şiddet içeren davranışlar sergileyen kişi ve grupları tanımlamak için kullanılmaktadır. Literatürde dini radikalizm ya da cihatçılar gibi kullanımlara rastlanmakla birlikte bu çalışmada “dini aşırılık yanlısı gruplar” kavramı kullanılacaktır.

2. Suriye İç Savaşında Yabancı Terörist Savaşçılar Sorunu

Dini aşırılık yanlısı grupların bir savaşa dahil olup çeşitli nedenlerle gönüllü ya da profesyonel yabancı terörist savaşçı olmaları yeni bir fenomen değildir. 1967’de Altı Gün Savaşları olarak bilinen Arap İsrail Savaşı’nda yüz civarında, farklı Arap ülkelerinin vatandaşı olan kişinin ülkelerini terk ederek Filistin tarafında savaştıkları

⁴ Efraim Benmelech ve Esteban F. Klor, What Explains the Flow of Foreign Fighters to ISIS?, National Bureau of Economic Research (NBER) Working Paper. <http://www.nber.org/papers/w22190>

⁵ Elena Pokalova, a.g.e.

bu alanda ilk kayda geçen örnektir. 1979'da 20.000 civarında Peştun ve Arap'ın Afganistan'a geçip SSCB ile savaştığı⁶; 1980'den 2010'a kadar ise 10,000 ile 30,000 arasında dini aşırılık yanlısının Batı'da Bosna'dan doğuda Filipinler'e kadar bir coğrafyada yabancı terörist savaşçı olarak bulunduğu raporlanmıştır.⁷ Örneğin sadece ABD vatandaşı olan 1000'in üzerinde dini aşırılık yanlısının 1980 ile 2010 arasında yabancı terörist savaşçı olarak çeşitli ülkelere gittiği resmi kayıtlarla belirlenmiştir.⁸ Bu çalışmanın konusunu oluşturan Batı Balkanlar'da ise: 1992-1995 arasında Bosna Savaşı'nda 1000 ile 2000 arasında yabancı terörist savaşçının savaş boyunca –sayıları değişmekle birlikte- savaştığı; 1998-1999 Kosova krizi sırasında da 20 ile 100 arasında Arnavut'un sınırı geçip Kosova saflarında savaştığı bildirilmektedir.⁹

15 Mart 2011'de başlayan ve Nisan 2011 tarihinde tüm ülkeyi saran ayaklanmaları bastırmak için görevlendirilen Suriye Ordusu'nun sivillerin üzerine ateş açmasıyla başlayan Suriye İç Savaşı hala devam etmektedir. El Kaide'nin Irak kolunun birleşme yoluyla 2013'te Suriye'de sınırını geçip DEAŞ adını alması¹⁰ ve bir devlet kurduğunu ilan etmesi ile savaş bambaşka bir veçheye kavuşmuştur. Devletlik meselesi üzerine ontolojik bir tartışma başlatan DEAŞ, İslam Devleti adında ve aslında tüm dünyayı kapsayan bir Hilafet kurduğunu ilan etmiş ve Ebubekir El Bağdadi de tüm Müslümanları bu devlete destek olamaya çağırmıştı.¹¹ Elbette bölgede var olan pek çok terörist unsura da dışarıdan katılım olmuş ancak Suriye'deki yabancı terörist savaşçı sorunu büyük ölçüde Bağdadi'nin bu çağrısı sonrası bölgeye gelen kişilerden kaynaklanmıştır. En güçlü olduğu 2014 ve 2015'te Suriye ve Irak'ta 100 bin kilometre

⁶ Abdel Bari Atwan, *Islamic State: The Digital Caliphate*, University Of California Press, Oakland, California, 2015, s. 131.

⁷ Thomas Hegghammer, "The Rise of Muslim Foreign Fighters: Islam and the Globalization of Jihad", *International Security*, Vol. 35, No. 3, Winter 2010/11. s. 53.

⁸ Meleagrou-Hitchens, Hughes ve Clifford, a.g.e., s. 6.

⁹ a.g.e., s. 61.

¹⁰ 8 Nisan 2013'te Bağdadi, Suriye'de faaliyet gösteren Jabhat al-Nusra isimli örgütün kendisine biat ettiğini, bu nedenle de bu tarihten sonra "al-Dawla al-Islamiyya fi al-'Iraq wa al-Sham" (Irak ve Şam İslam Devleti: DEAŞ) ismini kullanacaklarını anlatan bir ses kaydıyla internete yüklemiştir. Bu nedenle bu tarih örgütün kuruluş tarihi olarak kabul edilebilir: Haroro J. Ingram, Craig Whiteside, Charlie Winter, *The ISIS Reader: Milestone Texts of the Islamic State Movement*, Oxford University Press, New York, 2020, s. 233.

¹¹ Bbc News, *Isis Leader Calls On Muslims To 'Build Islamic State'*, 1 July 2014, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-28116846>.

kareden fazla bir bölgeyi işgali altında tutan DEAŞ'ın kontrolünde yaklaşık 8 milyonluk bir nüfus yaşıyordu.

El Kaide'nin bir kolu olarak doğan DEAŞ özellikle Twitter, Youtube ve Facebook gibi sosyal medya ağlarını kullanarak dünyanın dört bir tarafından yabancı terörist savaşçı devşirmeye başladı. Bunun yanı sıra dünyanın çeşitli bölgelerinde bazı Selefi gruplar tarafından yapılan dini kurumlarda görevli sözde din adamları da bu yabancı terörist savaşçı devşirme faaliyetlerinde bire bir adam kazandırarak etkili oldular. Bu endoktrinizasyon sürecinde İslam dinine ait bazı kutsal kavramlar da DEAŞ tarafından çarpıtıldı; İslami kavramlar bağlamlarından koparılarak yeni bir örgütsel jargon üretildi. Bu terör unsurları tarafından, örneğin DEAŞ'ın terörist eylemleri "Cihat", teröristler "Mücahit", DEAŞ'a katılmak için vatandaşı olunan ülkeden Suriye yahut Irak'a yapılan seyahatler "Hicret", yabancı terörist savaşçılar da "Muhacir" olarak tanımlandı. Bağdadi'nin çağrısı ile DEAŞ saflarına gelmiş bilişim ve sinema uzmanların sosyal medya için hazırladığı profesyonel videolarda potansiyel katılımcılara görsel bir sahte cennet yaratılarak bu savaşın her inanana "farz" olduğuna ilişkin bir "pseudo teoloji"¹² oluşturuldu. Bu pseudo teoloji katılımı arttıran unsurlardan biridir. Bilgi ile hakikat arasındaki ilişkiyi keskin bir şekilde değiştiren internet, hakikat ötesi¹³ çağda savaşların da seyrini değiştirmiştir.

Farklı kaynaklar farklı rakamlara ulaşmış olmakla birlikte, Suriye'deki iç savaşa pek çok ülkeden katılan toplam savaşçı sayısının 42.000 ile 80.000 arasında olduğunu ileri sürülmektedir. Ancak bu konudaki en sağlıklı veri DEAŞ'e karşı en etkili mücadeleyi yürüten Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi verileridir. Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Temmuz 2017'de DEAŞ'le mücadele kapsamında 146 ülkeden 53.781 kişiye giriş yasağı konulduğunu raporlamıştır.¹⁴ Kişi tespitinin tek tek yapılmış olması nedeniyle literatürdeki sayı karmaşası konusunda bilimsel anlamda başvurulabilecek en sağlıklı verilerin bu rapor olduğu kanaatindeyiz. Bu nedenle bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı'nın verdiği veriler esas kabul edilecektir. Ancak Batı

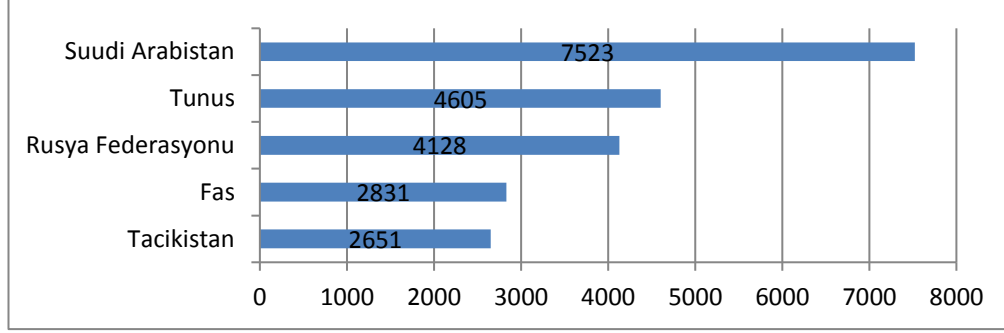
¹² Burada pseudo teoloji kavramı aslında var olmayan, üretilmiş, sahte bir teoloji anlamında kullanılmaktadır.

¹³ Burada "hakikat ötesi" kavramı "post truth" kavramına karşılık gelecek şekilde kullanılmaktadır. Hakikat ötesi, inşa edilmiş bir rıza ile nesnel hakikatin kitleler nezdinde silikleşmesi anlamını taşır.

¹⁴ Türkiye'nin DEAŞ ile Mücadelesi, Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Temmuz 2017. <http://www.mia.gov.tr/kurumlar/mia.gov.tr/Genel/deas%CC%A7%207%20temmuz.pdf>.

Balkanlar konusunda diğer bazı raporlarda verilen verilere de başvurulmuştur. Aşağıda vatandaşlarının DEAŞ'a katılımın en yüksek olduğu beş devlet katılım sayıları ile birlikte sıralanmıştır:

Şekil 1: DEAŞ'e Katılımın En Yüksek Olduğu Beş Devlet

Kaynak: Türkiye'nin DEAŞ ile Mücadelesi, Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Temmuz 2017. <http://www.mia.gov.tr/kurumlar/mia.gov.tr/Genel/deas%CC%A7%20%20temmuz.pdf> isimli rapordan alınan verilerle tarafımızca düzenlenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı'nın ilan ettiği bu listeler sadece en yüksek katılımın olduğu on devlet ile Avrupa Birliği (AB) devletlerinden yüksek katılımın bulunduğu ilk on devleti kapsamaktadır. Herhangi bir Batı Balkan devleti yüksek katılımlı devletler listesinde bulunmamaktadır. Bu nedenle Batı Balkanlar konusunda bir veriye ulaşabilmek için Balkan Investigate Reporting Network isimli düşünce kuruluşunun raporunun rakamlarını kullanıyoruz. Batı Balkanlar'ı devlet devlet ele aldığımızda şu verilere ulaşıyoruz.

Şekil 2: Batı Balkanlar'dan DEAŞ'e Katılım ve Geri Dönüşler

DEVLET	GİDEN	DÖNEN
ARNAVUTLUK	107	42
BOSNA HERSEK	263	50
KOSOVA	300	130
MAKEDONYA	110	70
SİRBİSTAN	50	7
KARADAĞ	13	6
TOPLAM	873	305

Kaynak: Balkan Investigate Reporting Network, "Balkan Jihadists: The Radicalisation and Recruitment of Fighters in Syria and Iraq", March 2016. isimli rapordan alınan verilerle tarafımızca düzenlenmiştir.

Bu rakamlar çok büyük görünmese de Batı Balkan ülkelerinin nüfusları göz önüne alındığında karşımıza farklı bir tablo çıkmaktadır. DEAŞ'e en çok katılım olan ilk üç

ülke ve Batı Balkan ülkelerinin nüfusları ile DEAŞ saflarına katılanları oranladığımızda karşımıza şu tablo çıkmaktadır:

Şekil 3: DEAŞ'e Katılımın En Yüksek Olduğu İlk Üç Devlet İle Batı Balkanlar'daki Katılımın Oransal Karşılaştırması

DEVLET	NÜFUS	DEAŞ'E KATILIM	ORAN (milyonda)
SUUDİ ARABİSTAN	33.7 milyon	7523	223,32
TUNUS	11.57 milyon	4605	398,01
RUSYA FEDERASYONU	144.5 milyon	4128	28, 56
ARNAVUTLUK	2,846 milyon	107	37,59
BOSNA HERSEK	3,324 milyon	263	79,12
KOSOVA	1,845 milyon	300	162,60
MAKEDONYA	2,077 milyon	140	67,40
SİRBİSTAN	6,982 milyon	50	7,16
KARADAĞ	622.359	13	20,89
BATI BALKANLAR ORTALAMASI			49,33

Kaynak: Balkan Investigate Reporting Network, “Balkan Jihadists: The Radicalisation and Recruitment of Fighters in Syria and Iraq”, March 2016. isimli rapordan alınan veriler, devlet nüfus verileri ile tarafımızca birleştirilerek düzenlenmiştir.

Suudi Arabistan ve Tunus'ta oldukça yüksek olan sayılar, bu iki devlete bir olağanüstülük olduğunu göstermekte; sayılar Rusya Federasyonu ile birlikte ılımlı bir eğri çizerek azalmaktadır. Bu yüzden Batı Balkanlardaki sayılar daha sağlıklı bir sonuca varabilmek amacıyla Rusya Federasyonu ile kıyaslanmıştır. Bu noktada Batı Balkanlarda DEAŞ'e katılımın sayısal olarak üçüncü en yüksek katılımın olduğu Rusya Federasyonu'ndan oransal olarak %175 fazla olduğu, Kosova'da ise bu oranın %578'e çıktığı gözlemlenmektedir. Bosna Hersek'te de bu oran Rusya Federasyonu'nun %282'sine, Makedonya'da ise %239'una tekabül etmektedir. Bu noktada Bosna Hersek'te nüfusun %51'ini, Makedonya'da ise %34'ünü Müslümanların oluşturduğunu ve katılımın daha ziyade Müslüman topluluklardan olduğu da göz ardı edilmemelidir.

3. Batı Balkanlar'da Yabancı Terörist Savaşçı Sorunu

Metodieva'nın da belirttiği gibi Batı Balkanlar açısından yabancı terörist savaşçılar yirmi yıl öncesine kadar savaşçı sistematiğinin arz değil talep tarafındaydı.¹⁵ Henüz 1974'de Kosova Ulusal Özgürlük Cephesi isimli örgüt 1991 yılına kadar, gelecekte bağımsızlığı için savaşılabilecek Kosova'yı oluşturabilmek için bölge Sırplarına karşı eylemlere girişmişti. Bu eylemler sonucu yaklaşık on beş yıla yayılan bir sürede 100.000 Sırp kuzeye, yani Sırbistan sınırları içine göç etmek zorunda kaldı.¹⁶ Yugoslav güvenlik güçlerinin Arnavutluk hükümeti ve diaspora Arnavutlarını suçladığı bu olayların Yugoslavya'nın parçalanma sürecinin mihenk taşı oluşturacak Kosova'nın özerkliğinin 1989'da kaldırılması yolunu açtığı iddia edilebilir. Yugoslavya içine Yugoslavya vatandaşı olmayan unsurların girmesi iddiaları nedeniyle bu yabancı terörist savaşçı fenomeninin bölgedeki ilk örneği sayılabilir.

Bölgenin yabancı terörist savaşçılarla karşılaştığı ikinci büyük olay 1992-1995 arasındaki Bosna Savaşı'ydı. Bosna Savaşı'nda ne kadar yabancı terörist savaşçının olduğunu bilmek mümkün değildir. Ancak hayatını kaybedenlerin sayısını saptayabilmek mümkündür. Savaş boyunca hayatını kaybeden 236,500 kişiden 14,000'i savaşın tarafı olan bir devletin (Bosna Hersek, Sırbistan ve Hırvatistan) vatandaşı değildi. Bu yabancıların 9000'i üzerinde bir üniforma olmadan, 5000'i ise taraflardan birinin üniformasını giymiş olarak hayatını kaybetti.¹⁷ Buradan hareketle savaş boyunca savaşan tarafların %6'sının yabancı terörist savaşçı olduğuna ilişkin bir tahminde bulunabiliriz. Bu kişilerin savaş sonrasında da ülkede kalmaya devam ettiği, birçoğunun vatandaşlık aldığı da iddia edilmektedir. Perica'nın iddiasına göre 1995 yılında, yani savaşın son yılında Bosna'da başta Hamas, İslami Cihad ve Taliban olmak üzere 195 İslami örgüt faaliyet göstermekteydi. Bu yapılar savaş bittikten sonra da ülkede çeşitli kültürel ve dini faaliyetlerini sürdürdü.

¹⁵ Asya Metodieva, "Balkan Foreign Fighters Are Coming Back: What Should Be Done?", Stratpol Policy Paper, 2018. https://www.stratpol.sk/wpcontent/uploads/2018/01/Metodieva_Returnees_Western_Balkans_Stratpol_FINAL.pdf

¹⁶ Lazar Nikolić, "Ethnic Prejudices and Discrimination: The Case of Kosovo", Ed. by., Florian Bieber ve Zhidas Daskalovski, Understanding the war in Kosovo, Frank Cass Publishers, London, 2005, s. 60.

¹⁷ Vjekoslav Perica, Balkan Idols: Religion and Nationalism in Yugoslav States, Oxford University Press, New York, 2002, s. 165.

Bosna Savaşı'nda savaşçı ülkelere geri dönmeyen bazı yabancı terörist savaşçıların 1998 yılında Kosova'da sorunlar baş gösterince bu bölgeye geçip UÇK (Ushtria Çlirimtare e Kosovës: Kosova Kurtuluş Ordusu) saflarına katıldıkları bilinmektedir. Shtuni 2014 sonrası Suriye ve Irak'a giden Kosova kökenli yabancı terörist savaşçının ülkelere geri döndükten sonra yapılan soruşturmalarda, 14 tanesinin daha önce UÇK üniformasıyla Kosova ve/ya Makedonya'da savaştığını, dört tanesinin de eskiden Arnavutluk ordusunun komando birliğinde hizmet verdiğini ifade etmektedir.¹⁸ Bu konu özellikle önemlidir çünkü UÇK büyük ölçüde ultra milliyetçi ve seküler bir örgüt görüntüsü çizmekteydi. Suriye Savaşı sayesinde bu örgüt içinde de birbirinden farklı ideolojik formasyonlar bulunduğu ortaya çıkmış oldu.

4. Batı Balkanlar'da Dini Aşırılık

Batı Balkanlarda aşırılık yanlısı dini görüşler her zaman mevcuttu. Henüz daha Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti 1946'da kurulmadan önce bile Genç Müslümanlar isminde aşırılık yanlısı bir grup Holocaust sürecinde Alman Nasyonal Sosyalistlerle işbirliği yapmıştı. Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti (devlet 1963 yılında adını bu şekilde değiştirmiştir) 1974 anayasasında Bosna Hersek'in bir kurucu devlet statüsü kazanması Müslümanların Yugoslavya içindeki statüsü açısından yaşamsal bir öneme sahipti. Keza bu tarihten sonra 800 yeni İslam ibadethanesi yapıldı, var olan 3000 cami onarılarak ibadete açıldı. 1980'lerin ilk yarısında 1600 din görevlisi (imam, hafız ve diğer) istihdam edildi. 1977'de Saraybosna'da bir İslami İlahiyat Okulu, Üsküp'te de bir Medrese açıldı.¹⁹ Bu noktada şunu ifade etmek gerekir ki Yugoslavya din özgürlüğü anlamında en özgürlükçü devletlerden biriydi.

Batı Balkanlarda bu dini hoşgörü ortamını bozan ise 1992'de Bosna'da patlak veren savaş oldu. Bölgeye aşırılık yanlısı Vahabi grupların gelmesi ile bölgedeki dini yapıda radikal değişiklikler meydana geldi. Qehaja bu Vahabi hareketinden sonra Batı Balkanlar'da belirli bölgelerde aşırılık yanlısı grupların biriktiğini ifade etmektedir. Bosna Hersek'te Gornje Maoče and Ošve kasabaları; Makedonya'da Gazibaba;

¹⁸ Adrian Shtuni, "Breaking Down the Ethnic Albanian Foreign Fighters Phenomenon", An Interdisciplinary Journal, Vol. 98, No. 4, 2015, s. 465.

¹⁹ Vjekoslav Pericaeş, a.g.e., s. 80.

Kosova'da Kaçanik, Arnavutluk'ta Pogradec ve Sırbistan'da Sijenica Qehaja'nın işaret ettiği bu bölgelerdir.²⁰ Bu bölgelerde Selefi gruplar komünal topluluklar oluşturmuş, hatta Oşve'de radyo ve televizyon gibi teknolojik aletlerin kullanımını yasaklamış, diğer bölgelerde vatandaşı oldukları devletin seküler hukukunu reddedip Şer'i kurallar uygulamaya başlamışlardır. Zaten Batı Balkanlar'da DEAŞ'e katılım büyük ölçüde bu noktalardan gerçekleşmiştir. Aşağıdaki grafikte Batı Balkanlardan DEAŞ'e Batı Balkanlar'daki katılım belediyeler bazında verilmektedir:

Şekil 4: Batı Balkanlar'da DEAŞ'e Katılımın Olduğu Belediyeler

DEVLET	BELEDİYE
Arnavutluk	Leshnica, Zagoracan ve Rremenj, Pogradec
Bosna Hersek	Sarajevo, Zenica, Tuzla, Travnik, ve Bihac
Kosova	Hani i Elezit, Kacanik, Mitrovice, Gjilan, Viti
Makedonya	Üsküp (Cair and Gazi Baba), Aracinovo, Sara, Kumanovo, Gostivar
Sırbistan	Sancak (Novi Pazar)

Kaynak: The Atlantic Initiative, 2017 Report, **Between Salvation and Terror: Radicalization and the Foreign Fighter Phenomenon in the Western Balkans**, Ed. by., Vlado Azinović, 2017. <https://www.rcc.int/pcve/download/docs/BetweenSalvationAndTerror.pdf/74af913c3974d92d1401d6c4af3495b4.pdf>

Kosova'da da 1999'daki NATO operasyonunun ardından aşırılık yanlısı yabancı grupların aktivitelerini arttırdıkları bilinmektedir. Özellikle mimarisi geleneksel Balkan cami mimarisinden oldukça farklı Vahabi camilerinin sayılarının 1999 sonrası arttığı bölgedeki dini yapıda meydana gelen değişimi göstermesi açısından kayda değerdir. Keza bu camiler ve medreselerle ilgili Batı basınında pek çok haber de yapılmıştır. Vahabizmin 1990'lar sonrası Batı Balkanları kendisine bir operasyon alanı olarak seçtiği bu haber ve yorumlarda sıkça vurgulamaktadır. Bu konuda 2014 yılında yapılan bir saha araştırması kendisini Vahabi olarak tanımlayanların Bosna'daki oranını %3, Kosova'da ise %2,7 olarak ölçmüştür.²¹

2000'li yıllarda Selefi-Vahabi grupların oldukça aktif oldukları, Kosova düşünce kuruluşlarının raporlarına da yansımıştır. Kosovo Center for Security Studies (KCSS) ve Kosovo Institute for Policy Research and Development (KIPRED) gibi kuruluşların

²⁰ Florian Qehaja, "Beyond Gornje Maoče and Ošve: Radicalization in the Western Balkans", Ed. by., Arturo Varvelli, *Jihadist Hotbeds Understanding Local Radicalization Processes*, ISPI. Milano, 2016, s. 80.

²¹ SEERECON, "From the Balkans to ISIS From the Balkans to ISIS Militant Islamism in Southeastern Europe", *Security and Intelligence Series Special Analytical Report*, 2014.

raporlarını inceleyen Mandacı, bu kuruluşların özellikle Suudi Arabistan ve Körfez devletleri kaynaklı dini aşırıcılık faaliyetleri konusunda pek çok uyarı olduğunu vurgulamaktadır.²² Örneğin Vahabi/Selefi grupların Sırp Prensi Lazar'ın mezarına ve Osmanlı Sultanı I. Murat'ın Gazimestan'daki türbesine yaptığı vandal saldırıların Kosova kamuoyunda dini aşırıcılık konusundaki tartışmada öne çıktığı bildirilmektedir.

Bosna ve Kosova dışında Sancak konusu da anlaşılmalıdır. Hofingera ve Schmidinger Avusturya'dan DEAŞ'a katılanlar konusunda yaptıkları çalışmada savaş döneminde Sırbistan'ın Sancak bölgesinin bir yabancı terörist savaşçı devşirme noktası haline geldiğini iddia etmektedirler. Avusturya'nın 1999/2000 ikinci Çeçenistan Savaşı'ndan kaçan mültecilerin en çok sığındıkları ülke olduğunu ve Kosova Savaşı sırasında da Kosovalı Gorani toplumundan Avusturya'ya çok miktarda mülteci gittiğini ifade eden Hofingera ve Schmidinger bu grupların sık sık Sancak'a seyahat ederek dini aşırıcılık konusunda eğitildiklerini iddia etmektedir.²³ Bu çalışma Batı Balkanların sadece insan kaynağı değil, yabancı terörist savaşçılar için başka bölgeden katılacak gönüllüler için bir endoktrinizasyon bölgesi olduğunu da göstermektedir.

British Council'in düzenlediği Batı Balkanlar Aşırıcılık Araştırma Forumu ise bölgede aşırıcılığın kaynaklarını tartışmaya açmıştır. Forumun nihai raporunda bölgede çok uzun zamandır etno-milliyetçi bir retoriğin hâkim olduğunu ve bu retoriğin Yugoslavya'nın parçalanmasında oldukça etkili olduğu vurgulanmaktadır. Bu dilin hala bölgede etkin olduğu ve retoriğin beslediği toplumsal kutuplaşmaların yabancı örgütler açısından kullanılmaya müsait bir alan yarattığı ifade edilmektedir. Bir diğer önemli husus da bölgenin ekonomik sorunları nedeniyle sürekli bir dış desteğe muhtaç olduğu; bu noktada da yumuşak gücünü arttırmak isteyen Rusya²⁴, Suudi Arabistan, Körfez Devletleri, İran ve Çin gibi devletlerin bölgede kolay hareket imkânı buldukları gerçeğidir. Bu devletlerin bazıları imar ve yeniden yapılanma yahut sermaye transferi

²² Nazif Mandacı, "Kosovo and the Gulf: Securitized Soft Power", Ed. by., Bülent Sarper Ağır, Kosovo: Past, Present and Future, Nova Science Publishers, New York, 2019, s. 170-171.

²³ Veronika Hofingera ve Thomas Schmidinger, "Muhajirun' from Austria. Why They Left to Join ISIS and Why they don't Return", Journal for Deradicalization, No: 22, 2020, s. 292.

²⁴ Rusya'nın Batı Balkanlar'daki bu faaliyetlerinde Rus Ortodoks Kilisesi önemli bir rol oynamıştır. Bakınız: Barış Gürsoy, "Russian Federation's Kosovo Policy since 1999", Ed. by., Bülent Sarper Ağır, Kosovo: Past, Present and Future, Nova Science Publishers, New York, 2019, s. 141-162, s. 156.

gibi olumlu hizmetlerde bulunurken, kimi zaman da dini aşırıcılık, İslamofobi ve antisemitizmin yayılmasında rol oynayabildikleri forumun iddiaları arasındadır.²⁵ Örneğin The Saudi Joint Relief Committee for Kosovo and Chechnya (SJRC) isimli kuruluş 1999 sonrasında Kosova'da 98 adet ilk ve ortaokul yaptırmıştır. Ancak 2003 yılında ABD Senatosu tarafından bu kuruluşun El-Kaide bağlantısı saptanmıştır.²⁶ Shtuni buna benzer onlarca kuruluşun Kosova'da 1999 sonrası faaliyetlerde bulunmaya başladığına dikkat çekmiştir.

Azinović raporu bu noktada doğrudan iletişimin önemine dikkat çekmektedir. Azinović DEAŞ'e katılan Bosna ve Sancak Müslümanları ile Kosova, Arnavutluk ve Makedonya Arnavutları'nda benzer bir sonuca ulaşmış ve bu katılım sürecinin küçük yerleşim yerlerindeki Ortadoğu kökenli karizmatik liderler, radikal ideolog imamlar ve içinde bulunulan sosyal çevrenin ikna süreci ile gerçekleştiğini tespit etmiştir. Sosyo ekonomik durumu ne olursa olsun, kasıtlı ve yüzyüze bir endoktrinizasyon sürecinin bu örgüte katılımında en önemli faktör olduğu Azinović tarafından iddia edilmektedir.²⁷

5. Geri Dönerler

24 Ağustos 2016 tarihinde Türkiye'nin başlattığı Fırat Kalkanı Harekâtı ile Cerablus kenti DEAŞ'ten kurtarılınca örgütün 2013'ten beri soluksuz devam eden ilerlemesi durdu. 2018 yılından itibaren Irak, Suriye, Türkiye ve ABD destekli SGD'nin (Suriye Demokratik Güçleri) DEAŞ kontrolündeki bölgeleri geri almaya başlamasıyla da DEAŞ yok oluş sürecine girdi. 23 Mart 2019'da DEAŞ'in elinde kalan son kasaba olan Baghuz'un kurtarılmasıyla da DEAŞ yok oldu. 26 Ekim 2019'da da örgüt lideri Ebu Bekir el-Bağdadi öldü. DEAŞ'in geri çekilme ve dağılma sürecinde de örgütten ayrılmalar yoğunlaşmıştır. Metodieva Soufan Center raporunu kullanarak örgütten ayrılanları beş gruba ayırmıştır:

²⁵ Vlado Azinović, "Regional Report: Understanding Violent Extremism in the Western Balkans", British Council, 2018, s. 16.

²⁶ Karar: 11 Lawsuit, CEO JCB Consulting International–Before the Committee on Banking, Housing and Urban Affairs United States Senate." October 22, 2003. Aktaran: Adrian Shtuni, "Ethnic Albanian Foreign Fighters in Iraq and Syria", CTC Sentinel, Vol. 8, Issue 4, 2015., s. 11.

²⁷ Shtuni, a.g.e.

- Kısa bir süre kaldıktan sonra erken ayrılanlar: Bu gruptakiler henüz sözde devlet çökmeden önce kısa bir süre Irak veya Suriye’de kalıp dönenlerden oluşmaktadır. Büyük ölçüde yaşadıklarından memnun olmayanlar bu gruptadır.
- Bir süre kalıp hayal kırıklığı yaşayanlar: Bu kişiler örgütün amaçları ve ideallerini paylaşmaya devam etmekle birlikte, mevcut durumda kullanılan yol ve yöntemleri ideallere uygun bulmadıklarını ifade etmişlerdir.
- Görevini yapıp dönenler: Bu gruptakiler DEAŞ teröristlerinin imajlarından etkilenip bölgeye giden, bunu bir macera olarak gören, görevini yaptığı duygusuna sahip olduktan sonra dünyanın başka bir noktasında başlayacak diğer bir maceraya hazırlanmak için eve dönenlerdir.
- Dönmeye zorlanan veya kaçırılanlar: Savaşın kaybedildiği cephelerin birinden kaçan, başka bir örgüt ya da devlet ordusu tarafından kaçırılan ancak örgütün ideallerini hala benimsemiş olan kişilerdir.
- DEAŞ tarafından gönderilenler: DEAŞ’ın dünyanın başka yerlerinde yeni bağlantılar kurmak ve yeni teröristler devşirmek için görevlendirdiği kişilerdir.²⁸

47

Örgütten ayrılmanın veya katılımın azalmasının Batı Balkanlar açısından bir nedeni de devletlerin DEAŞ fenomeni nedeniyle anti-terör yasalarını değiştirerek, vatandaşlarının yabancı terörist savaşçılık biçimine tanımlanabilecek fiillerine yönelik cezaları artırmasıydı. Örneğin Bosna Hersek Haziran 2014 tarihinde anti-terör yasasını değiştirerek cezaları ağırlaştırdı. Bosna’daki Selefi hareketinin lideri Bilal Bosnic 2015 tarihinde yedi yıl hapis cezası ile cezalandırıldı. Kosova’da da Mart 2015’te ceza kanununda yapılan değişikliklerle benzeri suçlara 3 ile 15 yıl; Makedonya Eylül 2015’te yapılan değişikliklerle 5 yıl; Karadağ’da Mart 2015’te yapılan değişikliklerle 10 yıl, Sırbistan’da Ekim 2014’te yapılan değişikliklerle 6 ay ile 10 yıl arası ceza ve bu amaçla yapılan seyahatlere de 2 ile 11 yıl arası hapis cezası getirilmiştir. Arnavutluk’ta ise Şubat 2014’te yapılan ceza kanunu değişikliği ile başka bir ülkede faaliyet gösteren bir silahlı örgüte üyelik suçuna 3 ile 8 yıl arası ceza, yabancı bir devletin toprak bütünlüğünü bozmak amaçlı faaliyetlere 5 ile 10 yıl arası ceza, yabancı bir devletin

²⁸ Metodieva, a.g.e.

ülkesinde terör faaliyeti yürütmek için liderlik, organizasyon, planlama yahut fon sağlama gibi suçlar işleyenlere de 5 ile 15 yıl arası cezalar getirilmiştir. ²⁹

Beslin ve Ignjatijevic “geri dönenler” konusuna başka bir perspektiften bakmaktadır. 2010’lu yıllarda Batı Balkanlar’dan yabancı terörist savaşçı hareketinin sadece Ortadoğu’ya değil, Ukrayna’ya da yöneldiğini tespit eden Beslin ve Ignjatijevic özellikle Sırbistan’dan 150-200 aşırılık yanlısının Ukrayna’ya giderek Rusya taraftarları ile birlikte Ukrayna hükümet güçlerine karşı savaştığını bildirmektedir. ³⁰ Beslin ve Ignjatijevic’in Ukrayna’ya giden ve geri dönen gruplar hakkında yaptığı analizde bu kişilerin ultra-milliyetçi aşırı sağ görüşlere sahip ve Rusya taraftarı bir grup olduklarını tespit edilmiştir. Sonuç olarak ister Suriye’ye ister Irak’a isterse de Ukrayna’ya gitsin yabancı terörist savaşçılar sorununun 11 Eylül 2001 sonrası tüm dünyayı etkileyen ve 2008 küresel mali krizle daha da derinleşen aşırı sağın farklı görünümlerinden biri olduğu iddia edilebilir. Aşırı sağ kendisini bazen İslamofobi, bazen antisemitizm, bazen yabancı düşmanlığı, bazen mülteci karşıtlığı, bazen ırkçılık biçimlerinde gösterebilmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Batı Balkanlar 17-18 milyonluk nüfusa sahip bir coğrafi alanı ifade etmektedir. Bu nüfuz orta ve küçük boyutlarda altı devlet tarafından paylaşılmaktadır. Bu altı devletten beşi Soğuk Savaş sona erinceye kadar Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti’nin kurucu devletleri yahut özerk bölgesi (Kosova) konumundaydı. Arnavutluk ise Soğuk Savaş dönemini sert bir izolasyonist politika ile geçirdi. Bu devletlerin tamamı 1980 ve 1990’ları rejim değişikliği ve parçalanma süreçlerinin yarattığı krizlerle ve travmalarla yaşadılar. Bu travmaların, etkisi günümüze kadar devam eden en önemlisi ise güçlü bir milliyetçi retoriğin bölgedeki tüm devletlerin siyasetine hâkim olmasıdır. Elbette elli yıllık sosyalist deneyim yıkılırken ortaya çıkan anti-komünist ultra-sağ retorik de etkisini pek çok yerde sürdürmektedir.

²⁹ Balkan Investigate Reporting Network, a.g.e.

³⁰ Jelena Beslin ve Marija Ignjatijevic, “Balkan Foreign Fighters: From Syria to Ukraine”, European Union Institute for Security Studies, 2017.

Bu devletlerin tamamı 1990'lı yılları bir yeniden yapılanma dönemi olarak geçirdi. Rusya tehdidi nedeniyle Avro-Atlantik kurumlar bu devletlerin hızlı bir biçimde NATO ve AB üyesi olmalarını teşvik ediyordu ancak bu üyelikler için gerekli ve AB'nin "koşulluluk" olarak formüle ettiği, kurumsal ve sosyolojik dönüşüm için gerekli kaynaklar yetersizdi. 2020 rakamlarıyla, AB'nin ciddi mali desteğine rağmen, ortalama kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hâsılının 6500 dolar olduğu Batı Balkanlar 1990'lar boyunca yumuşak güç sergilemek isteyen pek çok devlet için bir açık kapı haline geldi. Kamu denetiminin yeterli olmadığı bu devletlerde mali destek ve bayındırlık faaliyetlerini kontrolsüz biçimde çeşitli vakıf, kuruluş ve yabancı kamu iştirakine devreden Batı Balkan devletleri, bu devletlerden yönelen ideolojik propaganda faaliyetlerine de hedef oldular. Özellikle Suudi Arabistan, Rusya ve Körfez devletleri kaynaklı ideolojik propagandanın bölgede etkili olduğu çalışmada vurgulandı.

Özel anlamda DAESH de bir diğer endoktrinizasyon yöntemi olarak sosyal medyayı 2000'li yıllarda başarıyla kullandı. Bağlamlarından koparılan kutsal dini kavramları uluslararası terörizmi meşrulaştırıcı bir terminolojiye dönüştüren DAESH, sınırlı dini bilgisi olan gruplar üzerinde faaliyetlerinin dinen meşru olduğuna ilişkin bir "pseudo teoloji" üretti. Bu "pseudo teoloji" kendi retorliğini oluşturarak sosyal medya yoluyla geniş kesimlere ulaştı. DAESH'e katılımında sosyal medyanın önemli bir etkisinin olduğu yadsınamaz. Bu hakikat ötesi süreçte kendilerinin kutsal bir savaş içinde olduğu illüzyonuna kapılmış grupların kendilerine dünyadaki cennet olarak vaat edilmiş topraklara doğru gittiklerini kendileri ile yapılan görüşmeleri içeren raporlardan okuyabiliriz.

Son olarak küresel düzeyde Rusya'nın, Avro-Atlantik entegrasyonu durdurmak ya da yavaşlatmak için Batı Balkanlar'da yaptığı propaganda faaliyetinin bölgede zaten var olan aşırı sağ grupları ajite ettiği, bu durumun da aşırılık yanlısı grupların sınır aşan faaliyetlerini arttırdığı sonucuna varılabilir.

Kaynakça

Atwan, Abdel Bari. **Islamic State: The Digital Caliphate**, University of California Press, Oakland, California, 2015.

Azinović, Vlado. “Regional Report: Understanding Violent Extremism in the Western Balkans”, British Council, 2018. <https://www.rcc.int/p-cve/docs/198/western-balkans-extremism-research-forum--regional-report--understanding-violent-extremism-in-the-western-balkans-2018>. (10.04.2020)

Balkan Investigate Reporting Network, “Balkan Jihadists: The Radicalisation and Recruitment of Fighters in Syria and Iraq, March 2016. <https://wb-iisg.com/docs/balkan-jihadists-the-radicalisation-and-recruitment-of-fighters-in-syria-and-iraq/>. (12.06.2020)

Barrett, Richard. “Beyond the Caliphate: Foreign Fighters and the Threat of Returnees”, The Soufan Center, The Global Strategy Network, 2017. <https://thesoufancenter.org/wp-content/uploads/2017/11/Beyond-the-Caliphate-Foreign-Fighters-and-the-Threat-of-Returnees-TSC-Report-October-2017-v3.pdf> . (20.06.2020)

BBC NEWS, “Isis leader calls on Muslims to ‘build Islamic state’”, 1 July 2014, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-28116846>. (22.06.2020)

Benmelech, Efraim ve Klor, Esteban F. “What Explains the Flow of Foreign Fighters to ISIS?”, National Bureau of Economic Research (NBER) Working Paper. 2017, <http://www.nber.org/papers/w22190>, (20.06.2020)

Beslin, Jelena. ve Ignjatijevic, Marija. “Balkan Foreign Fighters: From Syria to Ukraine”, European Union Institute for Security Studies, 2017. <https://www.iss.europa.eu/content/balkan-foreign-fighters-syria-ukraine> (29.04.2020)

Bieber, Florian. **The Rise of Authoritarianism in the Western Balkans**, Palgrave Publishing, Switzerland, 2020.

- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 2178 Sayılı Kararı. (2014)
<http://unscr.com/en/resolutions/doc/2178>. (20.06.2020)
- Gürsoy, Barış. “Russian Federation’s Kosovo Policy since 1999”, Ed. by., Bülent Sarper Ağır, **Kosovo: Past, Present and Future**, Nova Science Publishers, New York, 2019, s. 141-162.
- Hegghammer, Thomas. “The Rise of Muslim Foreign Fighters: Islam and the Globalization of Jihad”, **International Security** 35, no. 3, (2010/11): 53–94.
- Hofingera, Veronika. ve Schmidinger, Thomas. “ ‘Muhajirun’ from Austria. Why they left to join ISIS and why they don’t return”, **Journal for Deradicalization**, no: 22, (2020): 287-318.
- J. Ingram, Haroro, Whiteside, Craig ve Winter, Charlie. **The ISIS Reader: Milestone Texts of the Islamic State Movement**, Oxford University Press, New York, 2020.
- Lawsuit, “CEO JCB Consulting International–Before the Committee on Banking”, Housing and Urban Affairs United States Senate, October 22, 2003.
- Mandacı, Nazif. “Kosovo and the Gulf: Securitized Soft Power”, Ed. by. Ağır, Bülent Sarper. **Kosovo: Past, Present and Future**, Nova Science Publishers, New York, (2019): 163-180.
- Marone, Francesco. ve Vidino, Lorenzo. “Destination Jihad: Italy’s Foreign Fighters”, ICCT Report, Mart 2019. <https://icct.nl/wp-content/uploads/2019/03/Marone-Vidino-Italys-Foreign-Fighters-March2019.pdf>. (03.06.2020)
- Meleagrou-Hitchens, Alexander., Hughes, Seamus. ve Clifford, Bennett. **The Travelers: American Jihadists in Syria and Iraq**, The George Washington University, Program on Extremism, 2018. <https://extremism.gwu.edu/sites/g/files/zaxdzs2191/f/TravelersAmericanJihadistsinSyriaandIraq.pdf> (22.06.2020)
- Metodieva, Asya. “Balkan Foreign Fighters Are Coming Back: What Should Be Done?”, Stratpol Policy Paper,

2018.<https://www.stratpol.sk/wpcontent/uploads/2018/01/>

Metodieva_Returnees_Western_Balkans_Stratpol_FINAL.pdf. (22.06.2020)

Nikolić, Lazar. "Ethnic Prejudices and Discrimination: The Case of Kosovo ", Ed. by. Bieber, Florian. ve Daskalovski, Zhidas. **Understanding the War in Kosovo**, Frank Cass Publishers, London, (2005): 51-76.

Pokalova, Elena. "Driving factors behind foreign fighters in Syria and Iraq", **Studies in Conflict & Terrorism** 42, no. 9, (2019): 798-818.

Pericaeş, Vjekoslav. **Balkan Idols: Religion and Nationalism in Yugoslav States**, Oxford University Press, New York, 2002.

Qehaja, Florian. "Beyond Gornje Maoče and Ošve: Radicalization in the Western Balkans", Ed. by. Varvelli, Arturo. **Jihadist Hotbeds Understanding Local Radicalization Processes**, ISPI. Milano, (2016): 75-92.

SEERECON, "From the Balkans to ISIS From the Balkans to ISIS Militant Islamism in Southeastern Europe", Security and Inteligence Series Special Analytical Report, 2014. <http://seerecon.com/wp-content/themes/seerecon/images/seerecon-report-web.pdf>. (15.05.2020)

Shtuni, Adrian. "Breaking Down the Ethnic Albanian Foreign Fighters Phenomenon", **An Interdisciplinary Journal** 98, no. 4, (2015): 460-477.

Shtuni, Adrian. "Ethnic Albanian Foreign Fighters in Iraq and Syria", **CTC Sentinel** 8, 4, 2015.

The Atlantic Initiative 2017 Report, Between Salvation and Terror: Radicalization and the Foreign Fighter Phenomenon in the Western Balkans, (ed.) Vlado Azinović, 2017.

<https://www.rcc.int/pcve/download/docs/BetweenSalvationAndTerror.pdf/74af913c3974d92d1401d6c4af3495b4.pdf>. (29.04.2020)

The Law Library of Congress Treatment of Foreign Fighters in Selected Jurisdictions, Global Legal Research Center, 2014.

Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı, “Türkiye’nin DEAŞ ile Mücadelesi”,
Temmuz
2017.[http://www.mia.gov.tr/kurumlar/mia.gov.tr/Genel/deas%CC%A7%207%
20temmuz.pdf](http://www.mia.gov.tr/kurumlar/mia.gov.tr/Genel/deas%CC%A7%207%20temmuz.pdf). (22.06.2020)

US ROLE IN SETTLING ETHNIC TERRITORIAL AND ECOLOGICAL CONFLICTS IN CENTRAL ASIAN COUNTRIES

*Kaan DİYARBAKIRLIOĞLU

Abstract

The independence process of the Central Asian Republics, which has developed within the framework of the discussion, has led to the emergence of new debates during the integration of these countries into the international system. Depending on the reason for developing ecological ethnic conflicts and differences of opinion in the form of experienced application of liberal economic policies to increase its influence in the region and in this context the US on Breaking the Soviet power and overall breaking the Slavic effect up has led to the acceleration of the policy. The study, which aims to add a new perspective to the literature by analyzing the regional dynamics of the USA in terms of dependent and independent variables, after the Cold War Trying to be included in the region within the framework of the new American security doctrine, the process of facing the ethnic and environmental problems inherited by the Soviet Russia process and the policies developed for this will be examined.

Keywords: US, Central Asia, Territorial Conflicts, Ethnic Conflicts, Ecological Conflicts.

ABD’NİN ORTA ASYA’DAKİ ETNİK, BÖLGESEL VE EKOLOJİK ATIşMALARDAKİ ROLÜ

Öz

Birçok yeni çerçevesinde gelişen Orta Asya Cumhuriyetlerinin bağımsızlık süreci, bu ülkelerin uluslararası sisteme entegrasyonu sürecinde yeni tartışmaların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ekolojik sebeplere bağlı olarak gelişen etnik çatışmalar ve liberal ekonomi politikalarının uygulanış biçiminde yaşanan fikir ayrılıkları ABD’nin bölgede etkinliğini arttırmasına ve bu bağlamda Sovyetsizleştirme ve genel olarak Slavsızlaştırma politikalarını hızlandırmasına yol açmıştır. Bağımlı ve bağımsız değişkenler özelinde ABD’nin bölgesel dinamiklerini analiz ederek literatüre yeni bir perspektif katmayı amaçlayan çalışma, Soğuk Savaş sonrasında yeni Amerikan güvenlik doktrini çerçevesinde bölgeye dahil olmaya çalışan ABD’nin Sovyet Rusya sürecinden miras kalan bölgesel etnik ve çevresel sorunlar ile yüz yüze kalması süreci ile buna yönelik geliştirdiği politikalar irdelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Amerika Birleşik Devletleri, Orta Asya, Bölgesel Çatışmalar, Etnik Çatışmalar, Ekolojik Çatışmalar.

---

* Dr. Öğretim Üyesi, Yalova Üniversitesi, İİBF Uluslararası İlişkiler, kaandbo@yalova.edu.tr, ORCID: 000-0003-4511-5330.

Introduction

US policy in Central Asia was one of the main factors influencing the formation of the geopolitical situation around and within this region. The evolution of the American approach to determining the role and place of the Central Asian states in the US foreign policy strategy, as well as the means and forms of interaction with them, reflected the importance of this group of countries in the international arena.

The emergence of interest in the Central Asian region in the political and administrative circles of the US of America was due to several factors. The US has become the only superpower and, in a qualitatively new form, has led post-bipolar international relations. After the collapse of the Soviet Union, Washington had to change its foreign policy priorities aimed at bipolar confrontation radically.¹ The threat of military intervention faded into the background, and the American politician could concentrate not on the strict policy of military intervention, but the introduction of liberal democratic values in the newly independent states formed after the collapse of the Soviet Union. This was a good time for a soft American invasion of the post-Soviet republics, which, without a center that supervised and supervised all processes, took place in these states, urgently required external assistance. That is precisely why in the early 1990s, the cooperation of the US with the Central Asian countries was beneficial for all participants in this process.

The US could partially oust Russia from the countries of the region and replace its geopolitical role, while Central Asian states received monetary and institutional assistance. The only condition put forward by the Central Asian states on the part of the US was their nominal admission to the democratic camp and the official proclamation of the relevant values.

In this context, the first chapter was tried to go down to the basis of ethnic conflicts in the Central Asian geography. The "settled and nomadic region" culture existing in Central Asia was shaped by Stalin's policies. Therefore, he questioned the reflections of the border formation strategies that emerged at the end of the Cold War. In the

---

¹ Abashin, Sergei. "The Transformation of Ethnic Identity in Central Asia: A Case Study of the Uzbeks and Tajiks", **Russian Regional Perspectives Journal**, C 1, No: 2. 2003, pp. 32-35.

second part, a holistic approach has been studied with three environmental problems. It plans to address the solution strategies that the USA is trying to apply to the disputes between Uzbekistan and Kazakhstan. Finally, in addition to ethnic and ecological problems, the water and energy problem that we encounter is discussed. In this context, the article will examine the policy of the USA towards the region and the strategies it has applied to solve the existing problems.

1. Ethno-territorial Conflicts in Central Asia and US Participation

After the collapse of the Soviet Union, the newly independent states faced the problem of the absence of universally recognized borders between the Central Asian republics, which were created quite artificially as a result of the national-state demarcation of the 1920s. in USSR. The complexity of this situation was exacerbated by the scarcity of land and water resources.² All this led to conflicts on socio-economic grounds.

Exploring the problem of the origins of ethno-territorial conflicts, the state borders of the Central Asian republics are incorrectly defined. They were compiled by Soviet cartographers in such a way that the republics were easy to control, and they could not in any way oppose Moscow.³ As a result, many Kyrgyz settlements ended up on the territory of Uzbekistan, Uzbek, in turn, on the territory of Tajikistan and Tajik in Kyrgyzstan; there were enclaves, semi-enclaves, and exclaves. The borders of Central Asian states were arbitrarily determined by Soviet cartographers in the 1920s -1930s when the corresponding USSR. Boundaries were drawn mainly following the ethnic principle; they also "reflected the Kremlin's interest in maintaining internal differences and, therefore, greater subordination of the southern region of the Russian Empire." The nationalists of Central Asia in 1991 expressed a proposal to unite the different peoples who inhabited the states of the region, most of which still did not have specific national motives and aspirations for independence, into a single political whole. But this idea was rejected, five independent republics were created within the existing

---

² Mirzohid Rahimov, "From Soviet Republics to Independent Countries: Challenges of Transition in Central Asia", **The Greater Middle East in Global Politics**, Brill Publication, 2007, p. 271.

³ Matteo Fumagalli, "Framing Ethnic Minority Mobilisation in Central Asia: The Cases of Uzbeks in Kyrgyzstan and Tajikistan", **Europe-Asia Studies**, C.59, No: 4, 2007, p. 569.

borders.⁴ The result of this decision none of the five states of Central Asia was entirely ready for independence, as well as for the development of prospective regional cooperation.

The reasons for the existing interethnic contradictions and conflicts in a region of Central Asia were the historical contradictions that existed since Soviet times. First, the administrative-territorial division of Central Asia, which changed the ethnopolitical map of the region. For example, some territories and cities did not fall into the composition of one or another republic, although ethnic groups considered them historically their own. Also, Central Asian states did not get the opportunity to form a single geopolitical space, and their borders were not determined based on the interests of the nations of the region, but of the interests of an extra-regional and no longer existing state, which is dominant.⁵ Despite the general agreement in principle with the old administrative borders, the negotiations on their approval directly reflected how a government determined its national interests, which were often very controversial. Due to disputes over an area of thousands of square kilometers, border issues markedly increased tensions between countries, but at the same time, served as the basis for more comprehensive regional cooperation in the field of economics, security, and ethnic relations. However, it should be noted that the inter-republican borders within the USSR were delimited. Still, after 1991, the relevant documents, for the most part, were considered by the governments of the newly independent states only as temporarily valid until they were confirmed or revised at the appropriate interstate bilateral level.⁶

At the bilateral level, two main types of problems appeared: The first one is mainly administrative-technical, which required the work of conciliation expert commissions on delimitation; Secondly, primarily political, related to the presence of open or latent territorial claims against each other. The largest number of territorial disputes occurred between Kyrgyzstan, Tajikistan, and Uzbekistan, which, in addition to the above

---

⁴ Steven Sabol, "The Creation of Soviet Central Asia: The 1924 National Delimitation", *Central Asian Survey*, C. 14, No: 2, 2005, pp. 227-228.

⁵ Fumagalli, *op. cit.*, p. 571.

⁶ Olivier Roy, *The New Central Asia: The Creation of Nations*, New York, II. Bsm. Tauris, 2000, pp. 76-78.

factors, were united by belonging to the Ferghana Valley.⁷ It was overpopulated, a high level of Islamization of the population, and many unresolved socio-economic problems. That is why, after the collapse of the USSR, relations between these three countries were distinguished by a high level of conflict potential. Subsequently, the Ferghana Valley, as an integral territorial-geographical entity and economic cluster, began to lose its former qualities and significance in Central Asia. The stage of the disintegration of the group and the subordination of its ethnic parts to the policy of each of the three new Central Asian states neighboring each other began.⁸ This was accompanied by an increase in ethnic disunity, contradictions, and conflicts of various orders in the Ferghana Valley.

2. Border Disputes and Environmental Struggles in the Region

Starting cooperation with the countries of the Central Asian region, the US hoped that relations between these states would be stable, good-neighborly, and disputes within the region would be resolved exclusively in the spirit of civilized partnership and mutual understanding. In the early and mid-1990s the border issue has not been raised directly. In the political rhetoric of the countries of the region, the maintenance of the status quo and the desire to avoid interstate conflicts over borders were paramount. The situation changed in 1999 in connection with the Batken events. The armed invasion of gangs into Uzbekistan from Tajikistan through Kyrgyzstan clearly indicated the danger of transparent borders for the national security of Central Asian states. After the events of 1999, "sleeping" border issues became important for relations between the countries of the region. At the same time Batken conflicts of 1999 and 2000 became a catalyst for the activation of the border issue.⁹

The aggravation of the border issue should also be considered in connection with the failure of the integration process of the states of the region. By 1999, it became apparent that disintegration factors (primarily interstate competition in the political

---

⁷ Nick Megoran, "The Critical Geopolitics of the Uzbekistan–Kyrgyzstan Ferghana Valley Boundary Dispute, 1999–2000", C.23, No: 6, *Political Geography*, 2009, pp. 732-734.

⁸ *Ibid.*, p. 737.

⁹ Rainer Hermann, *Conflict Constellations in Central Asia–Challenges for OSCE*, 2001, pp. 58-60.

and economic spheres) dominate the integration ones.¹⁰ Bilateral economic and political relations were better established with parties outside the region than inside. The virtually transparent administrative borders leftover from the Soviet period gained essential political and geographical significance. At the same time, it became apparent that disintegration factors. Tera in the region was more significant than anticipated. The US has offered governments some recommendations for a prosperous and peaceful resolution to conflicts. It was proposed to stop unilateral demarcations of borders because, in their opinion, all demarcations should have been transparent with the participation of the official commission and consultations with the local population. It was proposed to simplify the visa regime and border crossing procedure, open consulates in the respective border cities or visa centers at border crossings, improve the work of border guards, and take joint measures to combat corruption.¹¹ According to the US, Uzbekistan should have opened a cartographic archive in Tashkent, which should have been used as a starting point for resolving the territorial conflict of the former republics of the Soviet Union.¹² Besides, the countries of the region should attract Russia to use this process archives in Moscow.

59

Before the end of the period under study, land borders were completely delimited only by Turkmenistan, which signed the corresponding agreements with Uzbekistan in September 2000, and Kazakhstan in July 2001. Kazakhstan also settled the main problems related to the delimitation of borders, resolving most of its disputes with Kyrgyzstan, Uzbekistan, and Russia. At the same time, the problems of delimitation of borders between Kyrgyzstan, Tajikistan, and Uzbekistan remained unresolved. There were 58 disputed sections on the border between Kyrgyzstan and Uzbekistan, and out of 1375 km of borders, only 993 were delimited. Tensions between the three Central Asian republics intensified ethno-territorial conflicts, additional reasons for which were population growth, and a difficult socio-economic situation.¹³ In addition,

¹⁰ Philip, Schlesinger. "Changing Spaces of Political Communication: The Case of the European Union." **Political Communication** C. 16, No: 3, 1999, pp. 263-279.

¹¹ *Ibid.*, p. 281.

¹² Jeff Sahadeo. **Russian Colonial Society in Tashkent, 1865-1923**. Indiana University Press, 2007 pp. 65-67.

¹³ Suiuntai. Zhaimagambetov, "The Protracted Border and Territorial Disputes Between Kyrgyzstan and Its Neighbors", **Army Command and General Staff College Fort Leavenworth Report**, C. 1, No: 1, 2015, p. 23.

under such conditions, the process itself was conflicted genic new national states with their state ideology, part of which were territorial claims to neighbors.

In addition to territorial conflicts, ethnic contradictions posed a significant threat to stability in the region. In almost all states of the Central Asian region, independence was perceived by most of the indigenous population, first, as the sovereignty of the titular nation and the creation of priorities for it in all spheres of life.¹⁴ This often posed a threat to interethnic stability, exacerbated interethnic relations, and therefore, ethnic conflicts often arose. It is also important to consider the conflict to the genic factor of ethno-social memory. The historical memory of the people had a significant impact on the nature of the latest international relations. Ethnic and social conflicts often reflected contradictions between different social groups in the political, economic, social, and cultural spheres.¹⁵

Another factor of tension in the region was the problem of water scarcity. After gaining independence, the Central Asian states repeatedly contradicted water sources. For all countries in the region whose economy is dominated by the agricultural sector, water resources were of great importance. At the same time, difficulties arose in Kyrgyzstan and Tajikistan with oil and gas, because there were no such reserves on their territory as in Turkmenistan.¹⁶ But these countries possessed abundant water resources enough to provide for their own needs and the needs of neighbors.

The role of the US in ensuring security in the region in the early 1990s was incomparable with the role of Russia, which at that time solved the most serious problems that arose in Tajikistan and ensured the protection of the external borders of the region. However, the US sought to expand their participation in resolving local conflicts.¹⁷ In August 1993, a special US coordinator for the settlement of conflicts in the US was appointed, which became, and a special department was created in the

---

¹⁴ Pınar Akçalı, "III. Nation-State Building in Central Asia: A lost Case?" **Perspectives on Global Development and Technology** C.2, No:3, 2003, pp. 409-411.

¹⁵ Sahadeo **op. cit.**, p. 74.

¹⁶ Michael Mandelbaum, "Central Asia and the World: Kazakhstan, Uzbekistan, Tajikistan, Kyrgyzstan, and Turkmenistan", **Council on Foreign Relations**, 1994, C.1, No:2, pp. 32-34.

¹⁷ Foroughi Payam, "Tajikistan: Nationalism, Ethnicity, Conflict, and Socio-Economic Disparities-- Sources and Solutions." **Journal of Muslim Minority Affairs**, C.22, No: 1 (2002): pp. 39-41.

State Department. Of course, the basis for participating in the resolution of conflicts that arose between the states of Central Asia was the economic interests of the US, which were formed mainly under the influence of too optimistic estimates of the size of oil and gas reserves in Central Asia and the Caspian region. Another reason for the US interest in suppressing the conflict potential of the Central Asian states was that political instability in the region could negatively affect the situation in neighboring countries that were US allies, for example, in Turkey. Besides, active cooperation with these countries was aimed at assisting the US in countering the activities of international terrorist groups, as well as curbing their desire to acquire weapons of mass destruction and establish bases in the region.¹⁸ Also, participation in conflict resolution was another means of interaction aimed at developing democracy and human rights in the area.

Thus, the ethno-territorial conflicts that occurred in the Central Asian states during the first decade of independence significantly increased the level of mutual distrust in the region and caused the deepening of regional instability. However, this situation turned out to be beneficial to the American political, which sought to consolidate its influence in the region, and, therefore, assumed the role of mediator in establishing relations.¹⁹ By the way, US participation in this matter cannot be called productive or effective, because the influence of Russia, which remained in the first years after the Central Asian states gained independence, did not allow the US to directly intervene in affairs.²⁰ All in all, these countries, instead proposing the design of their sphere of influence, the main segment of which was mediation in resolving ethno-territorial conflicts in the region.

3. Water-energy Problems of Central Asian Countries and US Participation in Their Solution

Central Asia has always been a region suffering from water scarcity. Five states are located on the territory of Central Asia (the Aral Sea basin): Kazakhstan, Kyrgyzstan,

---

¹⁸ *Ibid.*, pp. 43-44.

¹⁹ Saadia Touval, "The Superpowers as Mediators." *Mediation in International Relations*, Palgrave Macmillan, London, 1992, pp. 232-248.

²⁰ Payam, *op. cit.*, p. 44.

Tajikistan, Turkmenistan, and Uzbekistan, whose water resources are estimated at 170 km. In the region, there are rivers: Amu Darya, Syr Darya, Zerafshan, Murghab, Pyanj, Vakhsh, Chu, Irtysh, Ili, and others, as well as lakes: Aral Sea, Balkhash, Issyk-Kul, and others.²¹ The main ice reserves are in the mountains of Kazakhstan and Tajikistan, and the sources of the main Central Asian rivers are also there. Most of the water resources were used to irrigate the lands of all the republics of the region, and this led to the creation of interdependence between states on this issue.

At all times, the region's water resources were considered the basis of the economy and the development of social processes. Central Asian countries are united by the water reserves of the Amu Darya and Syr Darya rivers, as well as by a network of hydraulic structures, including dams, canals, and reservoirs.²² The already complicated relations between the Central Asian states were complicated by the water issue and the problem of electricity supply. Often, hydraulic structures on the river belonged to one country, while others irrigated the land. Border issues (and land, including) were intertwined with the water issue. These problems were superimposed on the day-to-day problems of delimiting borders between states since the former administrative borders between the former Soviet republics have become the state borders of the newly independent states.²³ The emergence of independence exacerbated the problem of land distribution and water resources between individual regions and countries.

Another key factor of conflict to generate was the differentiation of the statuses of ethnic groups, which was associated with the relationship between ethnic groups and features of governance systems and state power. After the collapse of the Soviet Union in 1991 and, as a result, changes in the management of natural resources of Central Asian states, competition for access to water began to increase, adding tension to the already difficult political situation in the region. With independence, the distribution of water resources acquired new realities for the newly independent states, which were characterized by the following factors: the possibility of a water shortage in any of the

---

²¹ Everett J. Peachey, "The Aral Sea Basin Crisis and Sustainable Water Resource Management in Central Asia." *Journal of Public and International Affairs*, C: 1, No: 15, 2014, p. 6.

²² Annina Sorg, et al. "Coping With Changing Water Resources: The Case of the Syr Darya River Basin in Central Asia", *Environmental Science & Policy* C. 43 No: 1, 2014 pp. 68-69.

²³ Peachey, *op. cit*, p. 11.

Central Asian republics, which was perceived as a direct threat to national interests and security; optimization of the operation of river systems, the operation of which was simultaneously claimed by two sectors of the economy (irrigation and energy), which, if they belong to different states, turned out to be a complicated task.²⁴

The problematic feature of the hydrographic network of Central Asia was the uneven distribution of its water bodies. The main contradictions were that the interests of the countries consuming the water resources did not coincide: some countries wanted to use water in the irrigation mode, while others in the energy model, and therefore conflict situations arose. It should be noted that in the irrigation mode, water resources must be spent in the summer, and in the energy mode of operation, the main consumption of water is in winter.²⁵ Also, since the territories of Kazakhstan, Turkmenistan and Uzbekistan were located mainly land. For agriculture, then these countries, being in the lower reaches, were interested in using water resources in the irrigation regime.²⁶ Also, the sphere of interests of Kyrgyzstan and Tajikistan - countries located high in the mountains and having limited oil and gas reserves, included the use of water resources in the energy regime.²⁷

Furthermore, contradictions arose due to the operating regime of the Toktogul reservoir, the largest in Central Asia. Since Kyrgyzstan in winter felt a significant need for electricity, it was forced to drain the water, as a result of which the Ferghana Valley was flooded. By the way, in summer, on the contrary, droughts occurred because less water was discharged.²⁸

Agriculture has traditionally been the main backbone of the regional economy. On the territory of the Central Asian states, mainly crops were grown that required a large amount of water, such as cotton and rice. Another problem of field irrigation was the obsolescence of drainage pipes, which, when rusted, caused significant water losses. It was also necessary to consider the unpredictability of climatic conditions in the

---

²⁴ *Ibid.*, pp. 13-17.

²⁵ Sarah O'Hara, "Central Asia's Water Resources: Contemporary and Future Management Issues" *International Journal of Water Resources Development*, C:16, No: 3, 2000 pp. 423-424.

²⁶ *Ibid.*, s. 426.

²⁷ Murodbek Laldjebaev, "The Water-Energy Puzzle in Central Asia: the Tajikistan Perspective." *International Journal of Water Resources Development*, C:26, No: 1, 2010 pp. 23-24.

²⁸ Mukhtar, Kasymov, Major Problems of Water Management and Maintenance of on-farm Irrigation Systems in Central Kyrgyzstan: A Case Study from Kara-Suu Village, Naryn Oblast, PhD Thesis, 2015 pp. 41-43.

region and the years of drought, which significantly increased the need for water.²⁹ Among the Central Asian states, Kyrgyzstan could control the time and volume of water flow downstream, while Uzbekistan and Kazakhstan depended on its receipt for their irrigation needs.³⁰ Therefore If we back in Soviet times, we can see that Toktogul reservoir in Kyrgyzstan was used to fill irrigation water and maintain a balance of water supply during dry and wet seasons in Uzbekistan and southern Kazakhstan.

In Central Asia, not only regional states had territorial interests and desires to redistribute spheres of influence in the region, but also world leaders, primarily Russia and the US. The scarcity of water resources and the inability of the governments of Central Asian states to agree on cross-border cooperation in the field of water use has become very significant reasons for the geopolitical struggle, which, with the receipt of independence by the countries of the region, was sharply manifested in Tajikistan's attempts to build the Rogun hydropower station and the desire - Uzbekistan's Uyuni prevent this process.³¹

The problems of the distribution of the flow of the Syr Darya and Amu Darya rivers between the republics of Central Asia were quite acute in Soviet times. This often-caused conflicts and caused the inefficient use of water resources. With the collapse of the USSR, negative trends in this area deepened significantly. The main hydro-technical facilities for regulating wastewater constructed in the Soviet era were located on the territory of the so-called water-supplying countries:³² Kyrgyzstan and Tajikistan. The main consumers of water - Uzbekistan, Turkmenistan, and Kazakhstan - were in lowlands and took water mainly in the summer, for land reclamation needs.

In Soviet times, the supply of the upper republics with energy carriers (gas and coal) was established, the suppliers of which were the flat republics. This made it possible to compensate for losses from idle hydropower capacities in winter. With independence, the centralization of the water management system disappeared, which

---

²⁹ Sorg et al., *op. cit.*, pp. 75-77.

³⁰ Beatrice, Mosello. "Water in Central Asia: A Prospect of Conflict or Cooperation?" *Journal of Public & International Affairs*, C.1, No: 19, 2008, p. 27.

³¹ Mosello, *op. cit.*, pp. 30-31.

³² O'Hara, *op. cit.*, p. 41.

began to cause constant tension between the two groups of countries. In order to generate electricity, supplying countries were interested in year-round water passage from reservoirs, and consumer countries would like water accumulated to be used in the summer, during the growing season of crops.³³ Another important problem of the region was the drying out and almost complete disappearance of the Aral Sea. The Aral Sea crisis is one of the largest environmental disasters that has affected the lives of nearly 35 million people who lived in the basin of this reservoir.³⁴

The problem of the drying out of the Aral Sea was perhaps the largest environmental disaster in Central Asia, which directly affected Kazakhstan, Turkmenistan, Uzbekistan, and indirectly Kyrgyzstan and Tajikistan. The Aral Sea was the fourth-largest inland lake in the world. In the 1990s, its level fell by almost 15 meters, and the surface area was reduced by half and salinity by three times. As a result, the ecosystem was destroyed, industrial fishing was put to an end, and the health of people in the region deteriorated significantly. In March 1993, five presidents of Central Asian countries met in Kazakhstan. As a result of which the Interstate Council on the problems of the Aral Sea was created, and agreements were reached on the deduction of 1% of GDP to solve this problem.³⁵

The World Bank has organized a fundraiser to help resolve the Aral Sea ecological crisis. The World Bank program consisted of the following stages: analysis, design, and pilot activities, in which some were valued at more than \$ 40 million. The USA, and the direct implementation of planned projects worth \$ 470 million. In the US, based on commitments made by US Secretary of State Warren Christopher in October 1993, the US government provided humanitarian assistance in the amount of \$ 22 million to the Aral Sea disaster zone.

Among the reasons for US interest in the problems of the Aral Sea were the following: a demonstration of friendly sentiments towards the leadership of the Central Asian

³³ Pomfret, Richard, "Central Asian Regional Integration and New Trade Patterns." **The Euro-Asian World**, Palgrave Macmillan, London, 2000, p. 190.

³⁴ Vladimir M. Kotlyakov, "The Aral Sea Basin: A Critical Environmental Zone" **Environment: Science and Policy for Sustainable Development**, C.33, No:1, 1991, pp. 4-5.

³⁵ Nariya Khasanova, "Revisiting Water Issues In Central Asia: Shifting From Regional Approach To National Solutions." **New Voices From Central Asia. Political, Economic, and Societal Challenges and Opportunities**, Washington: The George Washington University, 2017 pp. 37-39.

states, the development of regional cooperation between Central Asian states to prevent the emergence of hypothetical conflicts around the consumption of water resources; Encouraging the states of the region to work on overcoming the biggest environmental problems they encountered through multilateral efforts, using American assistance; focusing US strategic assistance on priority tasks.³⁶ The US Aral Sea Program was implemented through the implementation of the Environmental Policy and Technology (EPT) project. Hill International, as a subsidiary of USAID, was the first international organization to provide donor assistance and complete local water and health care delivery projects that have been launched to meet the needs of the affected populations of the three countries of the Aral Sea basin. Specific benefits from this program included: increased access to safe water through high-reliability water systems, reduction of bacterial contamination of water by improving systems for improving water quality, improving public health by introducing a health education and sanitation program in three countries and improving management policies through regional cooperation.³⁷ The listed measures are somewhat different carried out in the countries of the Aral Sea basin.

In Kazakhstan, this program was concentrated in the western part of the Kyzyl-Orda region and included improving the process of delivering water to the fields and providing equipment to ensure greater reliability of such systems, as well as equipment for monitoring water quality.³⁸ Health programs were implemented that provided for the preparation of health programs, the preparation and conduct of consultations, and sanitary and preventive measures. It was estimated that around 200 thousand people benefited from improved water systems, and 300 thousand people should have felt the benefits of public health education programs.³⁹

The leaders of the Central Asian states continued to carry out attempts to resolve water use problems in the region. The heads of state of Central Asia during the international conference in Nukus on September 20, 1995, proclaimed the idea of equality and

---

³⁶ Kotlyakov, *op. cit.*, p. 7.

³⁷ *Ibid.*, p. 9-10.

³⁸ Gael Raballand, Kunth Antoine and Auty Richard, "Central Asia's Transport Cost Burden and Its Impact on Trade.", *Economic Systems*, C.29, No: 1, 2005, p. 9.

³⁹ Raballand et al., *op. cit.*, p. 12.

interstate cooperation on water issues. In the Nukus Declaration, the presidents of the five states of the region reaffirmed their responsibilities for cooperation at the regional level based on mutual respect, good neighborliness, and determination regarding the water and energy problem of Central Asia. Then came the Bishkek statement of the heads of state of May 6, 1996, in which, for the first time, the need was recognized to accelerate the development of a new strategy for irrigation and economical management methods in the use of water and energy resources. An important factor for overcoming the water-energy contradictions in the region was the involvement of external participants as investors, as well as importers of electricity.⁴⁰ In addition to ensuring the energy and water security of the countries of the region, it was necessary to consider the interests of external participants.

Thanks to such cooperation and understanding of the ordinary and distinctive features between national and foreign technical approaches, as well as ways to overcome shortcomings, was achieved. Gradually, cooperation was established with leading experts, which facilitated the joint preparation of a number of program documents, such as the "Aral Sea Basin Program No. 1" (1994), "Basic Provisions of the Aral Sea Basin Water Strategy" (1997), WARMUP (Water Resource Management Aral Sea basin 1995) and others.⁴¹ The activities of Western experts, together with water management organizations in the countries of the region, allowed us to develop several new approaches based on more modern technical means, computer science, computerization, etc. At the same time, the Western style of work with the wide involvement of stakeholders has become quite widespread.⁴² Thus, both factors contributed to a greater understanding in society of the importance of environmental requirements environmental conservation. International institutions and organizations contributed to the development of regional cooperation and acted as arbiters in the complex interstate processes of regulating the region's water and energy resources.

⁴⁰ Daene C. McKinney, "Cooperative Management of Transboundary Water Resources in Central Asia." **In The Tracks of Tamerlane: Central Asia's Path to the 21st Century.** Washington, DC, National Defense University, 2004, pp. 188-189.

⁴¹ Dukhovny, Viktor Abramovich, and Vadim Sokolov. **Lessons on Cooperation Building to Manage Water Conflicts in the Aral Sea Basin.** Paris: Unesco, 2003 p. 213.

⁴² *Ibid.*, p. 217.

For the US, environmental safety was not only purely internal but international in nature due to the fragile state of the global environment. American politicians did not lose the opportunity to build economic and political cooperation between the opposing states of Central Asia due to lack of water resources. US assistance to the newly independent countries that embarked on a democratic path of development consisted primarily of activities to improve public health and to provide citizens with access to environmental information.

Conclusion: A New Perspective on Central Asian Countries in the Framework of Globalization

Globalization has contributed to the fact that the remoteness of the Central Asian region from the US is no longer a problem. The region's geopolitical position has contributed to its use as a transit country for drugs and as an exporter of terrorism, which directly or indirectly threatened the security of the US. That is why the US had to draw Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan, and Uzbekistan into its zone of influence. To ensure their geopolitical interests in Central Asia, the US had several favorable conditions that stemmed from the principles of US foreign policy. Among them: the fight against international terrorism and drug trafficking, the non-proliferation of weapons of mass destruction, the implementation of which was possible through the promotion of principles of respect for human rights and freedoms, the establishment and strengthening of democratic values.⁴³

One of the obstacles facing the US was a feature of the traditional way of life in Central Asian society. Islam and the clan structure of society significantly influenced the political traditions of the states of the region, even though during the Soviet Union, this influence was minimized through oppression, repression, persecution, and anti-religious propaganda of the Soviet government against Islam at all levels.⁴⁴ In turn, the USSR offered its citizens a communist ideology. With the collapse of the bipolar system and the discrediting of the socialist system, the population of the former

---

⁴³ Cornell, Svante E. "Narcotics, Radicalism, and Armed Conflict in Central Asia: the Islamic Movement of Uzbekistan." **Terrorism and Political Violence**, C.17.No: 4, 2005, pp. 619-639.

⁴⁴ Collins Kathleen, **Clan Politics and Regime Transition in Central Asia**, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, pp. 47-49.

republics of the Soviet Union as a whole, and the Central Asian states, in particular, were left without peculiar ideals and role models, which previously filled their life with a certain meaning. That is why in Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan, and Uzbekistan, the processes of Islamization of the population began, and as a result, the politicization of Islam. The method of politicization of religion in the states of the region was combined with the clan structure of society, which manifested itself in the fact that the leadership of the state apparatus was carried out exclusively by circles close to the families of the presidents of the republics, and there was no alternative.⁴⁵ However, after victory with the support of a particular clan, each of the presidents of the Central Asian states resorted to limiting clan relations, because they regressively influenced the development of newly independent states. Of course, the US was not only difficult, and sometimes even impossible, to cooperate with countries that were not only not democratic but also had a similar political and religious system.⁴⁶ That is why the primary task of the American politicum in the states of Central Asia was to democratize the countries of the region.

69

American democratization for Central Asian states consisted mainly of creating strong and stable political parties loyal to the idea of democracy, the development of the rule of law and respect for human rights, the strengthening of the effectiveness of democratic forces, the spread of dialogue between different sectors of society and the corresponding solution of national problems. The first step that the governments of the Central Asian countries took on the path to democratization was the adoption of constitutions, each of which declared democratic forms of government for its peoples. For the US, policies to promote liberal democratic international values have become a means of expanding Another problem that the states of Central Asia faced after gaining independence was unemployment.⁴⁷ As a result, labor migration to Western countries, to the USA.

Due to the significant difference in wages, labor migration to the US, even illegal, was desirable for citizens of Central Asian states. Of course, the vast majority of them

---

⁴⁵ Kathleen, *op. cit.*, p. 57-58.

⁴⁶ Edward Schatz, **Modern Clan Politics: The Power of "Blood" in Kazakhstan and Beyond**. University of Washington Press, Washington, 2004.

⁴⁷ Kathleen, *op. cit.*, p. 71.

occupied the most prestigious vacancies, such as nannies, maids, nurses in the elderly, shopkeepers, cooks, waiters and dishwashers in restaurants, maids in hotels or day work, and salary they were paid much lower than US citizens because of their illegal status.⁴⁸ Another component of the migration process was human trafficking. The origins of this phenomenon were in the low social status of women in Central Asian countries. The lack of work for men, and, as a result, drunkenness, led to domestic violence, which was not addressed by law enforcement agencies. Because of this, many children fled home. For them, human abuse was the norm, and therefore they were especially vulnerable to traffickers.⁴⁹

As has been repeatedly noted, the main task for the US in the Central Asian region was to obtain their approval to reorient Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan, and Uzbekistan to the US and prevent the spread of Russian influence in the region.⁵⁰ Of course, it was impossible to get the favor of the government without gaining the favor of the population, and youth was the most pliable for influence and the most mobile of all walks of life. That is why, in order to form a worldview that is convenient for the US, they established several educational programs. Therefore, exchange and academic programs were introduced for schoolchildren, students, teachers, graduate students, representatives of public organizations, etc. As part of the ongoing programs, educational services were offered directly on the territory of the states of the region, as well as the organization of trips to study in the US. However, not in all the republics of the former Soviet Union, this process was equally effective. Some of them, Kazakhstan and Kyrgyzstan, warmly accepted American educational initiatives, as well as other forms of interference in the affairs of their countries, but Uzbekistan and Turkmenistan, on the contrary, in every possible way forbade foreign interference in their internal affairs. But, despite certain obstacles and problems that the US faced in

---

⁴⁸ *Ibid.*, p. 74.

⁴⁹ The "consumers" of this segment were childless American couples who, due to difficulties in the adoption process, agreed to steal. The combination of all these factors was destructive for the societies of Central Asian countries, provoking a "brain drain," weakening of the gene pool, loss of natural population growth, and labor resources. V. Schatz, *op. cit.*, p.131.

⁵⁰ Mankoff, Jeffrey. "The United States and Central Asia After 2014", *Center for Strategic and International Studies*, 2013 p. 235.

its educational policy in the territory of Central Asian countries, the US managed to achieve its main goal in this policy sector, namely, to receive favor among students, that is, a young, politically unbiased youth by providing an opportunity to get an education, including, and go to study in the US.⁵¹ Under such conditions, there was no need for the forced imposition of thoughts, citizens-positions, political priorities, because the country that funded the training and showed its best during this period, a priori could not be hostile to the participants in such projects.

The sector, which, after gaining independence by the countries of Central Asia, has been in the greatest decline, is healthcare. The main problem was the lack of funds for financing medicine in a transition economy. The newly independent states could not do without foreign subsidies.⁵²

The governments of the Central Asian states tried in every possible way to reform the health sector; however, due to their inconsistency and in the absence of economic justification, they did not in any way affect the population's health indicators. Under these conditions, the US played an important role in financing the medical sector in Central Asian countries.⁵³ During this period, several American international organizations whose activities were related to health care began their activities in the states of the region.

Moreover, the reason for the US participation in resolving this conflict was that until the Central Asian states received independence, there was a Soviet system for managing the distribution of water resources, and therefore Russia, as the successor to the USSR, had a number of territorial interests and a desire to redistribute spheres of influence in the region.⁵⁴ On the other hand, the states of the area were also interested in the mediation of the international community, as a guarantor of security in the region, due to the inability to independently resolve the problems that arose. US involvement in this process took place through the US Agency for International

---

⁵¹ *Ibid*, pp. 243-244.

⁵² Maureen Lewis, **Who Is Paying for Health Care in Eastern Europe and Central Asia?** World Bank Publications, 2000.

⁵³ Jeffrey, *op. cit*, p. 227.

⁵⁴ David R. Smith, "Environmental Security and Shared Water Resources in Post-Soviet Central Asia." *Post-Soviet Geography* C.36, No: 6, 2005, p. 352.

Development.⁵⁵ As a result of these activities, the US managed to establish more friendly relations with the leaders of the Central Asian countries, to deepen international cooperation, thereby minimizing the threat of resolving future conflicts around water resources.

Thus, not only military intervention as a means of American diplomacy but the humanitarian policy was also an effective tool of the US. Demonstrating concern for the citizens of Central Asian states, they primarily pursued their own geopolitical and geostrategic interests. Declaring their intentions to help the newly independent states, the US, as participants in various international organizations, often shifted the fulfillment of their purposes precisely to them to the U.N. and its divisions, so their assistance often took place indirectly. The bilateral partnership of the US with each of the Central Asian states was not formed on an equal footing, and the leaders of these countries were virtually unable to direct such cooperation to their advantage because, at the time of their independence, the US was almost the only external donors for these republics.

References

- Akcalı, Pinar. "III. Nation-State Building in Central Asia: A Lost Case?" **Perspectives on Global Development and Technology** C.2, No:3, 2003, pp. 409-429.
- Collins Kathleen, **Clan Politics and Regime Transition in Central Asia**, Cambridge University Press, Cambridge, 2006.
- Cornell, Svante E. "Narcotics, Radicalism, and Armed Conflict in Central Asia: the Islamic Movement of Uzbekistan." **Terrorism and Political Violence**, C.17.No: 4, 2005, pp. 619-639.
- Dukhovny, Viktor Abramovich, and Vadim Sokolov. **Lessons on Cooperation Building to Manage Water Conflicts in the Aral Sea Basin**. Paris: Unesco, 2003 p. 213.

---

⁵⁵ **Ibid.**, s. 357-358.

- Foroughi, Payam. "Tajikistan: Nationalism, Ethnicity, Conflict, and Socio-Economic Disparities--Sources and Solutions." **Journal of Muslim Minority Affairs**, C.22, No: 1 (2002): pp. 39-61.
- Fumagalli, Matteo. "Framing Ethnic Minority Mobilisation in Central Asia: The Cases of Uzbeks in Kyrgyzstan and Tajikistan", **Europe-Asia Studies**, C.59, No: 4, 2007, pp. 567-579.
- Hermann, Rainer. **Conflict Constellations in Central Asia--Challenges for OSCE**, 2001.
- Kasymov, Mukhtar. Major Problems of Water Management and Maintenance of on-farm Irrigation Systems in Central Kyrgyzstan: A Case Study from Kara-Suu Village, Naryn Oblast, PhD Thesis, 2015.
- Khasanova, Nariya. "Revisiting Water Issues In Central Asia: Shifting From Regional Approach To National Solutions." **New Voices From Central Asia. Political, Economic, and Societal Challenges and Opportunities**, Washington: The George Washington University, 2017.
- Kotlyakov, Vladimir M. "The Aral Sea Basin: A Critical Environmental Zone" **Environment: Science and Policy for Sustainable Development**, C.33, No:1, 1991, pp. 4-38.
- Laldjebaev, Murodbek. "The Water–Energy Puzzle in Central Asia: the Tajikistan Perspective." **International Journal of Water Resources Development**, C.26, No: 1, 2010 pp. 23-36.
- Lewis, Maureen, Who Is Paying for Health Care in Eastern Europe and Central Asia? **World Bank Publications**, 2000.
- Mandelbaurn, Michael. "Central Asia and the World: Kazakhstan, Uzbekistan, Tajikistan, Kyrgyzstan, and Turkmenistan", **Council on Foreign Relations**, 1994, C.1, No:2, pp. 32-34.
- Mankoff, Jeffrey. "The US and Central Asia After 2014", **Center for Strategic and International Studies**, 2013 pp.231-274.
- Mckinney, Daene C. "Cooperative Management of Transboundary Water Resources in Central Asia." **In The Tracks of Tamerlane: Central Asia's Path to the 21st Century**, Washington, DC, National Defense University, 2004, pp. 187-220.

- Megoran, Nick. "The Critical Geopolitics of the Uzbekistan–Kyrgyzstan Ferghana Valley Boundary Dispute, 1999–2000", C.23, No: 6, **Political Geography**, 2009, pp. 731-756.
- Mosello, Beatrice. "Water in Central Asia: A Prospect of Conflict or Cooperation?" **Journal of Public & International Affairs**, C.1, No: 19, 2008, p. 27.
- O'Hara, Sarah. "Central Asia's Water Resources: Contemporary And Future Management Issues." **International Journal of Water Resources Development**, C:16, No: 3, 2000 pp. 423-441.
- Payam Foroughi, "Tajikistan: Nationalism, Ethnicity, Conflict, and Socio-Economic Disparities--Sources and Solutions." **Journal of Muslim Minority Affairs**, C.22, No: 1 (2002): pp. 39-54.
- Peachey, Everett J. "The Aral Sea Basin Crisis and Sustainable Water Resource Management in Central Asia." **Journal of Public and International Affairs**, C: 1, No: 15, 2014, p. 6.
- Pomfret, Richard, "Central Asian Regional Integration and New Trade Patterns." **The Euro-Asian World**, Palgrave Macmillan, London, 2000, PP.188-206.
- Raballand, Gael, Antoine Kunth, and Richard Auty. "Central Asia's transport Cost Burden and Its impact on Trade.", **Economic Systems**, C.29, No: 1, 2005, pp. 6-31.
- Rahimov, Mirzohid. "From Soviet Republics to Independent Countries: Challenges of Transition in Central Asia", **The Greater Middle East in Global Politics**, Brill Publication, 2007, pp. 269-291.
- Roy, Olivier. **The New Central Asia: The Creation of Nations**, New York, II. Bsm. Tauris, 2000.
- Sabol, Steven. "The Creation of Soviet Central Asia: The 1924 National Delimitation", **Central Asian Survey**, C. 14, No: 2, 2005, pp. 225-247.
- Sahadeo, Jeff. **Russian Colonial Society in Tashkent, 1865-1923**. Indiana University Press, 2007.
- Schatz, Edward. **Modern Clan Politics: The Power of " Blood" in Kazakhstan and Beyond**, University of Washington Press, Washington, 2004.

- Schlesinger, Philip. "Changing Spaces of Political Communication: The Case of the European Union." **Political Communication**, C. 16, No: 3, 1999, pp. 263-279.
- Sergei Abashin, "The Transformation of Ethnic Identity in Central Asia: A Case Study of the Uzbeks and Tajiks", **Russian Regional Perspectives Journal**, C 1, No: 2. 2003, pp. 32-55.
- Smith, David R. "Environmental Security and Shared Water Resources in Post-Soviet Central Asia." **Post-Soviet Geography** C.36, No: 6, 2005, pp. 351-370.
- Sorg, Annina, et al. "Coping with Changing Water Resources: The Case of the Syr Darya River Basin in Central Asia", **Environmental Science & Policy** C. 43 No: 1, 2014 pp. 68-69.
- Touval, Saadia. "The Superpowers as Mediators." **Mediation in International Relations**, Palgrave Macmillan, London, 1992, pp. 232-248
- Zhaimagambetov, Suiuntai. "The Protracted Border and Territorial Disputes Between Kyrgyzstan and Its Neighbors", **Army Command and General Staff College Fort Leavenworth Report**, C.1, No:1, 2015, pp. 17-41.

GÜNCEL GELİŞMELER IŞIĞINDA TÜRKİYE’NİN SURİYE POLİTİKASI VE PKK-PYD İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA YENİ ASKERİ STRATEJİSİ

*Yunus KARAAĞAÇ

**Hasan ACAR

Öz

Türkiye Cumhuriyeti, kökleri Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın faaliyetlerine kadar uzanan ve 1978 yılında Kürdistan İşçi Partisi (PKK) olarak ortaya çıkan, etnik ve ideolojik motifli terörizmle, yaklaşık 40 senedir mücadele etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti bu süreçte, sınırlarında kalıcı güvenliğini sağlamak ve refahını devam ettirmek amacıyla, terörle mücadele stratejisini sürekli gözden geçirmek durumunda kalmıştır. Özellikle Arap Baharı adı verilen süreçle birlikte; Suriye, Tunus, Libya ve Mısır gibi ülkelerde meydana gelen otorite boşluğu, devlet dışı aktörlerin devreye girmesine neden olmuştur. Bu süreçte, bazı bölgelerde terör örgütlerinin etkin bir konuma geldiği görülmektedir. Bu ülkeler içerisinde Suriye’de, küresel ve bölgesel güçlerin desteğiyle varlığını sürdürmeye çalışan Demokratik Birlik Partisi (PYD: Partiya Yekitiya Demokrat), Türkiye’nin bölgedeki çıkarlarını ve yaşamsal statusünü tehdit etmektedir. Bu kapsamda Türkiye, Suriye’de terör örgütlerinin yarattığı tehdidi ortadan kaldırmak amacıyla, Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı harekâtlarını gerçekleştirmiştir. Bu makale, güncel gelişmeler ışığında, Türkiye’nin Suriye politikasını ifade etmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca PKK-PYD ilişkisi bağlamında, Türkiye’nin Suriye’deki faaliyetleri ve milli çıkarların korunması için geliştirilen askeri stratejileri tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dış Politika, Türkiye-Suriye İlişkileri, Terörizm, Askeri Strateji, PKK-PYD İlişkisi.

TURKEY’S SYRIA POLICY IN LIGHT OF CURRENT DEVELOPMENTS AND NEW MILITARY STRATEGY IN THE CONTEXT OF PKK-PYD RELATIONSHIP

Abstract

The Republic of Turkey fight with ethnic and ideological motives of terrorism about 40 years which roots dating back to the Revolutionary Cultural Eastern Hearths activities and the emerged as Kurdistan Workers Party (PKK) in 1978. In this process, The Republic of Turkey, in order to maintain a permanent border security and welfare, remains constantly reviewing the counter-terrorism strategy. Especially with the process called Arab Spring; the authority gap in countries such as Syria, Tunisia, Libya and Egypt led to the entry of non-state actors. In this process, it is seen that terrorist organizations have become effective in some regions. Among these countries in Syria, Democratic Union Party (PYD: Partiya Yekitiya Demokrat) which is trying to survive with the support of global and regional powers, threaten the vital interests and status of Turkey in the region. In this context, Turkey, in order to eliminate the threat posed by terrorist organizations in Syria, held the Euphrates Shield, Olive Branch and Peace Spring operations. This article, in the light of current developments, Turkey's Syria policy is intended to express. In the context of the PKK-PYD relations, Turkey's military activities and strategies developed for the protection of national interests in Syria will be discussed.

Keywords: Foreign Policy, Turkey-Syria Relations, Terrorism, Military Strategy, PKK-PYD Relations.

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Arel Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, İstanbul, Türkiye, e-mail: yu_kara_gs@hotmail.com. ORCID: 0000-0002-6466-0302

* Dr., Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Ankara, Türkiye, e-mail: hasanacar.uludag@gmail.com. ORCID: 0000-0001-8956-7836.

Giriş

Tehlike, risk ve tehdidin bertaraf edilerek güvensizliğin ortadan kaldırılması¹ anlamına gelen güvenlik kavramı, uluslararası ilişkilerin en temel unsurlarından biridir. Habil ile Kabil'den beri insanoğlunun sürekli bir çatışma içinde olması, bireylerin oluşturduğu bir kurum olan devlet mekanizmaları için de geçerlilik göstermektedir.

Her devlet dış politikasında ulusal çıkarları gereği hareket etmektedir. Bu doğrultuda devletler, kendisi ile çıkarları uyuşmayan devletlerin gücünü azaltmak ve kendi iradesini kuvvetlendirmek için çeşitli stratejiler geliştirerek kimi zaman hasım toplum arasında psikolojik ayrışma hedefi gütmekte, kimi zaman da terör örgütlerini rakip/hasım devletleri zayıflatmak için vekâleten kullanmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti yaklaşık 40 senedir etnik ayrılıkçı bir terör hareketi ile mücadele etmekte ve güvenliğin devamı hususunda bir takım stratejiler uygulamaktadır. Fakat bazı gelişmelere bağlı olarak terör örgütlerinin veya devletlerin güvenlik politikaları da değişebilmektedir. 2011 yılı itibariyle demokrasi ve insan hakları söylemi ile yola çıkan Arap Baharı, devletlerin otorite kaybetmesine ve söz konusu otorite boşluğunun terör örgütleri tarafından doldurulmasına sebep olmuştur. Buna bağlı olarak Suriye'nin kuzeyinde konuşlanan PKK'nın uzantısı PYD, ülke sınırları içinde ve dışında hareket ederek sözde özgür Kürdistan hedefi için Türkiye'yi yıpratmaya ve gücünü kırmaya çalışmaktadır. Kendi topraklarından ve milli çıkarlarından feragat etmeyen her devlet gibi Türkiye de gerek sınır dışı operasyonlar gerek uluslararası başarılı diplomasi ile dış politikadaki barışçıl tavrını ve askeri operasyonlardaki etkinliğini göstermektedir.

1. Yöntem

Bu makale, güncel gelişmeler ışığında, Türkiye'nin Suriye politikasını ifade etmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca PKK-PYD ilişkisi bağlamında, Türkiye'nin Suriye'deki faaliyetleri ve milli çıkarların korunması için geliştirilen askeri stratejileri tartışılacaktır. Makalenin ilk bölümünde terör örgütü PKK'nın kısa tarihçesine yer

---

¹ Beril Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, Yeniyüzyıl Yayınları, İstanbul, 2014, s.29.

verilecek olup, sonrasında PKK’nın Suriye kolu olan PYD ile ilişkisi ve Arap Baharı sürecinin Suriye’deki etkileri ve sonuçları incelenecektir. Boşalan siyasi otoritenin devlet dışı silahlı örgütler eliyle doldurulmasının Türkiye’ye olan muhtemel etkilerinin ortaya koyulması ise çalışmanın bir sonraki bölümünü oluşturacaktır. Türkiye’nin Suriye’ye yönelik askeri stratejisi ve bu kapsamda gerçekleştirdiği askeri harekâtların irdelenmesi de çalışmanın son bölümünü meydana getirecektir.

Bahsedilenler ışığında makalede şu sorulara yanıt aranmaktadır:

1. PKK terör örgütünün amacı ve PYD ile ilişkisi nedir?
2. Arap Baharı’nın Suriye’ye etkileri hangi düzeyde olmuştur?
3. Türkiye, meşru müdafaa hakkını ve Suriye’ye yönelik askeri güvenliğini nasıl sağlamaya çalışmıştır?
4. Türkiye, Suriye sınırında güvenliğin sağlanmasına yönelik hangi askeri stratejileri izlemiştir?
5. Türkiye’nin Suriye politikası son gelişmeler ışığında, güvenlik ve dış politika ekseninde nasıl dönüşüm göstermiştir?

2. PKK’dan PYD’ye Giden Süreç

Abdullah Öcalan’ın elebaşılığını yaptığı radikal bir grubun üyeleri 1978 yılında PKK’nın (Kürdistan İşçi Partisi, Partiya Karkeren Kurdistan) kuruluşunu ilan etmişlerdir. Diyarbakır-Lice’de kurulan PKK, 15 Ağustos 1984’te ilk silahlı terör eylemlerini Eruh ve Şemdinli’de başlatmıştır.²

PKK, Marksist-Leninist ideolojiyi benimsemiş ve silahlı terör stratejisinde Mao’nun “Uzun Süreli Halk Savaşı”ndan istifade etmiştir. Parti hiyerarşisinde ise Stalinci bir sertlik izlemiştir.³ Abdullah Öcalan örgüt içinde eleştirilemeyen kutsallıkta bir

---

² Paul White, **Dağlardan İnmek**, çev. Mustafa Topal, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s.33-35; Graham Fuller, **Yeni Türkiye Cumhuriyeti**, çev. Mustafa Acar,; Eksi Kitaplar, Ankara, 2017, s.168.

³ Cenker Korhan Demir, “Öğrenen Örgütler ve Terör Örgütleri Bağlamında PKK”, **Uluslararası İlişkiler**, 5(19), 2008, s.68.

konumuna yükselmiştir.⁴ PKK, temel örgütlenmesini parti-ordu-cephe üçlemesi üzerine kurmuştur.⁵

PKK'nın bölücü bir terör örgütü olarak diğer terör örgütlerinden en önemli farkı, terör yapılanmasını Türkiye, Suriye, Irak ve İran gibi ülkelerde örgütlü ve kurumsal bir yapıya kavuşturmasıdır. Özellikle Suriye rejiminin PKK'ya olan desteği, dönemsel olarak değişiklik gösterse de genel itibariyle bir süreklilik arz etmiştir. PKK, Hafız Esad'ın himayesinde Suriye topraklarında lojistik ve eğitim yönünden desteklenmiştir.⁶ Zamana ve şartlara adapte olabilen PKK, İsrail'in Lübnan'ı işgalinden avantajla çıkarak 1982'de Bekaa Vadisi'ndeki kampa konuşlanmış ve operasyonel serbestlik kazanmıştır.⁷

Türkiye'nin özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesinde yoğun terör saldırıları gerçekleştiren PKK,⁸ 1990'ların ilk yarısında güç kazanmış ve gerilla saldırıları metoduyla terör eylemlerini gerçekleştirmiştir. Fakat 1990'ların ikinci yarısından itibaren alan hâkimiyeti yöntemiyle ağırlığını hissettiren Türk Silahlı Kuvvetleri⁹, PKK terör örgütünün gücünü ve etkinliğini kırmayı başarmış, zorlayıcı diplomasi yöntemiyle Suriye'de ikamet eden Abdullah Öcalan'ın sınır dışı edilmesini sağlamıştır. Abdullah Öcalan 15 Şubat 1999'da Kenya'da özel bir operasyon ile yakalanarak Türkiye'ye getirilmiştir.¹⁰

Bu sürecin sonunda PKK, tek taraflı ateşkes ilan ederek de facto bitişini onaylamıştır. Dolayısıyla bu süreçte Türkiye'nin terörle mücadele yöntemlerinin başarılı olduğunu ifade ederek askeri gücün başarısına vurgu yapmak mümkündür. 1999-2002 arasında terör eylemlerine son veren PKK, 2002 sonrasında eylemlerine yeniden başlamış, terörle mücadele stratejisini siyasi ve diplomatik alana taşımayı başaramamıştır.

⁴ Can Deniz, **Devrimciliğimin Anatomisi ve Tanrımız Apo**, Aksu Matbaası, Ankara, 1996, s.53-62

⁵ Nihat Ali Özcan, **PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi**, ASAM Yayınları, Ankara, 1999.

⁶ Bayram Ali Soner ve Ömer Aslan ve Hakan Kıyıcı, **PKK'nın Bölgesel Terör Ağı Yapılanması**, Polis Akademisi Yayınları, Ankara, 2017, s.5.

⁷ İsmet İmset, **PKK: Ayrılıkçı Şiddetin 20 Yılı (1973–1992)**, Turkish Daily News Yayınları, Ankara, 1993, s.90.

⁸ Hüseyin Alptekin, **Etnik Terör ve Terörle Mücadele Stratejileri**, SETA, İstanbul, 2018, s.159.

⁹ Engin Alan, **Terör-PKK 40 Yıllık İhanet**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2020, s.200.

¹⁰ Murat Yetkin, **Kürt Kapanı**, Doğan Kitap, İstanbul, 2019, s.241-245.

2013 yılına gelindiğinde Türk toplumu içerisinde sadece askeri güç kullanarak terörle mücadele etmenin çözüm konusunda yetersiz kaldığı türü söylemler hâkim olmaya başlamıştır. Bu noktada barış için müzakere edilmesi gerektiği inancı, devlet kanalıyla topluma ve güvenlik güçlerine deklare edilerek siyasi çözüm ortamı yaratılmaya çalışılmıştır. “Çözüm Süreci” olarak isimlendirilen bu yeni barış girişimi,¹¹ Türkiye’de terörü tamamen ülke gündeminden kaldırmayı amaçlamıştır. Söz konusu sürecin ana hedefleri şu şekilde belirtilmiştir:

1. PKK unsurlarının Türkiye topraklarından aşamalı olarak çekilmesi,
2. Hükümetin demokratik reformlar yapması,
3. PKK unsurlarının silahsızlanma sonunda sivil ve politik hayata adaptasyonu.¹²

Barışçıl yöntemlerle ortaya çıkan çözüm süreci, yaklaşık iki sene devam etmesine karşın, iki tarafın da ana hedeflere ilerleyememesi sebebiyle amacına uygun bir süreç olarak noktalanamamıştır.¹³

Silahlı çatışmanın yaşanmadığı sürede PKK’lı teröristlerin, PYD’ye yardım etmek üzere sınır dışına çıktıkları ve Suriye’ye geçtikleri tespit edilmiştir.¹⁴ Dolayısıyla PKK, çözüm sürecinde siyasi iradeyi oyalamış, bu sayede mühimmat ve militan temininde bulunmuştur. Ayrıca YPG’yi (Yekineyen Parastına Gel-Halk Koruma Birlikleri) silah ve eleman yönünden desteklemiştir.¹⁵

Sonuç olarak Türkiye, terörle mücadelede çok başarılı dönemler elde edilmiş olsa da PKK terörüyle yaklaşık 40 senedir mücadelesini sürdürmüş ve bu süre içerisinde yaklaşık 35 bin vatandaşını kaybetmiştir.

---

¹¹ Talha Köse, “Çözüm Sürecinin Yükseliş ve Düşüşü”, **Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi**, 4 (1), 2017, 17; Vahap Coşkun, “Çözüm Süreci: Dün, Bugün Yarın”, **Liberal Düşünce**, 19 (75), 2014, 9.

¹² DPI, **Turkey’s Kurdish Conflict: An Assessment of the Current Process**, Democratic Progress Institute, London, 2013, 11.

¹³ Cuma Çiçek ve Vahap Coşkun, **Dolmabahçe’den Günümüze Çözüm Süreci: Başarısızlığı Anlamak ve Yeni Bir Yol Bulmak**, Barış Vakfı Yayınları, Ankara, 2016, s.19.

¹⁴ Ömer G. İşyar, “Suriye İç Savaşı’nda PYD’nin Aktörleşmesinin Başlıca Nedenleri”, **Bilge Strateji**, 9 (16), 2017, 48.

¹⁵ Oktay Bingöl, “Suriye’de Kürt Hareketi: PYD/YPG’nin PKK ve Bölgesel Kürt Dinamiği ile İlişkisi ve Türkiye’ye Etkileri”, **Merkez Strateji Enstitüsü**, (14), 2016, 11.

2. PKK/PYD İlişkisi Bağlamında Arap Baharı ve Türkiye

Kuzey Afrika ve Ortadoğu havzalarında yönetici elite karşı başkaldıran toplumsal tabakanın öncülüğünde esmeye başlayan Arap Baharı rüzgarı, demokrasi ve insan hakkı talepleri ile lokal başarılar etmiş bunun sonucunda da Hüsnü Mübarek (Mısır), Muammer Kaddafi (Libya), Zeynel Abidin Bin Ali (Tunus), Ali Abdullah Salih (Yemen) gibi liderler devrilmiştir.

Çoğu Arap ülkesinde olduğu gibi Suriye’de de kitlesel ayaklanmalar yaşanmış, başkanlık makamını babası Hafız Esad’tan devralan Beşar Esad’ın otoritesi sorgulanmaya ve uluslararası camiada yalnızlaşmaya başlamıştır. Toplumun reform çağrısını sürecin başında dikkate alan Esad, yeterli hamleler gerçekleştirmemiş, toplumsal gösteriler karşısında sert askeri gücünü kullanmaktan çekinmemiştir. Fakat bu durumun sonucunda ülke içinde otoritesini kaybederek Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) ve PKK gibi devlet dışı silahlı aktörlerin ve terör oluşumlarının ülke içindeki nüfuzunu engelleyememiştir.

Devlet dışı yapılanmaların ve terör örgütlerinin güçlendiği Suriye toprakları, Türkiye’yi, yeni tehditlerle baş başa bırakmış¹⁶ hatta Suriye’de mevzilenen PYD’nin alan ve nüfuz kazanması, Türkiye’de olası bir Kürt Baharı hayalini ortaya çıkarmıştır. PKK terör örgütüne göre Diyarbakır, Hakkâri ve Şırnak gibi iller Tahrir meydanına çevrilmelidir.¹⁷

PKK’nın söz konusu hayalleri, Suriye’deki uzantısı olan PYD’ye bağlı silahlı terör örgütü YPG’nin (Halk Savunma Birlikleri, sonrasında ise Suriye Demokratik Güçleri) radikal cihatçı terör örgütü olan İŞİD’e karşı mücadele etmesi ve bu kapsamda başta ABD olmak üzere küresel güçlerin desteğini almasından kaynaklanmaktadır. PYD’nin kuruluşunu ve felsefesini incelediğimizde Türkiye’nin güney sınırlarında

---

¹⁶ Nurettin Altundeğer ve M. Ertuğrul Yılmaz, “İç Savaşın Bölgesel İstikrarsızlığa: Suriye Krizinin Türkiye’ye Faturası”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21 (1), 2016, 292.

¹⁷ Özlem Kayhan Pusane, “Türkiye’nin Kürt Sorunu: Arap Baharı ile Değişen Yurtiçi ve Bölgesel Dinamikler”, *Uluslararası İlişkiler*, 11 (41), 2014, 118.

yaşanan çatışma ve iç savaş tehlikesini ortaya koyabilir, Türkiye’nin bu kapsamda geliştirdiği stratejileri daha iyi yorumlayabiliriz.

2002’de ismini KADEK (Kürdistan Özgürlük ve Demokrasi Kongresi) olarak değiştiren PKK; Türkiye, Irak, İran ve Suriye’de alt kuruluşlar kurulmasına karar vermiş, buna göre 17 Ekim 2003’te Kürtleri birleştirme ve özgürleştirme fikriyle Suriye’de PYD kurulmuştur.¹⁸ Ön planda Salih Müslim yer almasına karşın PYD’nin büyük oranda Cemil Bayık tarafından yönetildiği iddia edilmektedir.¹⁹

2003 yılındaki PKK kongresinde KCK (Koma Ciwaken Kurdistan-Kürdistan Topluluklar Birliği) ismiyle bir şemsiye örgüt kurulmuş; Türkiye, Irak, Suriye ve İran’da yaşayan Kürtler adına faaliyetlerde bulunması kararlaştırılmıştır. Suriye için PYD, İran için PJAK (Kürdistan Özgür Yaşam Partisi), Irak için PÇDK’nin (Kürdistan Demokratik Çözüm Partisi) kurulmasına karar verilmiştir.²⁰

Pratik boyutta Suriye’nin kuzeyinde PKK’nın ve Abdullah Öcalan’ın ideolojisini benimseyen PYD, teorik anlamda ise tüzüğünde Kongra-Gel’i Kürdistan halkı için yüksek yasama organı olarak ifade etmektedir.²¹

Dolayısıyla PYD’nin PKK’nın Suriye uzantısı olduğu ve PKK’nın tüzüğüne göre hareket ettiği gerçeği karşımıza çıkmaktadır.²²

---

¹⁸ Yakup Şahin ve İbrahim İrdem, “PYD-YPG: The PKK in Syria”, **Güvenlik Çalışmaları Dergisi**, 19 (1), 2017, 30; Vittoria Federici, 2015, “The Rise of Rojava: Kurdish Autonomy in the Syrian Conflict”, **SAIS Review of International Affairs**, 35 (2), 2015, 83.

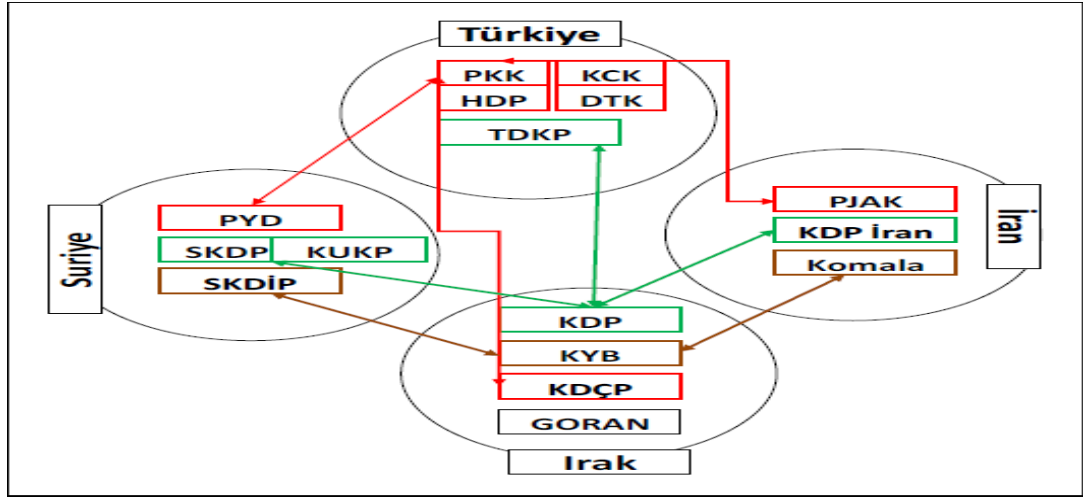
¹⁹ Michiel Leezenberg, “The Ambiguities of Democratic Autonomy: The Kurdish Movement in Turkey and Rojava”, **Southeast European and Black Sea Studies**, 16 (4), 2016, 682.

²⁰ Kurtuluş Tayız, “PKK’nın Çapraz İlişkileri”, **Lacivert Dergi**, (16), 2015, <http://www.lacivertdergi.com/gundem/makaleler/2015/09/02/pkknin-capraz-iliskileri>; Ersan Özkan ve Habib Özdemir, “Nitelikli Terör Örgüt Üyesi Kaynağı: KCK Siyaset Akademisi Örnek Olay Çalışması”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 11 (28), 2014, 51.

²¹ Can Acun ve Bünyamin Keskin, **PKK’nın Kuzey Suriye Örgütlenmesi PYD-YPG**, SETA Yayınları, İstanbul, 2017, s.13.

²² Gözde Demirel, “Terör Örgütlerinin Kimlik İnşasında Etkisi: PYD-YPG ve Suriye’de Kürt Kimliği”, **Ulusa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi**, 1 (1), 2017, 34.

Şekil 1. KCK'nın Dört Ülke Bazındaki Örgütlenmesi²³

PKK tarafından Suriye'deki hareket alanının destekçisi olması için kurulan PYD, kuruluşundan 2009 yılına kadar geçen dönemde Suriye'nin politik hayatına ağırlığını ve önemini koyamamıştır.²⁴ Suriye'de iç savaşın başlamasıyla birlikte PYD ve onun silahlı gücü olan YPG, alternatif Kürt siyasal hareketi liderlerine şüpheli suikastlar düzenlemiş, Suriye'nin kuzeyindeki kantonlarda muhtelif devlet binalarındaki KDP (Kürdistan Demokratik Partisi) bayraklarını indirmiştir. Böylece şiddet yoluyla Suriye'deki diğer terör hareketlerini tasfiye etmiştir.²⁵

Siyasi olarak öncelikle Kürtleri hedef alan YPG, birçok Kürt siyasiye suikast düzenlemiş, üyelerini kendi yönettikleri insanlık dışı cezaevlerinde tutmuş, işkence altında yüzlerce insan öldürülmüş ve ilk günden itibaren yüz binlerce insan YPG'nin yönettiği bölgelerden Türkiye, Irak ve Avrupa'ya kaçmıştır. Savaş öncesi Suriye'sinde 12 Kürt siyasi partisi varken bugün itibariyle yalnızca PKK/PYD'nin olması²⁶ örgütün varoluşsal duruşunu yansıtmaktadır. PYD'nin Suriye'deki en etkin Kürt yapılanması olmasının bazı nedenleri bulunmaktadır:

- Suriye'de meydana gelen önemli bir otorite kaybı,
- PKK'nın büyük miktarlardaki desteği,

²³ Bingöl, a.g.m. s.15.

²⁴ Jordi Tejel, *Syria's Kurds: History, Politics and Society*, Routledge, New York, 2008, s.79.

²⁵ Gözde Demirel, a.g.m. s. 35.

²⁶ İdris Kardaş, "YPG'nin İnsan Hakları İhlalleri", *Ekonomi ve Politika Araştırmaları Merkezi*, İstinye Üniversitesi, 2018, s. 2, <https://epam.istinye.edu.tr/uploads/ypgnin-insan-haklar%C4%B1-ihlalleri.pdf>

- Silahlı gücü ile muhaliflerini ve rakiplerini sindirebilmesi²⁷

Suriye rejiminin güçsüzlüğünden hareket alanı bulan ve zaman zaman Esad yönetiminin destek ve korumasından da faydalanarak Suriye’nin kuzeyinde örgütlenen PKK/PYD kendisine öncelikli hedef olarak özerk bir yönetim tesis etmeyi belirlemiştir.²⁸

PYD, 2011 senesi itibariyle Afrin, Ayn el Arab ve Haseke gibi Suriye’nin önemli kuzey lokasyonlarında etkili bir şekilde örgütlenmiştir. Bu örgütlenme sürecinde Esad ile simbiyotik bir ilişki kurulmuş, IŞİD (DAEŞ, İslam Devleti) tehdidi noktasında mücadele eden PYD’ye Esad, hareket alanı ve militan temini konularında yardımcı olmuştur. Suriye rejimi iyi niyet göstergesi olarak, ülkeye girişi yasak olan Salih Müslim’in yasağını kaldırmış ve hapishanelerdeki PYD mensuplarını serbest bırakmaya başlamıştır.²⁹ Suriye’nin kuzeyinde egemenlik tesis etmeye çalışan PYD, PKK’nın, Türkiye’ye yönelik terör saldırılarında önemli bir rahatlama imkânı sağlamıştır.³⁰ PKK’nın manevra alanı oluşturması böylece Türk Ordusu’nun zaman kaybetmesi bu stratejinin sonuçlarıdır.

Suriye Kürtlerinin tek temsilcisi olduğu iddiasında bulunan PYD, bu süreç içerisinde pragmatik davranarak Suriye rejimi ile sıcak bir temasa girmemiş ve Suriye muhalefetinin askeri temsilcisi olduğu kabul edilen Özgür Suriye Ordusu’na angaje olmamıştır. Bu sayede PYD, Kürt bölgelerinde özgürce egemenlik tesis etmeye çalışmıştır.³¹

PKK/PYD, Temmuz 2012’de Suriye’de kadrolarını görevlendirdikten sonra, IŞİD ile mücadele doğrultusunda Batı’yla işbirliği yapmış ve uluslararası toplum nezdinde

²⁷ Bayram Ali Soner ve Ömer Aslan ve Hakan Kıyıcı, **a.g.e.** s.18.

²⁸ Atilla Sandıklı ve Ali Semin, “Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye”, **Orta Doğu’da Değişim ve Türkiye** içinde, der. Atilla Sandıklı ve Erdem Kaya, BİLGESAM, İstanbul, 2014, s.240.

²⁹ Can Acun ve Bünyamin Keskin, **a.g.e.** s.11

³⁰ John Caves, “Syrian Kurds and The Democratic Union Party (PYD)”, **Backgrounder**, 2012, s.1-15

³¹ İbrahim Kerman ve Ertan Efegil, “Terör Örgütü PKK/PYD’nin Suriye’de İzlediği İç Savaş Stratejisinin Değerlendirilmesi”, **Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi**, Hibrit Savaşlar Özel Sayısı, 2017, s.163-170

meşruiyetini kanıtlamaya çalışmıştır.³² Bunun bir sonucu olarak Washington'da bir PYD bürosu açılmış, özellikle ABD'nin desteğinin alındığı görülmüştür. Bu gelişmeler sonucunda PYD, ABD'nin sahadaki ve diplomatik alandaki ortağı olma misyonunu hızlandırmıştır.³³

30 Kasım 2015 tarihi itibarıyla Sosyalist Enternasyonal'in danışma üyesi olan PYD, Ekim 2015'ten itibaren Moskova'da temsilcilik açmak için girişimlerde bulunmuş ve Rus yetkililerle görüşmeler yapmıştır.³⁴ ABD ve Rusya gibi küresel sistemin başaktörleri ile irtibatla bulunan PYD, askeri stratejisini politik ve diplomatik alana taşımaya çalışmış ve iki farklı kutup arasında denge gözetmeye çaba göstermiştir.

IŞİD'in radikal cihat anlayışı ile mücadele eden PYD, Batı'nın müttefiki olmuş, Türkiye ise IŞİD saflarına katılmak isteyen radikaller için en önemli geçiş güzergâhı olarak görülmeye başlanmıştır. PKK'nın Suriye uzantısı PYD ise IŞİD ile savaşta önemini ve 'meşruiyetini' Avrupa'ya kanıtlamıştır.³⁵ Tüm bu süreçte PYD, Esad rejimi ile savaşmayarak hem Rusya'nın tepkisini çekmemiş hem de ABD öncülüğündeki Batı'dan silah yardımı alarak ülkenin kuzeyinde etkinliğini arttırmıştır.³⁶

Georgetown Üniversitesi Güvenlik Çalışmaları Bölümü'nden Colin Kahl'a göre Türkiye'nin IŞİD'e karşı mücadeleden aldığı tavır, ABD'nin Türkiye ile 'stratejik ortaklık' ilişkisini yeniden gözden geçirmesine neden olmuş ve bu gelişme ABD ile PYD/YPG arasında sıkı bir ortaklığın kurulmasına yol açmıştır.³⁷

PKK mühimmat ve militan temini konularında yalnızca PYD'ye değil konfederal Kürdistan hedefi doğrultusunda Kürdistan Demokratik Çözüm Partisi (PÇDK: Partî Çareserî Dîmokratî Kurdistan) ve Kürdistan Özgür Yaşam Partisi (PJAK: Partiya

³² International Crisis Group, "The PKK's Fateful Choice in Northern Syria", **Middle East Report**, 4 Mayıs 2017, <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/eastern-mediterranean/syria/176-pkk-s-fateful-choice-northern-syria>

³³ Ömer G. İşyar, a.g.m. s.53

³⁴ Oktay Bingöl, a.g.m. s.10

³⁵ Cale Salih, "Turkey, The Kurds And The Fight Against Islamic State", **European Council on Foreign Relations**, (141), 2015, s.1-2.

³⁶ Ali Semir, 2016, "Suriye Krizindeki İç Dinamikler: ÖSO-IŞİD-PYD Denklemi", **BİLGESAM Analiz/Ortadoğu**, (1234), 2016, s.6.

³⁷ Onur Erdem, 5 Soruda YPG'nin ABD ve Rusya ile İlişkisi, BBC Türkçe, 16 Mayıs 2017, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39937178>, 1 Mayıs 2020

Jiyana Azad a Kurdistanê)’ne askeri ve diplomatik desteklerde bulunmuştur. Sonuç olarak KCK’nın bölgesel yapılanmaları arasında operasyonel ve örgütsel farklılık bulunmamaktadır.³⁸

Suriye’de gelişen iç karışıklıktan kaynaklanan IŞİD’in terör eylemleri, PKK’nın faaliyetlerini perdelemiş ve PKK terörü ile mücadelede bölgesel ve küresel seviyede yetersizlik baş göstermiştir. Dolayısıyla IŞİD, terörle mücadelede birinci hedef haline gelirken PYD/YPG’nin PKK’nın uzantısı olduğu gerçeği atlanmıştır. Uluslararası alanda bu gibi çifte standartların uluslararası barış ve güvenliğe zarar verebileceği gerçeği göz ardı edilmemelidir.³⁹

PKK/YPG, Suriye’deki Arap ve Türkmen köylerini insansızlaştırarak, zorunlu tehcir ve etnik kırım taktiklerini uygulamış ve demografik üstünlüğe dayalı meşruiyet hedefi doğrultusunda terör eylemlerinde bulunmuştur.⁴⁰ IŞİD’le mücadele ise bu terör eylemlerini kamufle eden bir görünüm arz etmiştir.

Haziran 2016’da ABD’nde yayımlanan İnsan Ticareti Raporu’nda; PYD/YPG terör örgütünün reşit olmayan bireyleri bünyesine katarak, silâhına aldığı ortaya konmuştur. ABD’nin bu konudaki ikircikli tavrına en iyi örnek YPG saflarında yer alan çocuk militanları görmezden gelmesidir. 28 Şubat 2017’de ABD Merkez Komutanlığı’nın resmi Twitter hesabından yaptığı “*Ready for the fight*” yani “Savaş için hazırlar” mesajıyla paylaşılan fotoğrafta neredeyse tamamı çocuk olduğu belli olan YPG’liler bulunmaktadır.⁴¹

³⁸ Bayram Ali Soner ve Ömer Aslan ve Hakan Kırıyıcı, **a.g.e.** s. 5.

³⁹ Buğra Sarı ve Murat Tınas, **İnsanlığa ve Demokrasiye Terör Tehdidi: PKK Örneği**, Polis Akademisi Yayınları, Ankara, 2018, s.5.

⁴⁰ **A.g.e.** s.6

⁴¹ İdris Kardeş, a.g.m. s.5.

Resim 1. YPG Militanları⁴²

87

Sonuç olarak, 2011’de Suriye’de iç savaşın başlamasıyla birlikte Esad rejimi, PYD’yi Suriye İç Savaşı’nda kontrol edebileceği zayıf bir aktör olarak konumlandırmış ve Kuzey’de Rejim’e karşı mücadele eden aktörleri yıpratılmak için kullanmayı hedeflemiş, bunun karşılığı olarak da Suriye’nin kuzeyinden PYD lehine denetimli olarak çekilmiştir.⁴³ Esad yönetiminden aldığı desteğe ek olarak ABD tarafından da desteklenen PYD, IŞİD’le mücadelesinin haricinde seküler yapıda olması, cinsiyet eşitliği propagandasını başarıyla uygulaması ve demokrasiye dayalı öz yönetim modelinde direktmesi ile uluslararası arenada meşruiyetini sağlamıştır.⁴⁴

4. Türkiye’nin Suriye’de Barış Koridoru Oluşturma Stratejisi

Bölgede IŞİD’e karşı verilen askeri mücadelede YPG’nin başı çekmesi ve bu doğrultuda YPG’nin Pentagon’la sıcak temas halinde bulunması, Türkiye’yi ABD’nin teröre destekte bulunduğu söylemine yöneltmiştir. Bu sayede Türkiye, Rusya-Çin-İran

⁴² ABD Merkez Komutanlığı Resmi Twitter Hesabı, <https://twitter.com/centcom/status/836574056468082688>, 2 Mayıs 2020.

⁴³ Gözde Demirel, a.g.m. s.34

⁴⁴ Patrick Clawson, **Syrian Kurds as a US ally: Cooperation and Complications**, The Washington Institute for Near East Policy, Washington DC., 2016, s.24-25.

ekseni ile yeni politik stratejiler geliştirmeye çalışarak, YPG’nin Kürt havzası kurma planına karşı askeri müdahalede bulunabileceğini deklare etmiştir.⁴⁵

Zira Suriye’de yaşanan hareketlilik sonucunda ortaya çıkan muhalif grupların sayıca çok olması ve yaşanan güç boşluğu sınır komşusu olan Türkiye’yi endişelendirmiştir. Çünkü ülke içerisindeki oluşan güç boşluğundan kaynaklı olarak IŞİD, PYD/YPG gibi terör örgütleri ve illegal gruplar ön plana çıkmış, bu durum Türkiye’nin tehdit algılamalarını çeşitlendirmiştir.⁴⁶

Milyonlarca mülteciye ev sahipliği yapmasına rağmen güvenliğin tam olarak sağlanamadığı bir ülke olarak itham edilen Türkiye’nin ödediği siyasi ve ekonomik bedelin faturası giderek büyümüş, bu doğrultuda Türkiye, kendine farklı bir yol haritası belirlemiştir. Bu amaçla ilk önce uçak krizinin ardından ilişkilerinin bozulduğu Rusya ile yeniden yakınlaşmış ve hemen sonrasında da Fırat Kalkanı Harekâtını başlatmıştır. Böylece bir yandan PYD/YPG’nin Fırat nehrinin batısına doğru ilerleyişini ve IŞİD’in sınır ötesinden gerçekleştirdiği saldırılarını sona erdirmiş, diğer yandan da güvenliği ve çıkarları söz konusu olduğunda nasıl etkin davranabileceğini ortaya koymuştur.⁴⁷

Bu noktada, Türkiye’nin askeri stratejisinde ezber bozduğunu söylemek mümkündür. Askeri strateji olarak, geçmiş yıllarda iç sınırlarda terörle mücadele eden bir anlayıştan, günümüzde tüm tehditleri henüz sınırlarından girmesine müsaade etmeden bertaraf etmeye çalışan, teknolojiyi ve istihbarat unsurlarını çok etkin kullanan bir anlayışa ulaşıldığı gözlenmektedir.

Askeri konseptin başarılı olabilmesi için dış politik gelişmelerin doğru okunması ile bölgede varlık göstermeye çalışan devletlerle olan münasebetlerde diplomasinin doğru kullanılması da önemlidir. Bu noktada Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, ABD-Rusya-Türkiye ilişkileri kapsamındaki diplomasi trafiğini, gelişen durumlara karşı sürekli ülkenin menfaatlerine en uygun hareketi seçme üzerine sürdürmektedir. Ortaya

⁴⁵ İbrahim Kerman ve Ertan Efeğil, a.g.m. s.178-183.

⁴⁶ Oytun Orhan, “Fırat Kalkanı Hedefler, Fırsatlar ve Riskler”, *Ortadoğu Analiz*, 8 (77), 2016, s.12

⁴⁷ Bilal Yıldırım, “Trump Dönemi ve Körfez Krizi Bağlamında Türkiye’nin Ortadoğu Politikası”, *ORMER Perspektif Serileri*, (20), 2017, s.2.

çıkan tabloyu bir bütün olarak değerlendirdiğimizde, bir taraftan teknolojinin ve istihbarat faaliyetlerinin etkin olarak kullanıldığı ve olaylar gelişmeden önce müdahale edildiği bir askeri stratejinin benimsendiği, bir taraftan da diplomatik ilişki ve hamlelerle bu stratejinin desteklendiği yeni bir anlayışın ortaya çıktığını ifade etmek mümkündür.

4.1. Fırat Kalkanı Harekâtı

Türkiye, 24 Ağustos 2016'da Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51. maddesine dayanarak kendi savunma hakkını ön planda tutmuş ve Özgür Suriye Ordusu ile beraber Fırat Kalkanı Harekâtı'na başlamıştır.⁴⁸ Harekâtın ilk aşamasında IŞİD'in egemenliğindeki Cerablus temizlenerek bölgede güvenli bir havza oluşturulmuştur.

Harekâtın ikinci aşamasında Çobanbey ve Dabık bölgeleri kontrol altına alınmış, Türk Ordusu'nun asıl amacının El-Bab'ı terör oluşumlarından temizlemesi gerektiği görülmüştür. Dabık'ın da ele geçirilmesi ile beraber Fırat Kalkanı Harekâtı güçleri 1300 metrekarelik bir alanı kontrol altında tutmaya başlamış, böylelikle Türkiye, Azez-Cerablus hattını güvence altına almayı başarmıştır.⁴⁹

Fırat Kalkanı Harekâtı'nın en hassas eşiklerinden birini ise El-Bab Operasyonu oluşturmuştur. Çünkü El-Bab bölgesi Türkiye sınırına sadece 30 km uzaklıkta bulunmaktadır.⁵⁰ Ayrıca bu kasaba, Azez-Cerablus hattının ele geçirilmesinin ardından YPG için Afrin ile birleşebilme hedeflerinden biridir.⁵¹

Yaklaşık 7 ay süren bu harekât ile Türkiye, güney sınırındaki IŞİD tehlikesini bertaraf ederek PKK/PYD'ye yönelik operasyonlarına moral ve güç yönünden kuvvetli bir şekilde devam etme kararlılığını göstermiştir. Belki de en önemli gelişme 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen FETÖ (Fetullahçı Terör Örgütü) darbe girişiminden sonra,

---

⁴⁸ Ufuk Ulutaş ve Burhanettin Duran, "Türkiye'nin DEAŞ'la Mücadelesinin Kritik Dönemeci: Fırat Kalkanı Harekâtı", **Türk Dış Politikası Yılığ** içinde, SETA, Ankara, 2016, s.21.

⁴⁹ Hüseyin Yeltin, "Türkiye'nin Suriye Krizine Karşı Güvenlik Arayışlarına Bir Örnek: Fırat Kalkanı Harekâtı", **ECONDER**, 2 (2), 2018, 209.

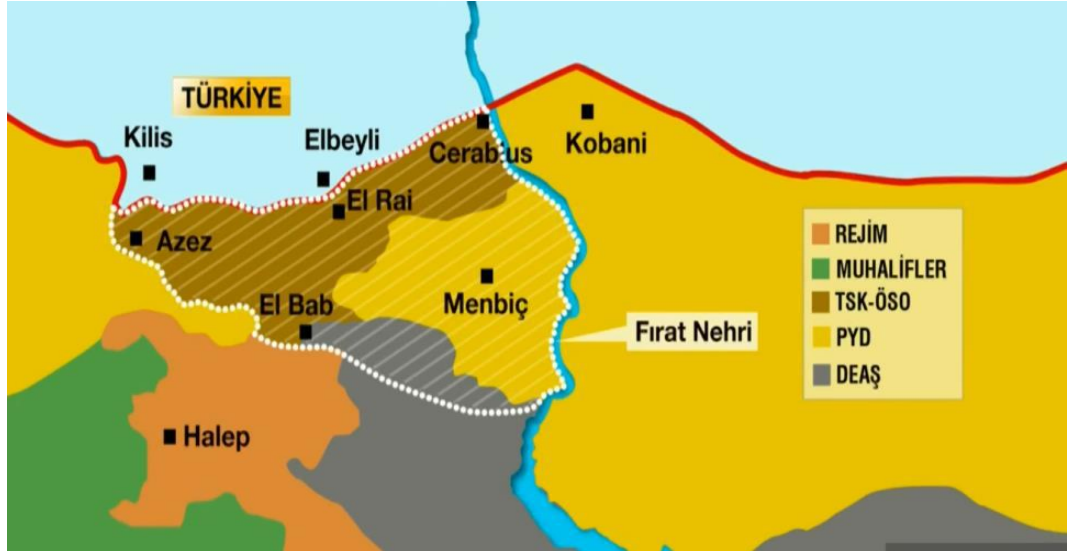
⁵⁰ Mahmut Hamsici, "Fırat Kalkanı'nda En Zorlu Cephe: El Bab", **BBC Türkçe**, 22 Aralık 2016, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38398785>, 4 Mayıs 2020.

⁵¹ Murat Yeşiltaş, Merve Seren, Necdet Özçelik, **Fırat Kalkanı Harekâtı Harekâtın İcrası, İstikrarın Tesisi ve Alınan Dersler**, SETA Yayınları, İstanbul, 2017, s.29.

ağır hasar aldığı ve operasyonel gücü bitme noktasına geldiği konuşulan Türk ordusunun gücünü ve direncini göstermiş olmasıdır.⁵²

Fakat bu harekâta Türkiye’nin PYD konusunda yalnızlaştırılmış politikasının aleni bir hal aldığı görülmüştür. Çünkü Fırat Kalkanı Harekâtı’nın sonunda Rus bayrağı taşıyan askeri araçların Türkiye destekli muhalifler ile YPG noktaları arasında koruyucu kalkan pozisyonuna girdiği görülmüştür.⁵³ Bu sayede, Türkiye’nin YPG’ye yönelik olası bir imha operasyonunun önüne geçilme amacı güdülmüştür.

Harita 1. Fırat Kalkanı Harekât Bölgesi⁵⁴

4.2. Zeytin Dalı Harekâtı

İsim değişikliği ve şemsiye örgüt taktiği ile dış desteğin devamını arzulayan PYD, Suriye Demokratik Güçleri’ni (SDG) kurarak bağımsız Kürt toprakları stratejisinde bir başka askeri adım atmış, fakat bu adım Türkiye’yi ikinci bir harekâta yöneltmiştir.

“Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından, hudutlarımızda ve bölgede güvenlik ve istikrarı sağlamak amacıyla, Suriye’nin kuzeybatısında Afrin bölgesinde, PKK/KCK/PYD-YPG ve DEAŞ’a mensup teröristleri etkisiz hale getirmek ve dost ve kardeş bölge

⁵² Mustafa Özalp, “Türkiye’nin Suriye’ye Düzenlemiş Olduğu Fırat Kalkanı Operasyonu”, **Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 9 (18), 2018, 182.

⁵³ Onur Erdem, **BBC Türkçe**.

⁵⁴ Özalp, a.g.m. s.181.

halkını bunların baskı ve zulmünden kurtarmak üzere, 20 Ocak 2018 saat 17.00'den itibaren "Zeytin Dalı Harekâtı" başlatılmıştır"⁵⁵ açıklaması ile TSK tarafından başlatılan Zeytin Dalı Harekâtı, Türkiye'nin Suriye sınır güvenliği açısından gerçekleştirilen en önemli adımlardan biridir.⁵⁶

Türk Hava Kuvvetleri'nin desteği ile sahada hatasız ve kayıpsız ilerleyen kara kuvvetleri Afrin'deki yığınakları, lojistik yolları ve silah depolarını imha etmiş, kısa sürede birçok yerleşke terör unsurlarından temizlenmiştir.⁵⁷

Harekâtın planlama ve icra aşamalarında sivillerin zarar görmemesine maksimum önem verilmiş, hedef olarak yalnızca terör unsurları ile teröristlere ait yığınaklar, mevziler, barınaklar ve silah depoları belirlenmiştir. Bölgede yaşayan Türkmen, Arap ve Kürtlerin PKK/PYD/IŞİD terör örgütlerinin zulmünden kurtarılması için çalışılmıştır.⁵⁸

Zeytin Dalı Harekâtı, aynı zamanda Suriye'nin toprak bütünlüğünü de sağlamak üzere gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda Türkiye, Rusya ve İran ile toprak bütünlüğü konusunda benzer fikirde olduğunu özellikle Astana sürecinde uluslararası kamuoyuna da göstermiştir.⁵⁹ Fakat Rusya'nın PYD konusundaki belirsiz tavrı bu süreçte öne çıkan politik hamle olarak öne çıkmıştır.

Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekâtları ile meşru savunma hakkını uluslararası hukuk çerçevesinde icra eden Türkiye, güney sınırındaki tehlikenin devam etmesi sebebiyle

⁵⁵ Türk Silahlı Kuvvetleri, Genelkurmay Başkanlığı, "Zeytin Dalı Harekâtı", 11 Mart 2018, <https://www.tsk.tr/Home/Detay/588>, 2 Mayıs 2020.

⁵⁶ Hasan Acar, "Türkiye'de Güvenlik Politikalarının Dönüşümü ve Terörle Mücadele Kapsamında Zeytin Dalı Harekâtının Değerlendirilmesi", **JSGA "Uluslararası Güvenlik Kongresi" Bildiri Özet Kitabı**, 2019, s.84-86.

⁵⁷ Emre Serper, "Zeytin Dalı Harekâtı ve Terörle Mücadele", **TASAM**, 25 Ocak 2018, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/50178/zeytindali_harekati_ve_terorle_mucadele, 2 Mayıs 2020.

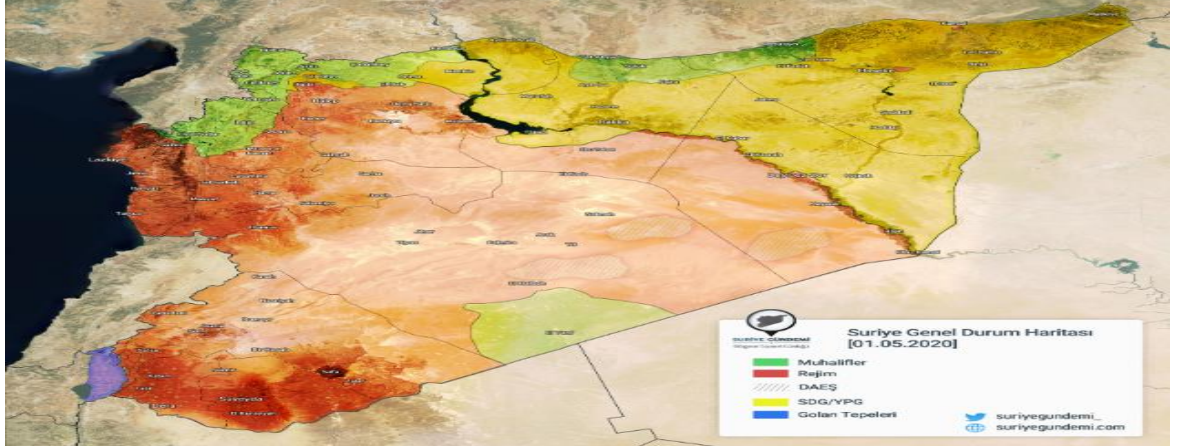
⁵⁸ T.C Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, **Zeytin Dalı Harekâtı'na Karşı Terör Örgütü Mensupları ve Yandaşları Tarafından Sosyal Medyada Yürütülen Dezenformasyon Faaliyetleri**, <http://nurnberg.bk.mfa.gov.tr/Content/assets/consulate/images/localCache/1/428736f7-5338-4e17-b696-bc0058718296.pdf>, 2 Mayıs 2020.

⁵⁹ Mehmet Şahin, "Rusya'nın Zeytin Dalı Harekâtına Yönelik Tutumu", **TASAV Dış Politika Araştırmaları Merkezi**, (12), 2017, s.4.

mevcut tehdidi elimine etmek amacıyla⁶⁰, Barış Pınarı Harekâtını da askeri literatürüne eklemek durumunda kalmıştır.

Harita 2. Suriye’nin Genel Durumu⁶¹

4.3. Barış Pınarı Harekâtı

Türkiye, Suriye’nin kuzeyinde yaşayan yerel halkın güvenliğini tesis etmek ve kendi sınırlarını tehditten arındırmak amacıyla, 9 Ekim 2019 tarihinde Barış Pınarı Harekâtı’nı başlatmıştır.⁶² Türkiye, gerçekleştirdiği askeri harekâtların bölgesel ve küresel güvenliği sağlamak ve amacının yalnızca terörle mücadele etmek olduğunu deklare ederek uluslararası toplum tarafından desteklenmesi gerektiğini açıklamıştır.⁶³ Barış Pınarı harekâtı, Nusaybin’in karşısındaki Kamışlı, Ceylanpınar’ın karşısındaki Resulayn ve Akçakale’nin karşısındaki Tel Abyad’da bulunan terör örgütü PYD/YPG hedeflerine obüs atışlarının yapılmasıyla başlamıştır.⁶⁴ Türk Hava Kuvvetleri ile bölgede kontrol sağlandıktan sonra kara harekâtı üç farklı koldan ilerlemiştir. Barış

⁶⁰ Umut Karabulut ve Engin Eryılmaz, “PKK Terör Örgütü ve Türkiye-Suriye İlişkilerine Etkileri (1991-2003)”, **Belgi Dergisi**, (11), 2016, s.38.

⁶¹ Suriye’nin Haritasal Görünümü <http://www.suriyegundemi.com/2020/05/01/suriye-genel-durum-haritasi-01-05-2020/>, 1 Mayıs 2020.

⁶² Metin Erol, **Batı Basınında Barış Pınarı Harekâtı**, SETA Yayınları İstanbul, 2019, s.7.

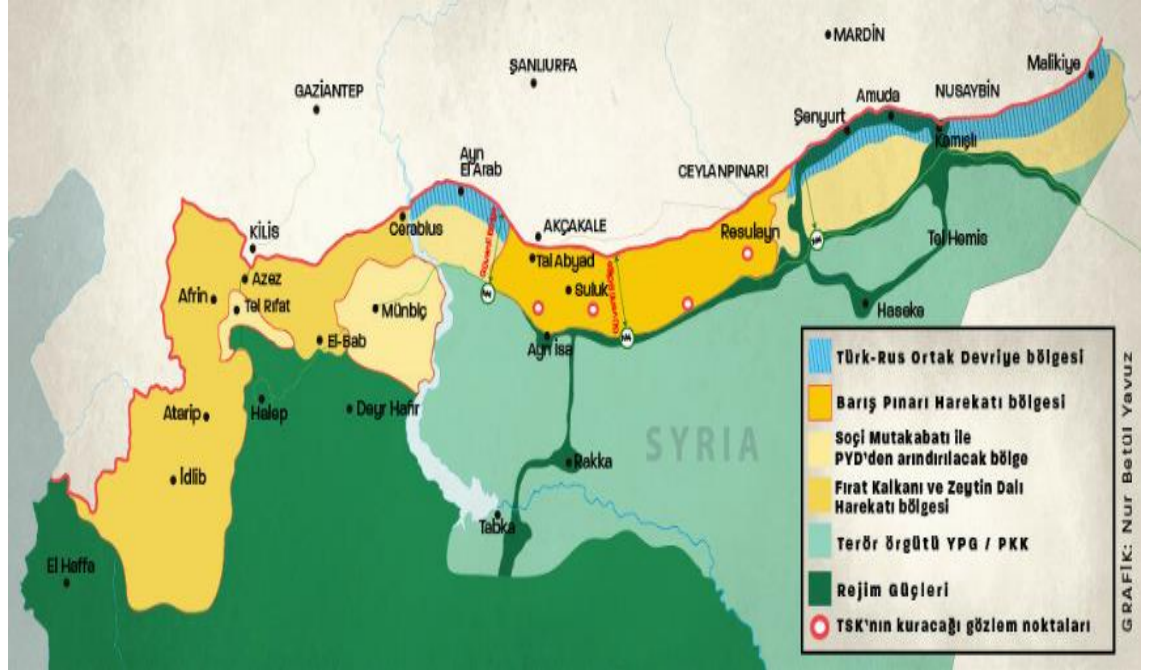
⁶³ Doğan Şafak Polat, “Türkiye’nin Suriye’nin Kuzeyindeki Askerî Harekâtının Amaçları ve Sonuçları”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, 16 (33), 2020, s.78.

⁶⁴ A.g.m. s.78.

Pınarı Harekâtı, Ayn El Arap, Tel Abyad ve Tabka, Kamışlı, Amude ve Resulayn ilçeleri ile Deyrizor'un kuzeyini kapsamıştır.⁶⁵

17 Ekim 2019 tarihinde ABD heyeti ile yapılan yoğun görüşmeler neticesinde, PKK/YPG'nin 120 saat içerisinde Güvenli Bölge'den geri çekilmesi, ağır silahlarının toplanması ve hendek, siper, mevzilerin tahrip edilmesi için ateşkes kararı alınmıştır.⁶⁶ Söz konusu mutabakat kapsamında PKK/YPG'li teröristler bir taraftan araç konvoylarıyla bölgeyi terk ederken diğer taraftan da zaman zaman taciz ateşinde bulunmuşlardır. 120 saatlik sürenin sonunda ABD, PKK/YPG'nin bölgeden çekilmesinin tamamlandığı bildirmiştir.⁶⁷

Harita 3. Barış Pınarı Harekâtı Genel Durum⁶⁸

⁶⁵ Ozan Örmeci, “Barış Pınarı Harekâtı Başladı”, *Uluslararası Politika Akademisi*, 14.10.2019, <http://politikaakademisi.org/2019/10/10/baris-pinari-harekati-basladi/>, 3 Mayıs 2020.

⁶⁶ NTV Haber, “SON DAKİKA... Cumhurbaşkanı Erdoğan-ABD Başkan Yardımcısı Pence görüşmesi sona erdi”, 17.10.2019, <https://www.ntv.com.tr/dunya/bestepedeki-kritik-gorusme-sona-erdi,b9k9K3BMm0qGNA7PhgBuNw>, 3 Mayıs 2020.

⁶⁷ Doğan Şafak Polat, a.g.m. s.79.

⁶⁸ Taha Hüseyin Karagöz, “Barış Pınarı Harekâtı başarıyla tamamlandı, Soçi mutabakatı süreci işliyor”, *Yeni Şafak*, 29 Ekim 2019, <https://www.yenisafak.com/dunya/baris-pinari-harekati-basariyla-tamamlandi-soci-mutabakati-sureci-isliyor--guncel-harita-3509801>, 3 Mayıs 2020.

Fakat harekâtın devamında ve sonunda, başta ABD olmak üzere NATO ülkeleri, Türkiye’ye karşı tepkilerini dile getirmiş, hatta ABD, Türkiye’ye yönelik sert ekonomik yaptırım tehditlerinde bulunmuştur.⁶⁹

Çünkü ABD’ye göre Türkiye IŞİD ile mücadele kapsamında tüm gücünü kullanmamış, sahadaki ortağı olan PYD’nin direnme gücünü kırmıştır. Yani ABD, PKK/PYD örgütünden yana bir tavır sergilemiştir.⁷⁰ ABD’nin bu tavrının bir başka sebebi ise ABD’nin “Kürt Koridoru”⁷¹ projesinin bir süreliğine de olsa TSK tarafından sekteye uğratılmış olmasıdır. Bu kapsamda Barış Pınarı Harekâtı; Türk-Amerikan ilişkileri, Ankara-Moskova ilişkileri, Türkiye’nin Avrupa Birliği ve Arap dünyası ile temasları, muhatapların niyetleri konusunda çok öğretici olmuştur.⁷²

Sonuç olarak Türkiye, Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı harekâtları ile ABD’nin Kürt koridoru projesine engel olarak Suriye’deki askerî dengeleri değiştirmiştir. Türkiye, bölgede jeostratejik bir avantaj elde etmiş ve güneyinde 220 kilometre uzunluğunda bir güvenlik kuşağı oluşturmuştur.⁷³

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti etnik ayrılıkçı terör örgütü PKK ile 40 yılı aşkın bir süredir mücadele etmektedir. 90’lı yılların sonlarına doğru terörist başının yakalanıp ülkeye getirilmesi ile tek taraflı ateşkes ilan eden PKK, 2000’li yılların başında Suriye’de bir kongre düzenlemiş ve Türkiye-Suriye-Irak-İran havzalarında etkinliğini devam ettirme kararı almıştır. Özellikle çözüm süreci adı verilen dönemde gücünü ve otoritesini pekiştiren PKK, Suriye’de yığınak ve lojistik olarak güçlenmiştir. Bu sürecin en önemli sacayağı ise Arap Baharı üzerinden temellenmiştir.

⁶⁹ UPA, “Hibrit Savaş Bağlamında ABD’nin “Barış Pınarı Harekâtı” Karşısındaki Tutumu”, **Uluslararası Politika Akademisi**, 20.10.2019, <http://politikaakademisi.org/2019/10/20/hibrit-savas-baglaminda-abdnin-baris-pinari-harekati-karsisindaki-tutumu/>, 3 Mayıs 2020.

⁷⁰ Mehmet Şahin, “Rusya’nın Zeytin Dalı Harekâtına Yönelik Tutumu”, **TASAV Dış Politika Araştırmaları Merkezi**, (12), 2017, s.1-2.

⁷¹ Murat Köylü, “Suriye, PYD/YPG Yapılanması ve Zeytin Dalı Harekâtı”, **ASSAM**, (11), 2018, s.84.

⁷² Bora Bayraktar, “Barış Pınarı Harekâtı’nın Sonuçları”, **Kriter Dergisi**, 4 (41), 2019.

⁷³ Doğan Şafak Polat, a.g.m. s. 87.

2011 yılında demokrasi ve insani yaşam hedefiyle yola çıkan Arap Baharı, Ortadoğu ve Kuzey Afrika devletlerinin otorite kaybetmesine ve söz konusu otoritenin bazı yerlerde terör örgütleri tarafından doldurulmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda Suriye'nin kuzeyinde yaşama tutunan PKK ile bölgesel bir tehdit olan IŞİD Türkiye'nin güvenlik stratejilerini derinden etkilemiştir. Tüm bu süreçte Suriye rejimi ile ters düşmesinden ötürü ABD ile ortaklık zemininde ilerleyen Türkiye, PYD konusunda 'stratejik ortağı' tarafından yalnız bırakılmıştır.

IŞİD ile mücadele kapsamında Türkiye'nin hassasiyetlerini göz ardı eden ABD, PKK'nın Suriye yapılanması olan PYD ve onun silahlı gücü YPG/SDG'yi sahadaki ortağı olarak belirlemiş ve bu kapsamda bölgedeki en temel ortağı olan İsrail merkezli stratejisini uygulamaya çalışmıştır. Bölgedeki ülkelerin kırılğan otoritelerinden faydalanılarak dış desteğe muhtaç bir Kürt Koridoru projesi ile hem İran'ın hem de Türkiye'nin hareket serbestliğini kısıtlama amacı güden ABD, Türkiye'nin uluslararası hukuk kapsamında gerçekleştirdiği meşru savunma harekâtları ile projesini yeniden gözden geçirmek zorunda kalmıştır.

95

Türkiye önceki yıllarda genellikle ABD merkezli olan dış politik çabalarını bölgesel güvenliğin sağlanmasına yöneltmiş ve bu kapsamda başarılı askeri operasyonlara imza atmıştır. Bunun yanında diplomasiyi iyi bir şekilde yürüterek, milli teknoloji hamlesiyle desteklediği askeri stratejiyi, istenmeyen olaylar ortaya çıkmadan zamanında müdahale edebilen ve ön alabilen bir güce kavuşturmuştur. Fırat'ın doğusunda güvenliğin sağlanmasına ve bölgenin terör unsurlarından arındırılması konusunda gösterdiği kararlı tavır ile dış politikada hiçbir devletin güdümünde hareket etmeyeceğini göstermiştir.

Türkiye Cumhuriyeti, gerçekleştirdiği başarılı askeri harekâtlar neticesinde Suriye sınırı hattında bir Barış Koridoru tesis etmiş ve Suriye'nin kuzeyi ile Türkiye'nin güneyini birleştirme hedefiyle hareket eden PKK-PYD işbirliği ürünü projeleri bertaraf etmeyi başarmıştır. Dolayısıyla Türkiye, *raison d'etat* temelinde icra ettiği Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı Harekâtları ile IŞİD'i de kapsamına alacak şekilde sınır ötesinde ve iç sınırlarında ortaya çıkması muhtemel terör tehlikesini ortadan kaldırmıştır. Ayrıca Suriye politikasında çok yönlü bir strateji izleyen Türkiye, Rusya ile enerji işbirliği ve S-400 savunma sistemleri konusunda mutabakata

varmıştır. Diğer taraftan ABD ile yürütülen diplomasi yoluyla F-35 savaş uçakları konusunda koordineli hareket etmeye çalışmaktadır. Sonuç olarak Türkiye Cumhuriyeti, iç ve dış güvenliğini sağlama konusunda milli teknoloji hamleleriyle güçlendirdiği askeri kapasitesini, başarılı diplomasi ve proaktif askeri stratejisiyle birleştirmeyi başarmıştır. Bu anlayış, bölgesel güvenliğin sağlanması noktasında kararlı adımların atılmasını kolaylaştırmış ve Türkiye Cumhuriyeti’ne dış politikada stratejik seviyede aldığı kararların uygulanmasında hareket serbestisi tanımıştır.

Kaynakça

Acar, Hasan Türkiye’de Güvenlik Politikalarının Dönüşümü ve Terörle Mücadele Kapsamında Zeytinalı Harekâtının Değerlendirilmesi, **JSGA “Uluslararası Güvenlik Kongresi” Bildiri Özet Kitapçığı**, 2019, s. 84-86.

Acun, Can ve Bünyamin Keskin, **PKK’nın Kuzey Suriye Örgütlenmesi: PYD-YPG**, İstanbul: SETA Yayınları, 2017.

Alan, Engin, **Terör-PKK 40 Yıllık İhanet**, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 2020.

Alptekin, Hüseyin, **Etnik Terör ve Terörle Mücadele Stratejileri**, İstanbul: SETA Yayınları, 2018.

Altundeğer, Nurettin ve M. Ertuğrul Yılmaz, “İç Savaşın Bölgesel İstikrarsızlığa: Suriye Krizinin Türkiye’ye Faturası”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:21, Sayı:1, 2016, 289-301.

Bayraktar, Bora, “Barış Pınarı Harekâtı’nın Sonuçları”, **Kriter Dergisi**, Yıl:4, Sayı:41, 2019.

Bingöl, Oktay, “Suriye’de Kürt Hareketi: PYD/YPG’nin PKK ve Bölgesel Kürt Dinamiği İle İlişkisi ve Türkiye’ye Etkileri”, **Merkez Strateji Enstitüsü**, No. 14, 2016, 1-22.

Caves, John, “Syrian Kurds and The Democratic Union Party (PYD)”, **Backgrounder**, 2012, 1- 15.

- Clawson, Patrick, **Syrian Kurds as a US ally: Cooperation and Complications**, Washington DC: The Washington Institute for Near East Policy, 2016.
- Coşkun, Vahap, “Çözüm Süreci: Dün, Bugün Yarın”, **Liberal Düşünce**, Cilt:19, Sayı:75, 2014, 7-18
- Çiçek, Cuma ve Vahap Coşkun, **Dolmabahçe’den Günümüze Çözüm Süreci: Başarısızlığı Anlamak ve Yeni Bir Yol Bulmak**, Ankara: Barış Vakfı Yayınları, 2016.
- Dedeoğlu, Beril, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, İstanbul: Yenyüzyıl Yayınları, 2014.
- Demir, Cenker Korhan. “Öğrenen Örgütler ve Terör Örgütleri Bağlamında PKK”, **Uluslararası İlişkiler**. Cilt:5, Sayı:19, (2008): 57-88.
- Demirel, Gözde, “Terör Örgütlerinin Kimlik İnşasında Etkisi: PYD-YPG ve Suriye’de Kürt Kimliği”, **Ulusa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, 2017, 25-41.
- Deniz, Can, **Devrimciliğimin Anatomisi ve Tanrımız Apo**, Ankara: Aksu Matbaası, 1996.
- DPI, **Turkey’s Kurdish Conflict: An Assessment of the Current Process**, London: Democratic Progress Institute, 2013.
- Erdem, Onur. 5 Soruda YPG’nin ABD ve Rusya ile İlişkisi, **BBC Türkçe**, 16 Mayıs 2017, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39937178>, 01.05.2020.
- Erol, Metin, **Batı Basınında Barış Pınarı Harekâtı**, İstanbul: SETA Yayınları, 2019.
- Federici, Vittoria, “The Rise of Rojava: Kurdish Autonomy in the Syrian Conflict”, **SAIS Review of International Affairs**, Vol: 35, No:2, 2015, 81-90.
- Fuller, Graham, **Yeni Türkiye Cumhuriyeti**, Çev. Mustafa Acar. Ankara: Eksi Kitaplar, 2017.
- Hamsici, Mahmut, “Fırat Kalkanı’nda En Zorlu Cephe: El Bab”, **BBC Türkçe**, 22 Aralık 2016, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38398785>, 04.05.2020.

International Crisis Group, “The PKK’s Fateful Choice in Northern Syria”, **Middle East Report**, No. 176, 2017, <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/eastern-mediterranean/syria/176-pkk-s-fateful-choice-northern-syria>, 02.05.2020.

İmset, İsmet, **PKK: Ayrılıkçı Şiddetin 20 Yılı (1973–1992)**, Ankara: Turkish Daily News Yayınları, 1993.

İşyar, Ömer G, “Suriye İç Savaşı’nda PYD’nin Aktörleşmesinin Başlıca Nedenleri”, **Bilge Strateji**, Cilt: 9, Sayı:16, 2017, 33-67.

Karabulut, Umut ve Engin Eryılmaz, “PKK Terör Örgütü ve Türkiye-Suriye İlişkilerine Etkileri (1991-2003)”. **Belgi Dergisi**, No. 11, 2016, 17-40.

Karagöz, Taha Hüseyin, “Barış Pınarı Harekâtı başarıyla tamamlandı, Soçi mutabakatı süreci işliyor- [Güncel Harita]”, 29 Ekim 2019, <https://www.yenisafak.com/dunya/baris-pinari-harekati-basariyla-tamamlandi-soci-mutabakati-sureci-isliyor--guncel-harita-3509801>, 03.05.2020.

Kardaş, İdris, “YPG’nin İnsan Hakları İhlalleri”, **Ekonomi ve Politika Araştırmaları Merkezi**, İstinye Üniversitesi, 15 Şubat 2018, <https://epam.istinye.edu.tr/uploads/ypgnin-insan-haklar%C4%B1-ihlalleri.pdf>, 02.05.2020.

Kerman, İbrahim ve Ertan Efeğil, “Terör Örgütü PKK/PYD’nin Suriye’de İzlediği İç Savaş Stratejisinin Değerlendirilmesi”, **Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi**, Hibrit Savaşlar Özel Sayısı, 2017, 162-198.

Köse, Talha, “Çözüm Sürecinin Yükseliş ve Düşüşü”, **Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi**, Cilt:4, Sayı:1, 2017, 13-40.

Köylü, Murat, “Suriye, PYD/YPG Yapılanması ve Zeytin Dalı Harekâtı”, **ASSAM**, Sayı:11, 2018, 70-86.

- Leezenberg, Michiel, “The Ambiguities of Democratic Autonomy: The Kurdish Movement in Turkey and Rojava”, **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol: 16, No: 4, 2016, 671-690.
- NTV Haber, “SON DAKİKA... Cumhurbaşkanı Erdoğan-ABD Başkan Yardımcısı Pence görüşmesi sona erdi”, 17.10.2019, <https://www.ntv.com.tr/dunya/bestepedeki-kritik-gorusme-sona-erdi,b9k9K3BMm0qGNA7PhgBuNw>, 03.05.2020.
- Orhan, Oytun, “Fırat Kalkanı Hedefler, Fırsatlar ve Riskler”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt 8, Sayı 77, 2016, 10-13.
- Örmeci, Ozan, “Barış Pınarı Harekâtı Başladı”, **Uluslararası Politika Akademisi**, 14.10.2019, <http://politikaakademisi.org/2019/10/10/baris-pinari-harekati-basladi/>, 03.05.2020.
- Özalp, Mustafa, “Türkiye’nin Suriye’ye Düzenlemiş Olduğu Fırat Kalkanı Operasyonu”, **Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 9, Sayı 18, 2018, 169-186.
- Özcan, Nihat Ali, **PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi**, Ankara: ASAM Yayınları, 1999.
- Özkan, Ersan ve Habib Özdemir, “Nitelikli Terör Örgüt Üyesi Kaynağı: KCK Siyaset Akademisi Örnek Olay Çalışması”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:11, No: 28, 2014, 49-60.
- Polat, Doğan Şafak, “Türkiye’nin Suriye’nin Kuzeyindeki Askerî Harekâtının Amaçları ve Sonuçları”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Cilt:16, Sayı:33, 2020, 53-96.
- Pusane, Özlem Kayhan, “Türkiye’nin Kürt Sorunu: Arap Baharı ile Değişen Yurtiçi ve Bölgesel Dinamikler”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt:11, Sayı: 41, 2014, 115-138.
- Salih, Cale, “Turkey, The Kurds And The Fight Against Islamic State”, **European Council on Foreign Relations**, No.141, 2015, 1-12.

- Sandıklı, Atilla ve Ali Semin, “Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye”, **Orta Doğu’da Değişim ve Türkiye** içinde, Ed. Atilla Sandıklı ve Erdem Kaya, İstanbul: BİLGESAM Yayınları, 2014.
- Sarı, Buğra ve Murat Tinas, **İnsanlığa ve Demokrasiye Terör Tehdidi: PKK Örneği**. Ankara: Polis Akademisi Yayınları, 2018.
- Semin, Ali, “Suriye Krizindeki İç Dinamikler: ÖSO-IŞİD-PYD Denklemi”, **BİLGESAM Analiz/Ortadoğu**, No:1234, 2016, 1-8.
- Serper, Emre, “Zeytindalı Harekâtı ve Terörle Mücadele”, **TASAM**, 25 Ocak 2018, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/50178/zeytindali_harekati_ve_terorle_mucadele, 02.05.2020.
- Soner, Bayram Ali ve Ömer Aslan ve Hakan Kıyıcı, **PKK’nın Bölgesel Terör Ağı Yapılanması**, Ankara: Polis Akademisi Yayınları, 2017.
- Suriye’nin Haritasal Görünümü, <http://www.suriyegundemi.com/2020/05/01/suriye-genel-durum-haritasi-01-05-2020/>, 01.05.2020.
- Şahin, Mehmet, “Rusya’nın Zeytin Dalı Harekâtına Yönelik Tutumu”, **TASAV Dış Politika Araştırmaları Merkezi**, No:12, 2017, 1-4.
- Şahin, Yakup ve İrdem, İbrahim “PYD-YPG: The PKK in Syria”, **Güvenlik Çalışmaları Dergisi**, Cilt: 19, No: 1, 2017, 21-45.
- Tayiz, Kurtuluş, “PKK’nın Çapraz İlişkileri”, **Lacivert Dergi**, (16) 2015, <http://www.lacivertdergi.com/gundem/makaleler/2015/09/02/pkknin-capraz-iliskileri>, 01.05.2020.
- T.C Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, **Zeytin Dalı Harekâtı’na Karşı Terör Örgütü Mensupları ve Yandaşları Tarafından Sosyal Medyada Yürütülen Dezenformasyon Faaliyetleri**, 2018, <http://nurnberg.bk.mfa.gov.tr/Content/assets/consulate/images/localCache/1/428736f7-5338-4e17-b696-bc0058718296.pdf>, 02.05.2020.

- Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı, “Zeytin Dalı Harekâtı”, 11 Mart 2018, <https://www.tsk.tr/Home/Detay/588>, 02.05.2020.
- Tejel, Jordi, **Syria’s Kurds: History, Politics and Society**, New York, Routledge, 2008.
- Ulutaş, Ufuk ve Burhanettin Duran, “Türkiye’nin DEAŞ’la Mücadelesinin Kritik Dönemeci: Fırat Kalkanı Harekâtı”, **Türk Dış Politikası Yıllığı**, 2016, 11-30.
- UPA, “Hibrit Savaş Bağlamında ABD’nin “Barış Pınarı Harekâtı” Karşısındaki Tutumu”, **Uluslararası Politika Akademisi**, 20.10.2019, <http://politikaakademisi.org/2019/10/20/hibrit-savas-baglaminda-abdnin-baris-pinari-harekati-karsisindaki-tutumu/>, 03.05.2020.
- White, Paul, **PKK: Dağlardan İnme**, Çev. Mustafa Topal, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.
- Yeltin, Hüseyin, “Türkiye’nin Suriye Krizine Karşı Güvenlik Arayışlarına Bir Örnek: Fırat Kalkanı Harekâtı”, **ECONDER**, Cilt: 2, Sayı: 2, 2018, 201-214.
- Yeşiltaş, Murat ve Merve Seren ve Necdet Özçelik, **Fırat Kalkanı Harekâtının İcrası, İstikrarın Tesisi ve Alınan Dersler**, Ankara: SETA Yayınları, 2017.
- Yetkin, Murat, **Kürt Kapanı**, İstanbul: Doğan Kitap, 2019.
- Yıldırım, Bilal, “Trump Dönemi ve Körfez Krizi Bağlamında Türkiye’nin Ortadoğu Politikası”, **ORMER Perspektif Serileri**, No: 20, 2017, 1-8.

SIRP MİLLİYETÇİLİĞİ FAY HATTINDA BOSNA-HERSEK SİYASETİNİN KRİZİ

*Sündüs ADAŞ
*Emrah KONURALP

Öz

1990'ların başında Avrupa kıtasının ortasında yaşanan büyük trajedinin sahnesi olan Bosna-Hersek toprakları, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin dağılmasıyla alevlenen Sırp milliyetçiliği için açık bir hedefe dönüşmüştür. Özellikle Müslüman Boşnakların büyük katliamlara tabi tutulmasıyla geç de olsa gerçekleşen uluslararası müdahale sonrasında masaya oturmak zorunda kalan Sırlar, güttükleri Sırp milliyetçiliğinden vazgeçmemiştir. Savaşın ardından, çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu Bosna-Hersek Federasyonu ve etnik açıdan türdeşleştirilmiş özerk Sırp Cumhuriyeti ile on kantondan meydana gelen Bosna-Hersek'te, Müslüman Boşnaklar, Ortodoks Sırlar ve Katolik Hırvatlar arasında etnik çizgilerle bölünmüş bir siyasal sistem kurulmuştur. Bu araştırmada, kurumsal düzlemdeki etnik bölünmüşlüğün Sırp milliyetçiliği özelinde Bosna-Hersek siyasetine etkileri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik, Yugoslavya, Sırp Cumhuriyeti, Bosna-Hersek.

CRISIS OF THE BOSNIA AND HERZEGOVINA POLITICS IN THE FAULT LINE OF SERBIAN NATIONALISM

Abstract

The lands of the great tragedy that took place in the middle of the European continent in the early 1990s, Bosnia and Herzegovina had turned into a clear target for Serbian nationalism, flared by the disintegration of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. The Serbs, who had to sit at the negotiation table, especially after the delayed international intervention with the massacres of Muslim Bosniaks, did not give up their Serbian nationalism. After the war, Bosnia and Herzegovina was structured as a country composed of the Federation of Bosnia and Herzegovina, mostly populated by Muslims, and an ethnically homogenized autonomous Serbian Republic and ten cantons. With this configuration, a political system was divided between Muslim Bosniaks, Orthodox Serbs and Catholic Croats with ethnic lines. In this study, the effects of ethnic division at the institutional level on Bosnia and Herzegovina politics in particular with Serbian nationalism were examined.

Keywords: Nationalism, Yugoslavia, Serbian Republic, Bosnia and Herzegovina.

* Yüksek Lisans Programı Öğrencisi, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, sundusadas@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5172-8147

* Dr. Öğretim Üyesi, İğdır Üniversitesi Yerel Yönetimler Bölümü, emrah.konuralp@metu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3667-8107

Giriş

Ortak geçmiş ve kültür etrafında siyasal olarak örgütlenmiş bir topluluk olan “ulus”un birliği, bir arada yaşama isteğiyle perçinlenir. Bu isteği bir itkiye dönüştüren bileşenlerin neler olduğu noktasında milliyetçilik ve etnisite kuramları üzerine çalışan sosyal bilimciler arasında derin yaklaşım farkları bulunmaktadır. Örneğin, Anthony D. Smith ulusların etnik toplulukların devamı olduğunu savunurken, Benedict Anderson, ulusun hayal edilmiş bir siyasal topluluk olduğunda ısrar eder.¹ Eric Hobsbawm ise ulusların tek bir ölçüt ya da ölçütler kümesi ile açıklanamayacağını altını çizerek üretilen ölçütlerin propagandif ve programatik amaçlarına gönderme yapar.² Dolayısıyla, ulus kavramını tek yönlü olarak tanımlamak, siyasal, kültürel ya da başka bir temelde tek bir boyuta indirgemek pek mümkün değildir.

İnsanlık tarihi için oldukça yeni bir kavram olan “milliyetçilik” üzerinde de genel bir görüş birliği söz konusu değildir. Ernest Geller, milliyetçiliği “politik birim ile ulusal birimin uyumlu olması gerektiğini savunan bir ilke” olarak tanımlar.³ Smith ise milliyetçiliğin bukalemunvari olduğunu ve rengini bağlamından aldığını söyleyerek onu ideolojik bir hareket olarak ele alır.⁴ Ulus olma ülküsünün halkı yönlendirmek için kullanılacağını savunan Hobsbawm ise milliyetçiliği bir toplumsal mühendislik yöntemi olarak görür.⁵

Milliyetçiliği ve ulusu ele alırken kullanılan kuramsal ve kavramsal çerçeveleri üç ana başlık altında sınıflandırmak mümkündür. Milliyetçiliğin eski çağlardan günümüze dek varlığını sürdüren bir olgu olduğunu söyleyen birinci yaklaşım, ‘ilkçilik’dir. İlçiler; ırksal, dilsel, dinsel, ülkesel ilksel bağların kimliğin oluşumundaki işlevine dikkat çekerken ikinci yaklaşım olan ‘durumsalcılık,’ kimliğin ilksel köklerinden ziyade bir topluluğun içinde bulunduğu koşulların ve kendi çıkarları doğrultusunda biçimlediğine gönderme yaparak milliyetçiliğin siyasal elitin amaçları doğrultusunda

---

¹ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, 9. baskı (İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2017); Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler**, 9. baskı (İstanbul: Metis Yayınları, 2017).

² Eric J. Hobsbawm, **1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit ve Gerçeklik**, 6. baskı (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017).

³ Ernest Gellner, **Uluslar ve Ulusçuluk** (İstanbul: İnsan Yayınları, 1992).

⁴ Smith, **Milli Kimlik**.

⁵ Hobsbawm, **1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit ve Gerçeklik**.

kullanılan bir araca dönüştüğünü savunur.⁶ İçsel veya dışsal baskıyla kimliğin de değişkenlik göstereceğini söyleyen üçüncü yaklaşım olan ‘inşacılık,’ ilkçiliğin ve durumsalcılığın harmanlandığı bir yaklaşımdır ve bu yaklaşım, gruplara kimliklerini biçimlendirme ve yeniden biçimlendirme kapasitesi atfeder.⁷ İnşacı yaklaşıma göre, kimlik doğanın bir ürünü değil, önce doğa tarafından verilen ama doğa tarafından bitirilmeyen olasılıkların işlenmesi ve damıtılmasını içeren süreçler yoluyla insanların eylem ve özdeşleştirmelerinin sonucudur.⁸

Balkan coğrafyası, tüm bu üç milliyetçilik yaklaşımı için son derecede zengin örnekler ve malzemeler içermektedir. Ancak bu zenginlik aynı zamanda milliyetçilik çalışmalarının hem çeşitliliğini hem de karmaşıklığını artırmaktadır. Tarihsel sürece baktığımızda bu çeşitlilik ve karmaşanın altyapısını oluşturan gelişmeleri çarpıcı biçimde görebilmekteyiz. Öyle ki, ‘Balkanlaşma’ terimi, küçültücü bir etikete dönüşerek, bir toprak parçasının küçük ve birbirine düşman birimlere bölünmesini anlatmak için kullanılagelmiştir.⁹ Bu çalışmada, söz konusu bölünmenin önemli etkenlerinden birisi olan Sırp milliyetçiliği özelinde çatışma sonrası dönemin Bosna-Hersek siyasetinde gözlemlenen fay hattı incelenecektir.

1. Balkanlar’da Sırp Milliyetçiliği ve Yugoslavya

Avrupa kıtasının güneydoğusunda bulunan ve Türklerce verilen adını bölgedeki sıra dağlardan alan bir yarımada olan Balkanlar¹⁰ Fransız Devrimi’nden sonra bölgede hızla yayılmaya başlayan milliyetçi hareketlerden önce ‘Rumeli’ olarak anılmaktaydı.¹¹ Osmanlılar, Rum (Roma) ülkesi anlamına gelen bu ifade ile Doğu

⁶ Michael Freeman, “Theories of Ethnicity Tribalism and Nationalism”, içinde **Ethnic Conflict, Tribal Politics: A Global Perspective**, ed. Kenneth Christie (Curzon Press, 1998); James McKay, “An Exploratory Synthesis of Primordial and Mobilizationist Approaches to Ethnic Phenomena,” **Ethnic and Racial Studies** 5, no. 4 (1982): 395–420, <https://doi.org/10.1080/01419870.1982.9993387>.

⁷ Stephen Ellicott Cornell and Douglas Hartmann, **Ethnicity and Race: Making Identities in a Changing World** (California: Pine Forge Press, 1998).

⁸ Gerd Baumann, **The Multicultural Riddle: Rethinking National, Ethnic, and Religious Identities** (New York: Routledge, 1999).

⁹ Norman Pound, “Balkans”, içinde **Academic American Encyclopedia** (Grolier Incorporated, 1994).

¹⁰ Maria Todorova, **Balkanlar’ı Tahayyül Etmek** (İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2003).

¹¹ Halil İnalçık, **Tanzimat ve Bulgar Meselesi** (İstanbul: Eren Yayıncılık, 1992).

Roma (Bizans) İmparatorluğu topraklarına ve bu topraklarda yaşayan halka gönderme yapmıştır.

Osmanlılar öncesindeki tüm Balkan devletleri de günümüz Balkanlarının biçimlenmesinde rol oynamıştır. Yunan kolonizasyonu, Büyük İskender dönemi, Roma ve Bizans İmparatorlukları, Balkanları biçimlendirmiş önemli tarihsel süreçlerdir. Bizans İmparatorluğu tarafından tanınmak isteyen diğer Balkan devletleri ülke içi sistemlerini Bizans'ı örnek alarak kurmuş ve Bizans İmparatorluğu'nun ayak izlerini takip etmiştir. Bizans İmparatorluğu'nun Osmanlı Devleti tarafından yıkılması ile Balkan coğrafyasının büyük bir kısmı Osmanlı yönetimine geçmiştir. Bilinen o ki, Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlarda kurduğu sistem milliyetçi fikirlerin doğumuna kadar ayakta kalabilmiştir. Milliyetçilik ateşinin yayılmasıyla Osmanlı *millet* sistemi çatlamaya başlamıştır.¹²

1789 Fransız Devrimi'nden önce Rumeli insanı kendini Sırp, Hırvat, Bulgar, Arnavut, Boşnak, Türk, Yunan ya da Makedon olarak değil, Müslüman, Ortodoks ya da Katolik olarak tanımlamaktaydı.¹³ Öte yandan rahatlıkla söyleyebiliriz ki, Balkan coğrafyasında hâkimiyet kuran her iki hanedan da –Osmanlılar ve Habsburglar– Balkan halklarına kendi kültürlerini dayatma çabasına girişmemiştir. Bu doğrultuda kendi benliklerini, mitlerini, marşların koruyan, kendi dilini konuşarak kendi inancını yaşayan Balkan halkları milliyetçilikle ayrıksı ulusal kimliklerini kolayca inşa etmeyi başarmıştır. Kötüleşen ekonomik durum da milliyetçiliğin yayılmasını tetiklemiştir. Dolayısıyla, milliyetçilik çağı öncesindeki ilksel kökler olan yerel dilsel farklar üzerine durumsal etkiler doğrultusunda ulusal kimliklerin inşa edilerek önde gelen elitler tarafından toplulukların mobilize edildiği bir süreç yaşanmıştır. Maria Todorova'ya göre dil ve din kimlikleri çerçevesinde belirginleşen 19. yüzyılın Balkan milliyetçiliklerinde özellikle dil, tüm ulusal önderler için en güçlü birleştirici çekirdek olarak görülmüş; merkezi ve seküler eğitim sistemi aracılığıyla bu birleşme yoğunluk kazanmış; din ise ulusal kimlik inşası sürecine en son katılmıştır.¹⁴ Canlanan ulusal

¹² Zeynel Abidin Kılınç, “Çokkültürlülük ve Millet Sistemi”, **Pesa International Journal of Social Studies** 3, sayı 2 (2017): 44–55.

¹³ Mark Mazower, **Bizans'ın çöküşünden günümüze Balkanlar**, 2. baskı (İstanbul: Alfa Yayınları, 2017).

¹⁴ Todorova, **Balkanlar'ı Tahayyül Etmek**.

bilinç ile hareketlenen halklar, soydaşları ile bağımsız bir devlet çatısı altında yaşamak için silahlı mücadeleye koyulmuştur.¹⁵ Ancak dilsel zemindeki bu inşa süreci, farklı dil gruplarının –Sırbistan’da Arnavutların, Romanya’da Macarların, Bulgaristan ve Yunanistan’da Türklerin– ulusal kimlikle bütünleşmesini engellemiştir. Diğer taraftan, Ortodoks topluluklar arasında dinsel cemaat tahayyülü ile ulus ‘hayali’ cemaati arasındaki bağdaşmazlık, ulus inşası sürecinde ayyuka çıkarken Müslümanlar ise dışlanmıştır.¹⁶

Savaşçı özellikleri ile bilinen Sırp isyan bayrağını ilk kaldıran etnik topluluk olmuştur. Bu topluluğun etno-ulusal belirleniminde Ortodoks inancı etrafında biçimlenen dinsel nitelik dikkat çekicidir.¹⁷ Bağımsızlıklarını kazanmak için 19. yüzyılın başında silaha sarılan Sırp, gerçekleştirdikleri isyanların sonucunda özerklik kazanıp durulsalar da soy farkına dayalı etnik milliyetçi bir ulus anlayışını benimseyerek ayrılık için çabalamaya devam etmiştir.¹⁸ Bir süre sonra tam özerklik statüsünü aşarak 1878’de bağımsızlık elde etmiş ve Birinci Dünya Savaşı ile de ülkelerine büyük ölçüde kavuşmuştur. Sırbistan yönetimi savaş boyunca tüm güney Slavları bir bayrak altında toplamayı arzulamış ve bu doğrultuda çalışmıştır.¹⁹ Öyle ki, ‘Güçlü Sırpılık, Güçlü Yugoslavya’ şiarıyla ‘Büyük Sırbistan’ ülküsü örtüşmüştür. Nitekim büyük devletlerin Güney Slavları birleştirecek bir devletin Balkanlardaki çatışmayı durduracağına olan inancı sonucu Aralık 1918’de Yugoslavya Krallığı olarak da bilinen Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ilan edilmiştir.²⁰ Bu devlet tarihte Güney Slavları birleştiren ilk devlettir. Devlet, yaşamını boğuştuğu tüm etnik milliyetçi sorunlara karşın İkinci Dünya Savaşı’na dek sürdürmeyi başarmıştır. Almanlar

¹⁵ Yelda Demirağ, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Yaşayan Azınlıkların Sosyal ve Ekonomik Durumları”, **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi: OTAM**, Sayı 13 (2002): 15–33.

¹⁶ Paschalis M. Kitromilides, “Imagined Communities and the Origins of the National Question in the Balkans”, **European History Quarterly** 19, sayı 2 (1989): 149–92.

¹⁷ Siniša Malešević, “‘Divine Ethnies’ and ‘Sacred Nations’: Anthony D. Smith And The Neo-Durkhemian Theory Of Nationalism,” **Nationalism and Ethnic Politics** 10, no. 4 (2015): 577.

¹⁸ Alexander J. Motyl, **Encyclopedia of Nationalism**, 2. baskı (San Diego: Academic Press, 2001).

¹⁹ Alex Dragnich, **The First Yugoslavia: Search for a viable political system** (Stanford, CA: Hoover Press, 1983).

²⁰ Tanıl Bora, **Bölgeler, Sorunlar; Yugoslavya Milliyetçiliğinin provakasyonu**, 2. baskı (İstanbul: Birikim Yayınları, 1995).

tarafından işgal edilen Yugoslavya Krallığı her ne kadar etnik bölünmeler yaşasa da işgale karşı direnmiştir.

Aslında İkinci Dünya Savaşı, Yugoslavya için hem iç hem de dış savaş niteliği taşımaktadır. Sırp, Hırvatlar, Slovenler, Boşnaklar, rejim karşıtları ve rejim destekçileri, kısaca tüm halklar, birbirine karşı konumda olmuştur. Süreç sonunda Hırvat asıllı Josip Broz Tito liderliği ele almış ve altı cumhuriyetten oluşan bir sosyalist federasyon kurulmuştur.²¹ Bu federasyonu oluşturan tüm cumhuriyetler farklı etnik topluluklardan oluşuyordu ve birbirlerine dair olumsuz savaş anlarına sahip bu etnik topluluklar arasındaki denge her zaman pamuk ipliğine bağlıydı.

Öte yandan mozaik bir arada tutan Tito'nun ölümü ile ülkede dengeler tam anlamıyla alt üst oldu. Tito sonrası milliyetçi şiddetin tırmandığı bir dönem olarak görmekteyiz. Bu dönemde, halk üzerindeki baskı giderek artırılmış ve özgürlükler kısıtlanmıştır. Özellikle Sırp milliyetçiler, özerk olan Kosova üzerindeki baskıları artırmıştır.

107

Ekonomik açıdan cumhuriyetler arası makasın da giderek açılması, bağımsızlık fikirlerini güçlendirmiş ve ayaklanmalar başlamıştır. Ardı ardına gelen bağımsızlık ilanları iç savaşları beraberinde getirmiştir. Çokuluslu sosyalist federasyonun dağılması ve bağımsız ulus-devletlere dönüşmesiyle ortaya çıkan silahlı çatışmalar 'ulusal sorun'un (yani, ulusal veya etnik bir grubun kendi içinde birden çok etnik grup içeren bir devletle ilişkisi) uluslararası politika, hukuk ve kuram üzerine tartışmaların gündemine yeniden gelmesine neden olmuştur.

Yugoslavya'nın yaratılması ve sürdürülmesi, ülkenin en büyük iki ulusal grubu olan Ortodoks Sırp ve Katolik Hırvatların karşılıklı bağımlılığına bağlıydı. Bu halklar, kendi ulusal devletlerinin sınırlarını 'tahayyül' ederken bir örtüşme ve çakışma sorunuyla karşılaştı. Çünkü Slovenya hariç, eski Yugoslavya'yı oluşturan diğer ulusal grupların hiçbiri federasyon içinde açıkça tanımlanmış etnik sınırlar içinde yaşamıyordu. Çok sayıda Yugoslav halkı, diğerinin 'ulusal' bölgelerinden birinde yaşıyordu. Bosna-Hersek, Yugoslavya'nın barışçıl bir şekilde dağılması için en büyük

²¹ Aleksa Djilas, "Tito's Last Secret: How Did He Keep the Yugoslavs Together?", *Foreign Affairs* 74, sayı 4 (1995): 116-22.

zorluğu oluşturdu çünkü hem Sırp lar hem de Hırvatlar bu topraklarda büyük nüfusa sahipti ve hem Sırbistan hem de Hırvatistan, bu topraklarda tarihi iddiaları savunuyordu.

Yugoslavya'nın kuruluşundan itibaren iki rakip milliyetçi politika ülkenin siyasi geleceği konusundaki tartışmalarda belirleyici olma mücadelesinin içine girmişti. Birisi, bağımsız bir devlet için çabalayan Hırvat ayrılıkçılığı ve diğeri de egemenliği altında ortak Yugoslav devletini korumaya çalışan Sırp merkezîyetçiliğidir. Hırvat milliyetçiliği ayrılıkçı ve muhalifken Sırp milliyetçiliğinin tonu doğrudan Sırp yönetimi ile merkezi hükümet kurumlarının hâkim olduğu katı bir federalizm arasında değişkenlik göstermiştir. Yetkilerin merkezden ulusal birimlere devrinden yana olan Hırvat politikası, Sloven, Makedon, Arnavut ve Bosnalı Müslüman ulusların desteğini kazanmıştı.

Bu iki rakip milliyetçi politikanın belirleyici dinamiği, Sırp milliyetçiliğinin tarihsel gelişim süreci olmuştur. Şöyle ki, Sırp dilbilimci Vuk Stefanović Karadžić ve Sırp siyasetçi Ilija Garašanin, Sırp milliyetçiliğinin kurucu babaları olarak kabul edilirler ve Karadžić, dini bağılıkları veya coğrafi kökenleri ne olursa olsun, Sırp-Hırvat dillerinin temelini oluşturan Ştokavian lehçesini konuşan tüm toplulukları içeren kapsayıcı bir dilsel Sırpılık tanımı yaparken Garašanin de Balkanlardaki tüm Sırp ları aynı sınırlar içinde toplayan Büyük Sırbistan ülküsünü savunmuştur.²² Dolayısıyla, Sırbistan'ın 1878'de bağımsız bir devlet olarak tanınmasından sonra, Sırp hükümeti, Habsburg hanedanı tarafından yönetilen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndaki – Ortodoks olsun ya da olmasın– Ştokavian lehçesini konuşan insanları işgal altında yaşayan Güney Slav halkları olarak görüyordu.²³ Bu da Sırbistan ve Avusturya-Macaristan arasında 19. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın başlarına kadar artan düşmanlığa neden olmuş; ağır zayıyata rağmen Sırbistan, müttefiklerinin Almanya ve Avusturya-Macaristan'a karşı Birinci Dünya Savaşı'nda nihai zaferinden yararlanarak Yugoslav milliyetçiliği doğrultusunda topraklarını genişletmiştir. Böylece etnik Sırp

²² Motyl, *Encyclopedia of Nationalism*.

²³ Ivo Banac, "Sırbistan'da Milliyetçilik", içinde *Yeni Balkanlar Eski Sorunlar*, ed. Kemali Şaybaşlı ve Özcan Gencer (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1997).

milliyetçiliği, merkezîyetçi ve ülkesel bir Yugoslav milliyetçiliği söylemine evrilerek yine dönemseller koşullar gereği, Sırplıkla Yugoslavlığı örtüştürmeye çalışmıştır. Gellner'in deyimiyle, politik birim olan Yugoslav devleti ile Yugoslav ulusal kimliğini çakıştırma amacı, otantik Sırp kimliğinin önüne geçmiştir. Diğer bir ifadeyle, içsel ve dışsal baskıyla ulusal kimlik yeniden inşa edilmek durumunda kalmıştır.

Diğer taraftan, ülkesel Yugoslav milliyetçiliğinin çökmesi ve Yugoslavya'nın şiddetli dağılışı, bu tür çok uluslu devletlerin kurucu unsurları, kendi yollarını belirleyerek takip etmeye karar verdiğinde uluslararası toplumun kaostan ve kitlesel kıyımdan kaçınmak için herhangi bir katı yasal ilkeye, yönergelere veya yerleşik mekanizmalara sahip olmadığını göstermişti. Nitekim bu süreçte şovenist liderlerin milliyetçiliği kanla körüklemesi sonucu binlerce insan hayatını kaybetmiş, binlercesi mülteci konumuna düşmüştür. Sırp güçlerinin, Srebrenica'da giriştiği soykırımın ardından uluslararası güçler olaya geç de olsa müdahil olmuş ve savaşı sonlandırmıştır.

2. Bosna-Hersek'te Etnik Milliyetçiliğin Kurumsallaşması

109

1992-1995'teki savaş ve müteakip uluslararası topluluğun Bosna-Hersek üzerindeki korumasının parti manzarası üzerinde büyük etkisi olmuştur. Üç etnik grup savaş öncesi hedeflerini değiştirmemiştir: Sırp lar hâlâ bağımsızlık ya da Sırbistan tarafından ilhak etmeyi beklerken; Boşnaklar üniter bir devlete sahip olmayı istemekte; Hırvatlar ise ülke içinde bir entiteye sahip olmak için mücadele vermektedir. Bu tabloda, milliyetçiliğe dayanan siyasi partiler bu yüzden halk desteğini korumaktadır.²⁴ Diğer bir ifadeyle, Bosna'da savaşın sonlanması, milliyetçi ideolojilerin sonunu getirmemiştir. Öyle ki, oldukça heterojen bir yapıya sahip olan Bosna-Hersek siyasetinde özellikle Sırp milliyetçiliğinin etkisi yoğun olarak hissedilmektedir.

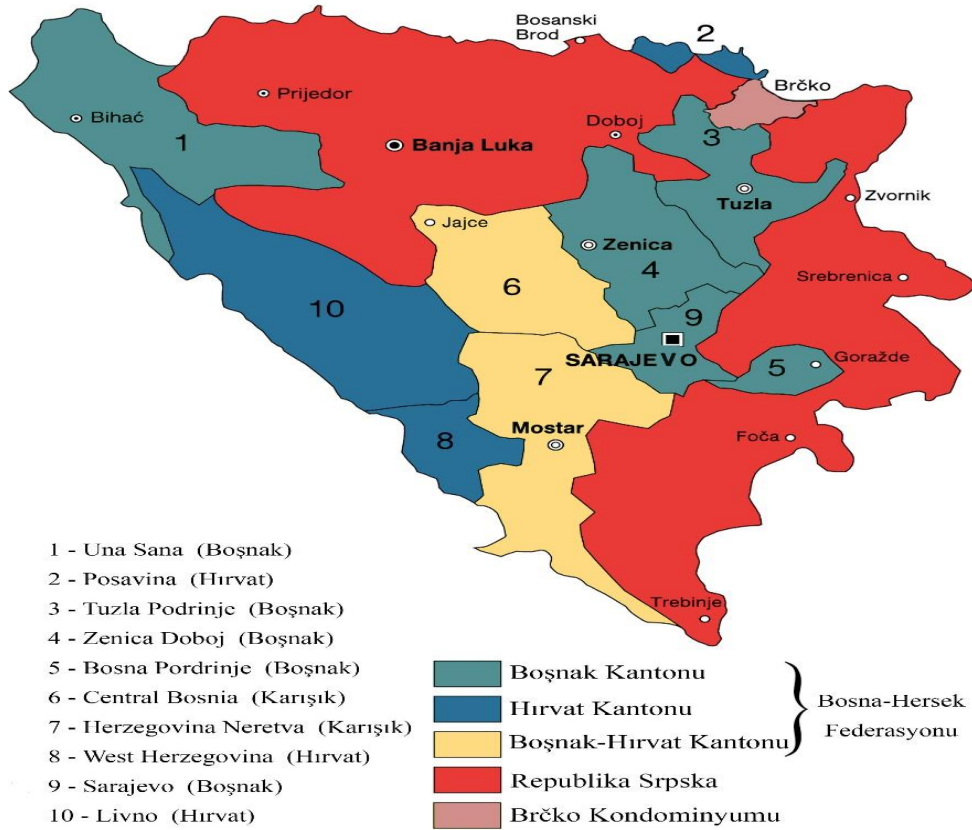
Yaklaşık üç buçuk yıl süren kanlı Bosna Savaşı sonunda imzalanan Dayton Barış Anlaşması'nın Bosna-Hersek Anayasası niteliğindeki Ek 4'ün 1. maddesi Bosna-Hersek'i, Federasyon ve Sırp Cumhuriyeti (*Republika Srpska*) biçiminde iki entiteden (devletçik) oluşan bir devlet olarak tanımlamaktadır.²⁵ 1999 yılında da uluslararası tahkim sonucunda Brčko'da Avrupa Birliği (AB) tarafından atanan Bosna-Hersek

²⁴ Věra Stojarová, "Introduction", içinde **Party Politics in the Western Balkans**, ed. Věra Stojarová ve Peter Emerson (New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2010), 1.

²⁵ OSCE, "Dayton Peace Agreement", **Resources**, 1995, <https://www.osce.org/bih/126173>.

Yüksek Temsilcisi tarafından çoklu etnik yapıya sahip özek bir bölge oluşturularak 2009 anayasa değişikliğiyle de resmen kondominyum statüsünde olan fiili bir üçüncü devletçik kurulmuştur.²⁶ Ayrıca Federasyon arazisi her biri kendi hükümetine sahip 10 kantona bölünmüştür (Harita 1).²⁷ Dolayısıyla, Sırp Cumhuriyeti, Federasyon'a kıyasla merkezîyetçi bir yönetsel yapıya sahipken Federasyon'da ademi merkezîyetçilik benimsenmiştir ve ülkede onu kanton, biri Sırp Cumhuriyeti ve diğeri Brčko olmak üzere 12 yerel yönetim tipi bulunmaktadır.²⁸

Harita 1. Bosna-Hersek'in Yönetsel Bileşenleri

²⁶ Official Gazette of Bosnia and Herzegovina, "Amendment I to the Constitution of Bosnia and Herzegovina" (2009), OHR, <http://www.ohr.int/ohr-dept/legal/laws-of-bih/pdf/001-Constitutions/BH/BH-Amendment-I-to-BH-Constitution-25-09.pdf>.

²⁷ Cemile Halilović Tekin, *Bosna-Hersek Devleti 1991-1992*, 3. baskı (Konya: Çizgi Yayınevi, 2012).

²⁸ Florian Bieber, "Local Institutional Engineering: A Tale of Two Cities, Mostar and Brčko", *International Peacekeeping* 12, sayı 3 (2006): 420-33.

Bosna-Hersek'te, devletin başında Boşnak, Sırp ve Hırvat olmak üzere her üç etnik grup tarafından ayrı ayrı seçilen üçlü bir başkanlık konseyi bulunmaktadır. Bu kolektif başkanlık, oydaşma ile karar almaktadır. Devlet düzeyindeki diğer kurumlarda da etnik kotalar vardır ve üç etnik grubun eşitliği göz önünde bulundurulmaktadır. Devletin ve yürütme erkinin başı olan başkanlık konseyi başkanlığı, sekiz ayda bir ülkedeki üç toplumun temsilcileri arasında el değiştirmektedir.²⁹ Devlet düzeyindeki federal yürütme organı olan Bosna-Hersek Bakanlar Konseyi Başkanı, Başkanlık Konseyi tarafından aday gösterilir ve Temsilciler Meclisi tarafından onaylanır. Bakanlar Konseyi Başkanı, bir nevi başbakanıdır ve bakanları belirler. Devlet düzeyindeki hükümet, başta dış politika, ulusal savunma, dış ticaret, gümrük ve para politikasından sorumludur. Ayrıca, her iki entitenin de bir başbakanı ve 16 bakanlığı vardır.

Devlet düzeyindeki yasama organı, 28'i Federasyon, 14'ü Sırp Cumhuriyeti'nde seçilen toplam 42 üyeli Temsilciler Meclisi (TM) ve her bir kurucu etnistenin 5'er temsilcisinden oluşan 15 üyeli Bosna-Hersek Halklar Meclisi (HM) şeklinde çift meclisli bir yapıya sahip Bosna-Hersek Parlamenterler Meclisi'dir (BHPM). Ayrıca her iki entitede iki meclisli, kantonlarda tek meclisli yasama organı bulunmaktadır. Entite meclisleri sağlık, eğitim, tarım, kültür, işgücü ve iç güvenlik gibi konularda yetkilidir.

Çok katmanlı bu yapı, ortak bir karar almanın önündeki büyük setlerden biridir. Ülkenin ilerlemesi, bu bölünmüşlüğün sonucu olarak oldukça yavaş seyretmektedir. Dahası, bu karmaşık yönetim yapısının yüksek maliyetinin ülke gayrisafi yurtiçi hasılasının yüzde 50'sine denk olduğu tahmin edilmektedir.³⁰

Son nüfus sayımı verilerine göre, yaklaşık 3,5 milyonluk bir nüfusa sahip olan Bosna-Hersek'in yüzde 50'si Bosnalı Müslüman, yüzde 30'u Ortodoks Sırp ve yaklaşık yüzde 15'i Katolik Hırvat'tır.³¹ 2013 yılında gerçekleştirilen bu sayımın sonuçları 2016 yılına gelindiğinde dahi tam olarak açıklanamamıştır. Bunun nedeni milliyetçi

²⁹ Muhammed Mehdi Garip, "Dayton Anlaşması ve Sonrası" (İstanbul, 2017), 5.

³⁰ World Bank Group, "Bosnia and Herzegovina Partnership: Country Program Snapshot" (Sarajevo, 2015), 5, <https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/BH-Snapshot.pdf>.

³¹ Bosnahersek.ba, "Bosna Hersek'te nüfus sayısı 3.531.159", **Bosnahersek.ba**, 2016, <https://www.bosnahersek.ba/bosna-hersekte-nufus-sayisi-3-531-159/>.

tepkilerden kaçınılmasıdır. Nitekim sonuçların duyurulmasının ardından tepkiler yükselmiş, Bosnalı Sırp liderler nüfus sayımının baskı altında gerçekleştirildiğini savunmuştur.³² Cumhuriyette üç etnik grup da kendi dillerini konuşmayı sürdürmektedir. Bosnalı Sırp ve Hırvatların büyük bir kısmı, Hırvatistan ve Sırbistan pasaportuna da sahiptir. Bu durum her iki ülkenin Bosna-Hersek'te gerçekleşen olaylara müdahale etme ihtimalini yükselten bir etmendir.

Devlet, kurulduğu tarihten bu yana tesis edilen barışın ve güvenliğin devamı için çaba göstermektedir. Bu noktada özellikle vurgulanması gereken konu, dış desteğin Bosna-Hersek'in toprak bütünlüğünün güvencesi olması ve bu desteğin zayıflaması durumunda ülke bütünlüğünün sürdürülmesinin olasılık dışı olmasıdır.³³ Nitekim ülkede milliyetçilik gerilimi her zaman hissedilmektedir. Bunun nedenlerinden biri ülkedeki bölünmüşlüktür. Gerek yönetimde gerek eğitim sisteminde etnik bölünmüşlük barizdir. Geçmişin izleri aşılammış ve beklenen yüzleşme sağlanamamıştır. Halkların birbirlerine olan güveni tesis edilememiş, savaş suçluları adil bir şekilde cezalandırılmamış, savaşın ardından çözülmesi gereken sorunlar çözülememiştir. Öte yandan milliyetçi parti liderleri ve dini liderler bu durumu kullanmakta ve teşvik etmektedir.³⁴ Sonuç olarak, idari çok katmanlılığın yarattığı karmaşıklık ve etnik bölünmüşlük hâli, Bosna-Hersek'te normalleşmenin önündeki iki temel sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Bu durum zaman zaman milliyetçi sokak gösterilerinin artmasına sebep olmaktadır. Halk tabanında siyasi yönetimin başarısızlığı memnuniyetsizliği artırmıştır.³⁵

Bosna'da Sırp milliyetçiliğinin merkezi konumunda olan Sırp Cumhuriyeti, ilan edildiği tarihten bu zamana yaşanan gelişmeler sonucu demografik olarak türdeşleşmiştir. Bölge nüfusunun yaklaşık yüzde 90'ı Sırp'tır. Bu oran etnik bakımdan

³² Bosnahersek.ba, "Bosnalı Sırp Liderlerden Nüfus Sayımı Tepkisi", **Bosnahersek.ba**, 2016, <http://www.bosnahersek.ba/bosnali-sirp-liderlerden-nufus-sayimi-tepkisi/>.

³³ Timothy Less, "Bosnia's 'Second Collapse' is Starting to Look Inevitable", **BalkanInsight**, 2020, <https://balkaninsight.com/2020/02/28/bosnias-second-collapse-is-starting-to-look-inevitable/>.

³⁴ Harun Semercioğlu, "Bosna-Hersek'te Yaşanan Boşnak-Sırp Çatışmasının Analizi", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi** 16, sayı 63 (2017): 1339–60.

³⁵ Mehmet Uğur Ekinci, "Bosna-Hersek Siyasetini Anlama Kılavuzu", **SETA Yayınları**, c. 42 (İstanbul: Seta Yayınları, 2014).

daha heterojen olan Bosna-Hersek Federasyonu ile karşılaştırıldığında, Sırp Cumhuriyeti'nde tek bir etnik grubun hegemonyası altında daha merkezi bir siyasi ve idari yapının oluşmasına yol açmıştır.³⁶ Bu durum bölgedeki Sırların, ortak bir vatandaşlık bilinci kazanmalarını engellemiş aksine milliyetçi bir ideoloji gütmelerine yardımcı olmuştur. Kendi başına bir yapı gibi davranan ve ülkedeki diğer etnik gruplara ve sorunlara yeterince dâhil olmayan Cumhuriyet, neredeyse Bosna-Hersek'te yaşayan Sırp nüfusunun tamamını barındırır.

Bilindiği üzere bölgede milliyetçi popülizm oldukça etkilidir. Yönetime gelen siyasi partiler halkın nabzı ve kendi istekleri doğrultusunda milliyetçilik kartını etkin biçimde kullanmaktadır. Sırlar, Bosna-Hersek'in uzun vadede ayakta kalamayacağını ve Sırp Cumhuriyeti'nin, Sırbistan'la birleşme idealini gündeme getirmektedir. Ayrıca Sırbistan'ın AB ile tam üyelik müzakereleri yürütmesi de Bosnalı Sırları motive etmektedir. AB üyeliği için çaba gösteren Sırbistan, genel anlamda Sırp Cumhuriyeti'nden gelen bu taleplere ve çağrılara karşı şimdilik sessiz kalmaktadır. Fakat Rusya'nın zaman zaman Sırp Cumhuriyeti'ne arka çıktığını görmekteyiz. Çizilen bu tabloda, Bosna-Hersek siyasetinin milliyetçilikten özellikle Sırp milliyetçiliğinden muzdarip olduğu çok açıktır.

Savaş sonrası, barışın tesisi için gerçekleşen seçimlere Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) gözlemcilik yapmıştır. Seçimler AGİT'in gözetiminde 1996'dan 2000'e kadar başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. 1996 yılında gerçekleştirilen ilk seçimlerde beklenildiği üzere milliyetçi partiler büyük başarı sağlamıştır. Fakat milliyetçi partilerin gücü sadece ilk yıllarda etkisini göstermekle kalmamış, her dönem etkisini korumuştur. Bilinen o ki, milliyetçi partilerin iktidara gelmesi güçlü bir siyasal sistemi engellemiştir. 3 Ekim 2010 Seçimlerinde devlet seviyesinde hükümetin kurulamamasını, savaştan bu yana yaşanan en büyük kriz olarak adlandırabilir ve bu duruma örnek gösterebiliriz.

Seçim vaatlerinin anahtar kelimesi milliyetçilik olmuştur. Öyle ki, Sırp lider Milorad Dodik, seçilmesi halinde Sırp Cumhuriyeti'ne bağımsızlık garantisi vermiştir. Batı medyası tarafından sık sık gündeme getirilen Dodik, Sırbistan tarafından da

---

³⁶ İkinci.

desteklenmiştir. Sert geçen kampanya sürecinin ardından gerçekleştirilen seçime, seçmenlerin yaklaşık yüzde 54'ü katılım sağlamıştır. Hükümetin kurulamaması sonucu yaşanan iktidar boşluğunda Hırvatlar özerk bir yapıya kavuşma isteklerini dillendirirken, Sırp Cumhuriyeti ayrılık ideallerini daha yüksek sesle duyurmuş ve ülke tam anlamıyla çıkmaza sürüklenmiştir. Dodik'in, Bosna-Hersek'te devlet seviyesindeki mahkeme ve savcılıkların otonom yapılara devredilmesini öngören referandum kararını duyurması sonrası kurulması beklenen hükümet ile ilgili sorunlar giderek büyümüştür. Krizin yükselişini fark eden uluslararası toplumun tepkileri üzerine referandumdan vazgeçilmiştir.³⁷ Hükümet, tarafların defalarca toplanmasına rağmen yaklaşık 16 ay kurulamamıştır.

Bağımsızlığın ilan edildiği 1992'den bu yana Bosna-Hersek siyaseti hep etnisite üzerine kurulmuştur ve çoğu parti etnik grupları temsil etmektedir. Kurulan sistemde tek bir partinin güçlü bir şekilde iktidara gelmesi de imkânsıza yakındır. Seçim sonucu 10 parti federasyon meclisinde koltuk sahibi olmaya hak kazanmıştır. Sırp Cumhuriyeti'nde ise beklendiği üzere Sırp milliyetçisi partiler mecliste büyük çoğunluğu kazanmıştır. Seçim sonrası gerçekleştirilen uzun görüşmelerde etnik gruplar buldukları konumdan fazlasını talep etmiştir.

Bilindiği üzere ülkede hükümetin kurulması için de Boşnak, Sırp ve Hırvat grupların ortak karara imza atması gerekmektedir. Seçimlerden yaklaşık 16 ay sonra, seçimlerde başarılı olan 6 parti koalisyon konusunda anlaşmış ve hükümet kurulmuştur.³⁸ Fakat anlaşmazlıklar gelecek seçimlerde de kendini göstermiştir. 2014 yılında gerçekleştirilen seçimde hükümet yaklaşık 5 buçuk ay kurulamamıştır. Sadece kimin hangi bakanlığı alacağını değil, hangi partinin hangi kamu firmasının yönetimini alacağını da masaya yatırıldığı koalisyon görüşmelerinin uzun sürmesi, başta ekonomik olmak üzere birçok açıdan ülkeyi ve halkı olumsuz etkilemektedir. Bazı siyasi partilerin, sırasıyla önce kanton ve entitelerde, ardından devlet düzeyinde

³⁷ Milliyet, "Bosnalı Sırlar Referandum Kararını Geri Çekti", **Milliyet**, 03 Haziran 2011.

³⁸ Mirsad Karic, "Bosnian General Elections of 2010 and the Postelection Crisis", **Bilge Strateji** 4, sayı 6 (2012): 4.

hükümet kurulması şartını koşması da hali hazırda dünyanın en karmaşık siyasi yapılarından birine sahip Bosna-Hersek'te işleri daha da zorlaştırmaktadır.³⁹

2018 tarihinde gerçekleştirilen son genel seçimlerde yeniden aynı tablo ile karşılaşmıştır. Seçimlerden 10 ay sonra AB'nin Bosna misyonunun kolaylaştırıcılık rolü oynadığı görüşmeler sonunda liderler ancak uzlaşa sağlamıştır. Bosna-Hersek'in karmaşık hükümet yapısı Boşnak, Sırp ve Hırvat kotalar içermekte ve her gruba ana konularda bloke etme imkânı tanınmaktadır. Bosnalı Sırp lar ülkenin NATO (*North Atlantic Treaty Organization*) üyeliğini desteklemezken, Bosna'nın tarafsız kalması gerektiğini savunmaktadır fakat imzalanan koalisyon anlaşmasına göre üç lider Bosna-Hersek'in gelecekte NATO üyeliğiyle ilgili bir önyargı içeren karar olmadan NATO ile ilişkilerin geliştirilmesi konusunda uzlaşmıştır.⁴⁰ Her ne kadar hükümeti kurma konusunda uzlaşa sağlanmış olsa da gerginlikler devam etmekte, kamuoyunda daima farklı savaş planları dolaşmakta ve olası senaryolar gözden geçirilmektedir.

115

6-7 Şubat 2020 tarihinde, Bosna Hersek Anayasa Mahkemesinin ülkedeki iki entiteden biri olan Sırp Cumhuriyeti'ndeki kamu malı tarım arazilerinin entitenin değil de devletin yetkisinde olduğu kararına Bosnalı Sırp ların verdiği tepki nedeniyle siyasi tansiyon yükselmiştir. Sırp lar önce mahkemenin yapısını daha sonra da anayasal düzeni hedef almıştır. Dokuz üyesi bulunan Bosna-Hersek anayasa mahkemesinin üç üyesi yabancıdır. Sırp Cumhuriyeti yabancı hakimlerin görevlerinin son bulması adına çağrıda bulunmuştur. Bosna-Hersek devlet başkanlığının Sırp üyesi olan Dodik karar alma mekanizmalarını bloke etmeye karar vermiş ve 17 Şubat 2020 tarihli Sırp Cumhuriyeti Meclis konuşmasında, 'elveda Bosna-Hersek, Sırp Cumhuriyeti ayrılıyor' diyerek halk arasında infial yaratmayı başarmıştır.⁴¹ Destek almak için Sırbistan ziyareti gerçekleştiren Dodik burada da referandum kararını yinelemiştir. Sırbistan Cumhurbaşkanı Vucic'in referandum söylemi karşısında tepkisiz kalması Bosna-Hersek'te Hırvat ve Boşnak kesimlerin tepkisini çekmiştir. Verdiği demeçlerde

³⁹ Bahtiyar Küçük, "Bosna-Hersek'te neden 10 aydır hükümet kurulamıyor?", **Euronews**, 2019, <https://tr.euronews.com/2019/08/21/bosna-hersekte-neden-hukümet-kurulamıyor>.

⁴⁰ Servet Yanaltma, "Bosna-Hersek'te seçimden 10 ay sonra hükümet kurulması için anlaşma sağlandı", **Euronews**, 2019, <https://tr.euronews.com/2019/08/05/bosna-hersekte-secimden-10-ay-sonra-hukümet-kurulmasi-icin-anlasma-saglandi>.

⁴¹ SarajevoTimes, "Member of the Presidency of Bosnia-Herzegovina Milorad Dodik: 'Goodbye BiH, welcome RS-exit'", **SarajevoTimes**, 2020, <https://www.sarajevotimes.com/member-of-the-presidency-of-bosnia-herzegovina-milorad-dodik-goodbye-bih-welcome-rs-exit/>.

sorunun Bosna-Hersek’in yok olması ile çözüleceğinin altını çizen Dodik, milliyetçi düşünceleri körükleyerek, halkın ayrışması için önderlik etmektedir.⁴² Öyle ki, oy gayesi ile çizgisini tam anlamıyla ayrılıkçı ve milliyetçi bir eksene taşıyan Sırp lider yaklaşık 10 yıldır ülkede yaşanan krizlerin mimarı olmuştur. 2016 yılında gerçekleştirdiği referandum ile 9 Ocak gününü Sırp Cumhuriyeti günü ilan etmiştir ve Anayasa Mahkemesi’nin olumsuz kararına rağmen bugün, entitede törenlerle kutlanmaktadır. Öte yandan 2019 yılında aldığı yedek polis birliği kararı ile milliyetçiliği körüklemiş ve endişeleri arttırmıştır. Bosna-Hersek Federasyonu’nun da benzer bir karar alması ile gerilim tırmanmıştır. Uluslararası toplumun baskısı ile her iki taraf da bu karardan vazgeçilmiştir. Son krizin ardından uzun bir meclis oturumu ile Sırp Cumhuriyeti sekiz maddelik bir kararnameye imza atmıştır. Metinde devlet düzeyinde karar alınmasının Sırp yetkililerce bloke edilmesi, Dayton Barış Anlaşması’nın orijinaline dönülmesi, Anayasa Mahkemesi’ndeki yabancı hâkimlerin görevlerine son verilmesi için meclise teklif sunulması, Bosna Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti entiteleri arasındaki sınırların netleştirilmesi, Anayasa Mahkemesi’nin son kararıyla Dayton Barış Anlaşması’nı ve Anayasayı çiğnediği, hiçbir Sırp Cumhuriyeti kurumunun Dayton’a aykırı kararları uygulamaması gibi maddeler yer almaktadır.⁴³ Ülkede tansiyon giderek yükselmektedir. İlkçi yaklaşımın yoğun olarak izlerini taşıyan Sırp milliyetçiliği, bağımsızlık için etnik ve ayrıştırıcı bir ulus anlayışı gütmekte ve Sırpılık dışında bir ulusal aidiyet kabul etmemektedir.

Görüldüğü üzere Sırp milliyetçiliği Bosna-Hersek siyasetinin her veçhesinde kendisini hissettirmektedir. Her daim sahnede olan bu milliyetçilik ülkeyi şekillendirmeye devam edecektir. Milliyetçiliğin bütünleştirici bir ulusal yapı kurmak dışında etnik zeminde bir ‘yeniden kabileselleşme’ gerilimini de barındırdığı söylenebilir.⁴⁴ Bosna-

⁴² Kayhan Gül, “Sırp lider Dodik, ayrılıkçı söylemleriyle Bosna Hersek’teki krizlerin mimarı oldu”, **Anadolu Ajansı**, 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/sirp-lider-dodik-ayrilikli-soylemleriyle-bosna-hersekteki-krizlerin-mimari-oldu/1744078>.

⁴³ Kayhan Gül, “Bosna-Hersek Anayasa Mahkemesinin ‘tarım arazileri’ kararı ülkeyi gerdi”, **Anadolu Ajansı**, 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bosna-hersek-anayasa-mahkemesinin-tarim-arazileri-karari-ulkeyi-gerdi/1737095>.

⁴⁴ Emrah Konuralp, “Kimliğin Etni ve Ulus Arasında Salınımı: Çokkültürcülük mü Yeniden Kabilecilik mi?”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi** 13, sayı 2 (15 Ağustos 2018): 133–46, <https://doi.org/10.17153/oguiibf.400350>.

Hersek siyasetinde yeniden kabileselleşmeyi durduracak ve ulusal birlik sağlayacak bir kurumsal yapı ve irade söz konusu değildir.

Son olarak, bu savı temellendirmek adına 2018 Genel Seçimleriyle ortaya çıkan aritmetiği baz alarak Bosna-Hersek'te faaliyet gösteren başlıca siyasal partilerin milliyetçilik tayfında konumlanışına bakmak gerekmektedir. Tablo 1'de bu siyasal partilerin ideolojik öncülleri ve dayandığı etnisiteler verilmiştir.

Tablo 1. 2018 Seçim Sonuçlarına Göre Bosna-Hersek Parlamenterler Meclisi'nde Temsil Edilen Siyasal Partilerin Profili

Parti	Kısaltma	Lider	İdeoloji	Oy(%)	TM	HM	Etnisite
Demokratik Hareket Partisi	SDA	Bakir Izetbegović	Müslüman/Boşnak Milliyetçisi; Muhafazakâr	17,01	9	3	Boşnak
Bağımsız Sosyal Demokratlar İttifakı	SNSD	Milorad Dodik	Sırp Milliyetçisi; Sosyal Demokrat; Popülist	16,03	6	4	Sırp
Bosna-Hersek Hırvat Demokratik Birliği	HDZ BiH	Dragan Čović	Hırvat Milliyetçisi; Muhafazakâr, Hıristiyan Demokrat	9,05	5	4	Hırvat
Bosna-Hersek Sosyal Demokrat Partisi	SDP BiH	Nermin Nikšić	Sosyal Demokrat; Avrupacı	9,08	5	1	Çoklu-Etnik
Sırp Demokratik Partisi	SDS	Mirko Šarović	Sırp Milliyetçisi; Muhafazakâr	9,80	3	1	Sırp
Demokratik Cephe	DF	Željko Komšić	Sosyal-Liberal; Avrupacı	5,81	3	1	Çoklu-Etnik
Bosna-Hersek'te Daha İyi Gelecek için Birlik	SBB BiH	Fahrudin Radončić	Liberal-Muhafazakâr; Popülist; Boşnak Milliyetçisi	4,16	2	1	Boşnak
Demokratik İlerleme Partisi	PDP	Branislav Borenović	Muhafazakâr; Avrupacı, İlmli	5,06	2	0	Sırp
Bizim Parti	NS	Predrag Kojović	Sosyal-Liberal; Avrupacı	2,92	2	0	Çoklu-Etnik
Demokratik Halk İttifakı	DNS	Nenad Nešić	Sırp Milliyetçisi; Muhafazakâr	4,18	1	0	Sırp
Demokratik Eylem Partisi	A-SDA	Nermin Ogrišević	Müslüman/Boşnak Milliyetçisi; Muhafazakâr	1,84	1	0	Boşnak
Bağımsız Blok	NB	Senad Šepić	Liberal Milliyetçi; Merkezîyetçi; Avrupacı	2,51	1	0	Boşnak
Sosyalist Parti	SP	Petar Đokić	Demokratik Sosyalist	1,89	1	0	Sırp
Demokratik Eylem Hareketi	PDA	Mirsad Kukić	Boşnak Milliyetçisi; Muhafazakâr, Bölgeci	2,32	1	0	Boşnak

Kaynak: Meclis'teki dağılıma ilişkin bilgiler Bosna-Hersek Merkezi Seçim Komisyonu'ndan alınmıştır.⁴⁵

Halk tarafından doğrudan seçilen ve nispi (oransal) temsil sistemine göre şekillenen Temsilciler Meclisi'ndeki dağılım, Şekil 1'de gösterilmiştir. Ülkede en büyük seçmen tabanına sahip partilerin Boşnak, Hırvat ve Sırp etnik kimlik ve milliyetçiliklerine dayanan SDA, HDZ ve SNSD olması ve bu partilerin programının bir diğerinin milliyetçi gündemiyle taban tabana çelişmesi, ülke istikrarını ve bütünlüğünü tehdit

⁴⁵ Central Election Commission of Bosnia and Herzegovina, "Preliminary results of the 2018 General Elections", **BiH CEC**, 2018, http://www.izbori.ba/rezultati_izbora?resId=25&langId=4#/2/0/0/0/0.

etmeyi sürdürmektedir. Ayrıca bazı milliyetçi partilerin daha fazla koltuk kazanmak için başka etnik kökenden gelen adaylara listelerinde yer veriyor olması, onların tek etnisiteye dayandığı gerçeğini değiştirmemektedir.⁴⁶ Çoklu-etnik nitelik taşıyan partilere örnek olarak verilebilecek ve Komünist Parti'nin dönüşümünden doğan Sosyal Demokrat Parti (SDP) kapsayıcı olmayı ve farklı toplulukları temsil etmeyi amaçlamaktadır.⁴⁷ Bölgesel ve yerel düzeyde ademi merkezîyetçiliği savunan SDP, Boşnak partileri gibi üniter devletten yanadır.⁴⁸ Bununla birlikte, parti oluşumunun dinamikleri göz önüne alındığında, az sayıda parti farklı etnik grupları tutarlı bir şekilde temsil edebilmiştir. Bunun yerine, azınlıklar ve sivil partiler arasındaki koalisyonlar daha yaygındır.

Şekil 1. Temsilciler Meclisi'nde Siyasal Partilere Göre Dağılım

Alija Izetbegović tarafından kurulan SDA, tek bir birleşik Bosna-Hersek için çabalayan bir Müslüman/Boşnak partisidir. Parti, diğer etnisitelere de açık olduğunu

⁴⁶ Jakub Šedo, "The party system of Bosnia and Herzegovina", içinde **Party Politics in the Western Balkans**, ed. Věra Stojarová ve Peter Emerson (New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2010), 90.

⁴⁷ Šedo, 89.

⁴⁸ Šedo, 91.

iddia etse de seçmenleri ağırlıklı olarak Boşnaklardan oluşmaktadır. Bir Boşnak kitle partisi görüntüsü sergileyen SDA, kendisini siyasi merkezin bir partisi ve Sırp, Hırvat ve Boşnak kimliklerinden daha yüksek, ancak onları tamamlayıcı bir Bosnalı kimliğin yaratılmasını amaçlayan bir parti olarak tanımlamaktadır.⁴⁹

Her ne kadar etnik kökene bakılmaksızın herkese açık olduğunu beyan etse de Hırvat Demokrat Birliği, gerçekte üç kurucu etnisiteden oluşan ülkenin iki entiteye ayrılmasını haksızlık olarak görmektedir ve ‘sivil evrenselcilik’ ile ‘Bosna bütünlüşmesi’ne kati suretle karşı çıkarak Hırvatların da bir entiteye sahip olduğu bir etnik federalizm istemektedir. Hırvat kitle partisi özellikleri gösteren parti, ülkenin AB ve NATO’ya entegrasyonunu savunurken; ayrıca Hırvatistan ile özel ilişkiler kurmayı ve kurulacak Hırvat entitesi sakinlerine Hırvatistan ile çifte vatandaşlık hakkı tanınmasını arzulamaktadır.⁵⁰

Neredeyse tüm etnik Sırp partilerinin milliyetçi özellikler taşıdığı görülmektedir. Geçmişte daha güçlü desteğe sahip ve en milliyetçi partilerden biri olan SDS, kendisini bir Sırp ulusal partisi olarak tanımlamaktadır. İlk liderliğini savaş suçlusu Radovan Karadžić’in yaptığı ve Bosna-Hersek’teki barış sürecini engelleme çabasıyla bilinen parti, kendi kaderini tayin hakkına sahip olması gerektiği savunulan Sırp Cumhuriyeti ile Sırbistan arasında etkin bir bağ kurmayı amaçlamaktadır.⁵¹ 2006’dan itibaren Sırp siyasi arenasının hâkim partisi konumuna gelen SNSD ise Bosna-Hersek’i “uluslararası anlaşmalar üzerine kurulmuş bir devlet” olarak tanımlayarak Bosna-Hersek’ten Sırp Cumhuriyeti ile federasyon kurmuş bir entite olarak söz etmektedir. Bosna-Hersek’teki etnik Sırp partilerinin çoğu Sırp Cumhuriyeti ile Sırbistan arasında özel bağ kurulmasına olanak tanıyan bir egemen devletler konfederasyonunu oluşturmasını istemektedir.⁵²

⁴⁹ Věra Stojarová, “Nationalist parties and the party systems of the Western Balkans”, içinde **Party Politics in the Western Balkans**, ed. Věra Stojarová ve Peter Emerson (New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2010), 46; Šedo, “The party system of Bosnia and Herzegovina”, 92.

⁵⁰ HDZ, “Statut, Program, Programska deklaracija”, **HDZ BiH**, 2019, https://www.hdzbih.org/sites/default/files/dokumenti/HDZ_BiH_-_XIII_Sabor_-_Statut_Program_Programska_deklaracija__0.pdf.

⁵¹ Stojarová, “Nationalist parties and the party systems of the Western Balkans”, 46.

⁵² Stojarová, 47.

Bu gelişmeler ışığında, AB de Bosna-Hersek parti ve seçim sisteminin mevcut yapısının, entilerin hâkim etnik kompozisyonunun ve yerleşik güç paylaşım mekanizmalarının şimdiye kadar etnik oy verme davranışını teşvik ettiğinin ve milliyetçi olmayan siyasi partilere çok az şans tanıdığına farkına vararak siyasal istikrarsızlık ve reforma gereksinim duyan işlevsiz kurumların ortaya çıktığına dikkat çekmeye başlamıştır.⁵³

Sonuç

Tarih boyunca farklı etnik grupların bir arada yaşadığı Bosna-Hersek, milliyetçi düşüncelerin hızla yayılmasının ardından ayrışmaya başlamıştır. Yaşanan savaşlar, halkın belleğinden silemediği olumsuz anıları ve yeniden alevlendirilmek istenen milliyetçilik ateşi ülkede gerilimi her daim diri tutmaktadır. Dayton Barış Antlaşması'nın beraberinde getirdiği etnik temsile bağlı yönetim sisteminin ilerleyemeyişi de ülkede statükonun korunmasını güçleştirmektedir.

Ayrıca Boşnak, Hırvat ve Sırp dışında kalan diğer etnik grupların meclis düzeyinde temsil edilmeyişi bir başka sorundur. Kanton sistemi ise ülkede ortak bir kimlik oluşmasını engellemektedir. Birbirini dışlayan milliyetçiliklere koşturucu olarak toplumsal tabanda yaşanan ayrışma hem siyasette hem de gündelik hayatta etkilerini güçlü düzeyde göstermektedir. Bosnalı Sırp'ların neredeyse tamamının bir arada Sırp Cumhuriyeti'nde yaşamaları ve Federasyona oranla daha merkezi bir sistemle yönetilmeleri, Sırbistan ve Rusya tarafından gerek açıkça gerekse örtülü bir şekilde desteklenmeleri onların bağımsızlık ülküsünü ayakta tutmaktadır.

Dört yılda bir gerçekleştirilen seçimler sonrasında hükümet kurmak, çizilen bu tablo da oldukça zordur. Siyasi partilerin etnik milliyetçilik kartını sürekli hazırda tuttıkları bu ülkede sorunların çözümü kolay değildir. Ulusüstü örgütlerin ve diğer devletlerin sorunların yumuşak yollu çözümü için arabuluculuk yaptığı da sık sık gözlemlenmektedir.

---

⁵³ European Parliament, "Bosnia and Herzegovina: Political parties", 2015, https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2015/568324/EPRS_ATA%282015%29568324_EN.pdf.

Özetle söyleyecek olursak, din temelinde ilksel bağlar üzerine kurulu etnik milliyetçiliklerin Dayton süreciyle kurumlaşması, seküler bir Bosnalılık kimliğinin bir ortak ulusal bilince erişmesini engelleyen önemli bir etkendir. Özellikle Sırp ve Hırvat milliyetçiliklerinin Bosna-Hersek'teki hamisi konumundaki Sırbistan ve Hırvatistan'ın Bosna-Hersek vatandaşı Sırp ve Hırvatlara pasaport vermesi, bu ülkenin birlik ve bütünlüğünü zedelemektedir. Bu nedenlerden ötürü, uluslararası toplum Bosna-Hersek'in istikrara kavuşması ve bütünlüğünü koruması adına girişimde bulunarak anayasal sistemi şu çerçevede reforme etmelidir. Birincisi, Sırp ve Hırvat pasaportu olan Bosna-Hersek vatandaşlarına ya Sırp veya Hırvat uyruğunu ya da Bosna-Hersek vatandaşlığını seçme hakkı tanınmalıdır. İkincisi, Sırp Cumhuriyeti ve Bosna-Hersek Federasyonu entiteleri ile kantonların siyasal özerklikleri sona erdirilerek ülkedeki etnik topluluklara Bosna-Hersek devleti egemenliği altında yalnızca kültürel özerklik hakkı tanınmalıdır. Üçüncüsü, yayılmacı bir milliyetçilik gütmeyen Boşnaklara uluslararası toplumun desteği artırılmalı; Sırp'ların ayrılık kartına başvurmaları olasılığı, Sırbistan ve Karadağ topraklarında kalan ve çoğunluğunu Müslüman Boşnakların oluşturduğu Sancak bölgesinde de referandum yapılması koşuluna bağlanmalıdır.

Ayrıca, siyasal alandaki etnik hatlar üzerinde ilerleyen ayrışmanın toplumsal köklerinin zayıflatılması, siyasetin de tansiyonunun düşmesi için yaşamsal öneme sahiptir. Savaş dönemi anılarının zihinlerde diri tutulmasıyla canlı kalan etnik kutuplaşma ikliminin değişmesi gerekmektedir. Yapılan araştırmalar, özellikle yerinden edilmiş Bosnalı yurttaşların karşılaştıkları zorlukların, çatışma sonrası Bosna'da onların siyasal şiddet öngörüsünü beslediğini göstermektedir.⁵⁴ Toplumsal düzeyde, siyasal şiddet korkusu, radikallere etnik çizgilerde hareket etme, korkuyu kendi kendini gerçekleştiren bir kehanete dönüşme ve barış anlaşmasının çökme olasılığını arttırma fırsatları vermektedir.⁵⁵ O nedenle hem Bosnalı yetkililerin hem de uluslararası aktörlerin çatışmanın toplumsal izlerini silmek adına yerinden edilmiş

⁵⁴ Akisato Suzuki, Djordje Stefanovic, ve Neophytos Loizides, "Displacement and the expectation of political violence: Evidence from Bosnia", *Conflict Management and Peace Science*, 2020, 1–19, <https://doi.org/10.1177/0738894220908066>.

⁵⁵ Suzuki, Stefanovic, ve Loizides, 14.

ailelerin zorluklarını aşmalarına odaklanmaları, barışın kalıcılığı ve toplumsallaşmasına katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Anderson, Benedict. **Hayali Cemaatler**. 9. baskı. İstanbul: Metis Yayınları, 2017.
- Banac, Ivo. “Sırbistan’da Milliyetçilik”. İçinde **Yeni Balkanlar Eski Sorunlar**, editör Kemal Şaybaşı ve Özcan Gencer. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1997.
- Baumann, Gerd. **The multicultural riddle: rethinking national, ethnic, and religious identities**. New York: Routledge, 1999.
- Bieber, Florian. “Local Institutional Engineering: A Tale of Two Cities, Mostar and Brčko”. **International Peacekeeping** 12, sayı 3 (2006): 420–33.
- Bora, Tanıl. **Bölgeler, Sorunlar; Yugoslavya Milliyetçiliğinin provakasyonu**. 2. baskı. İstanbul: Birikim Yayınları, 1995.
- Bosnahersek.ba. “Bosna Hersek’te nüfus sayısı 3.531.159”. **Bosnahersek.ba**, 2016. <https://www.bosnahersek.ba/bosna-hersekte-nufus-sayisi-3-531-159/>.
- . “Bosnalı Sırp Liderlerden Nüfus Sayımı Tepkisi”. **Bosnahersek.ba**, 2016. <http://www.bosnahersek.ba/bosnali-sirp-liderlerden-nufus-sayimi-tepkisi/>.
- Central Election Commission of Bosnia and Herzegovina. “Preliminary results of the 2018 General Elections”. **BiH CEC**, 2018. http://www.izbori.ba/rezultati_izbora?resId=25&langId=4#/2/0/0/0/0/0.
- Cornell, Stephen Ellicott, ve Douglas Hartmann. **Ethnicity and Race: Making Identities in a Changing World**. California: Pine Forge Press, 1998.
- Demirağ, Yelda. “Osmanlı İmparatorluğu’nda Yaşayan Azınlıkların Sosyal ve Ekonomik Durumları”. **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi: OTAM**, sayı 13 (2002): 15–33.
- Djilas, Aleksa. “Tito’s Last Secret: How Did He Keep the Yugoslavs Together?”. **Foreign Affairs** 74, sayı 4 (1995): 116–22.

- Dragnich, Alex. **The First Yugoslavia: Search for a viable political system.** Stanford, CA: Hoover Press, 1983.
- Ekinci, Mehmet Uğur. “Bosna-Hersek Siyasetini Anlama Kılavuzu”. **SETA Yayınları**. C. 42. İstanbul: Seta Yayınları, 2014.
- European Parliament. “Bosnia and Herzegovina: Political parties”, 2015.
https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2015/568324/EPRS_ATA%282015%29568324_EN.pdf.
- Freeman, Michael. “Theories of Ethnicity Tribalism and Nationalism”, İçinde **Ethnic Conflict Tribal Politics: A Global Perspective**. Editör Kenneth Christie. Curzon Press, 1998.
- Garip, Muhammed Mehdi. “Dayton Anlaşması ve Sonrası”. İstanbul, 2017.
- Gellner, Ernest. **Uluslar ve Ulusçuluk**. İstanbul: İnsan Yayınları, 1992.
- Gül, Kayhan. “Bosna-Hersek Anayasa Mahkemesinin ‘tarım arazileri’ kararı ülkeyi gerdi”. **Anadolu Ajansı**, 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bosna-hersek-anayasa-mahkemesinin-tarim-arazileri-karari-ulkeyi-gerdi/1737095>.
- . “Sırp lider Dodik, ayrılıkçı söylemleriyle Bosna Hersek’teki krizlerin mimarı oldu”. **Anadolu Ajansı**, 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/sirp-lider-dodik-ayrilikli-soylemleriyle-bosna-hersekteki-krizlerin-mimari-oldu/1744078>.
- HDZ. “Statut, Program, Programska deklaracija”. **HDZ BiH**, 2019.
[https://www.hdzbih.org/sites/default/files/dokumenti/HDZ BiH - XIII. Sabor - Statut_Program_Programska_deklaracija__0.pdf](https://www.hdzbih.org/sites/default/files/dokumenti/HDZ%20BiH%20-%20XIII.%20Sabor%20-%20Statut_Program_Programska_deklaracija__0.pdf).
- Hobsbawm, Eric J. **1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit ve Gerçeklik**. 6. baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017.
- İnalçık, Halil. **Tanzimat ve Bulgar Meselesi**. İstanbul: Eren Yayıncılık, 1992.
- Karic, Mirsad. “Bosnian General Elections of 2010 and the Postelection Crisis”. **Bilge Strateji** 4, sayı 6 (2012): 71–102.
- Kitromilides, Paschalis M. “Imagined Communities and the Origins of the National Question in the Balkans”. **European History Quarterly** 19, sayı 2 (1989):

149–92.

Kılınç, Zeynel Abidin. “Çokkültürlülük ve Millet Sistemi”. **Pesa International Journal of Social Studies** 3, sayı 2 (2017): 44–55.

Konuralp, Emrah. “Kimliğin Etni ve Ulus Arasında Salınımı: Çokkültürcülük mü Yeniden Kabilecilik mi?” **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi** 13, sayı 2 (15 Ağustos 2018): 133–46.
<https://doi.org/10.17153/oguiibf.400350>.

Küçük, Bahtiyar. “Bosna-Hersek’te neden 10 aydır hükümet kurulamıyor?” **Euronews**, 2019. <https://tr.euronews.com/2019/08/21/bosna-hersekte-neden-hukumet-kurulamiyor>.

Less, Timothy. “Bosnia’s ‘Second Collapse’ is Starting to Look Inevitable”. **BalkanInsight**, 2020. <https://balkaninsight.com/2020/02/28/bosnias-second-collapse-is-starting-to-look-inevitable/>.

Malešević, Siniša. “‘Divine Ethnies’ and ‘Sacred Nations’: Anthony D. Smith and The Neo-Durkhemian Theory of Nationalism”. **Nationalism and Ethnic Politics** 10, sayı 4 (2015): 561–93.

Mazower, Mark. **Bizans’ın çöküşünden günümüze Balkanlar**. 2. baskı. İstanbul: Alfa Yayınları, 2017.

McKay, James. “An Exploratory Synthesis of Primordial and Mobilizationist Approaches to Ethnic Phenomena”. **Ethnic and Racial Studies** 5, sayı 4 (1982): 395–420.

Milliyet. “Bosnalı Sırp lar Referandum Kararını Geri Çekti”. **Milliyet**, 03 Haziran 2011.

Motyl, Alexander J. **Encyclopedia of Nationalism**. 2. baskı. San Diego: Academic Press, 2001.

Official Gazette of Bosnia and Herzegovina. Amendment I to the Constitution of Bosnia and Herzegovina (2009). **OHR**, <http://www.ohr.int/ohr-dept/legal/laws->

of-bih/pdf/001 - Constitutions/BH/BH Amendment I to BH Constitution 25-09.pdf.

OSCE. “Dayton Peace Agreement”. **Resources**, 1995.

<https://www.osce.org/bih/126173>.

Pound, Norman. “Balkans”. İçinde **Academic American Encyclopedia**. Grolier Incorporated, 1994.

SarajevoTimes. “Member of the Presidency of Bosnia-Herzegovina Milorad Dodik: ‘Goodbye BiH, welcome RS-exit’”. **SarajevoTimes**, 2020.

<https://www.sarajevotimes.com/member-of-the-presidency-of-bosnia-herzegovina-milorad-dodik-goodbye-bih-welcome-rs-exit/>.

Šedo, Jakub. “The party system of Bosnia and Herzegovina”. İçinde **Party Politics in the Western Balkans**, editör Věra Stojarová ve Peter Emerson, 85–98. New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2010.

Semerçioğlu, Harun. “Bosna-Hersek’te Yaşanan Boşnak-Sırp Çatışmasının Analizi”. **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi** 16, sayı 63 (2017): 1339–60.

125

Smith, Anthony D. **Milli Kimlik**. 9. baskı. İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2017.

Stojarová, Věra. “Introduction”. İçinde **Party Politics in the Western Balkans**, editör Věra Stojarová ve Peter Emerson, 1–5. New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2010.

———. “Nationalist parties and the party systems of the Western Balkans”. İçinde **Party Politics in the Western Balkans**, editör Věra Stojarová ve Peter Emerson, 42–58. New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2010.

Suzuki, Akisato, Djordje Stefanovic, ve Neophytos Loizides. “Displacement and the expectation of political violence: Evidence from Bosnia”. **Conflict Management and Peace Science**, 2020, 1–19.

<https://doi.org/10.1177/0738894220908066>.

Tekin, Cemile Haliloviç. **Bosna-Hersek Devleti 1991-1992**. 3. baskı. Konya: Çizgi Yayınevi, 2012.

Todorova, Maria. **Balkanlar'ı Tahayyül Etmek**. İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2003.

World Bank Group. "Bosnia and Herzegovina Partnership: Country Program Snapshot". Sarajevo, 2015.

<https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/BH-Snapshot.pdf>.

Yanalma, Servet. "Bosna-Hersek'te seçimden 10 ay sonra hükümet kurulması için anlaşma sağlandı". **Euronews**, 2019.

<https://tr.euronews.com/2019/08/05/bosna-hersekte-secimden-10-ay-sonra-hukumet-kurulmasi-icin-anlasma-saglandi>.